

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

ЗВІТ
(проміжний)
про виконання науково-дослідної роботи за темою
**«Розвиток механізму функціонування банківської
системи України під впливом іноземного
капіталу»**

(номер державної реєстрації 0107U0123112)

Науковий керівник:

_____ д.е.н., проф. А.О.Єпіфанов
(підпис)
»_____” _____ 2010 року

СУМИ – 2010

СПИСОК АВТОРІВ

Науковий керівник – А.О. Єпіфанов, ректор ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», професор, д.е.н.

Відповідальний виконавець – Т.Г. Савченко, доцент кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», к.е.н.

Виконавці:

С.В. Леонов, завідувач кафедри фінансів ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», професор, д.е.н. (розділ 3)

М.Е. Люзняк, старший викладач кафедри банківської справи Черкаського інституту банківської справи Національного банку України Університету банківської справи (розділ 1)

М.М. Гузь, старший викладач кафедри теоретичної і прикладної економіки ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», к.е.н. (розділ 2)

Ю.С. Серпенінова, асистент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», к.е.н. (пункти 1.2 та 2.1)

РЕФЕРАТ

Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу [Текст] : звіт про НДР / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України»; керівн. А.О. Єпіфанов ; викон. Т.Г. Савченко, С.В. Леонов [та ін.]. – Суми, 2010. – 142 с.

Звіт про науково-дослідну роботу містить: 3 розділи, 142 сторінки, 22 таблиці, 22 рисунки, 5 додатків, 80 джерел.

Об'єкт дослідження – механізм функціонування банківської системи України.

Мета роботи – дослідження впливу іноземного капіталу на функціонування банківської системи України у розрізі трьох основних напрямків: банківська конкуренція, маркетингова діяльність банків, формування та ефективне використання інвестиційного потенціалу банківської системи.

У роботі проведено аналіз частки іноземного капіталу в банківській системі України, а також визначено основні зовнішні та внутрішні передумови чотирикратного зростання даного показника за останні шість років. Досліджено позитивні і негативні наслідки впливу іноземного капіталу на банківську конкуренцію та рівень конкурентоспроможності вітчизняних банків. Проведено порівняльний аналіз динаміки ринкової позиції банків групи найбільших, що контролюються нерезидентами та банками групи найбільших із національним капіталом. На основі аналізу звітності банків, сформульовано висновок щодо активної їх діяльності на рекламно-комунікаційному ринку у період 2004-2008 років та визначено перспективні напрямки оптимізації маркетингових заходів банків. Обґрунтовано необхідність формування системного підходу до регулювання доступу іноземного капіталу в банківську систему України для удосконалення формування та використання її інвестиційного потенціалу.

Ключові слова: БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ, ІНОЗЕМНИЙ КАПІТАЛ, БАНКІВСЬКА КОНКУРЕНЦІЯ, МАРКЕТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКУ, ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ІНОЗЕМНИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНЦІЇ НА БАНКІВСЬКОМУ РИНКУ УКРАЇНИ.....	8
1.1 Особливості розвитку банківської конкуренції в Україні.....	8
1.2. Оцінка ризиків присутності іноземного капіталу у банківській системі України.....	19
1.3. Вплив іноземного капіталу на конкурентоспроможність банків України.....	38
РОЗДІЛ 2. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ.....	48
2.1. Розвиток банківської системи України під впливом іноземного капіталу.....	48
2.2. Удосконалення маркетингової діяльності банків України внаслідок впливу іноземного капіталу.....	67
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА ФОРМУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	78
3.1. Оцінка впливу світової фінансової кризи на формування та використання інвестиційного потенціалу банківської системи України.....	78
3.1.1. Основні передумови виникнення світової фінансової кризи.....	78
3.1.2. Чинники вразливості банківської системи України до впливу світових фінансових криз.....	85
3.1.3. Наслідки впливу на банківську систему України нестабільності на світових фінансових ринках.....	93
3.2. Оцінка трансформації капітальної складовій інвестиційного потенціалу банківської системи України.....	105
3.2.1. Аналіз впливу капіталізації банків на формування інвестиційного потенціалу банківської системи України.....	105
3.2.2. Оцінка впливу консолідації капіталу банківської системи України на використання її інвестиційного потенціалу.....	113
3.2.3. Вплив ризиків, пов'язаних з корпоративним управлінням і капіталізацією банків через ІРО, на інвестиційний потенціал банківської системи України.....	116
3.2.4. Оцінка впливу іноземного капіталу на формування та використання інвестиційного потенціалу банківської системи України.....	119
ВИСНОВКИ.....	127
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	132
ДОДАТКИ.....	137

ВСТУП

Глобалізація, яка проникає в усі сфери суспільно-економічних відносин, найвиразніше проявляється у фінансовому секторі економіки, зокрема у банківській діяльності. Процес інтеграції національного банківського бізнесу в міжнародну фінансову систему розпочався з моменту створення банківської системи та полягав у встановленні кореспондентських відносин із закордонними банками з метою обслуговування зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Поступово даний процес закріплювався членством вітчизняних банків у міжнародних платіжних системах, запровадженням міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, підключенням до електронних брокерських систем, розширенням присутності іноземного капіталу в економіці України, зокрема в банківському секторі.

В останні роки роль іноземного капіталу в банківському секторі України стрімко зростає. Протягом 2005-2010 років кількість діючих банків з іноземним капіталом збільшилась із 19 до 55, у тому числі кількість банків зі 100 % іноземним капіталом збільшилась з 7 до 20 банків. Майже трикратне зростання кількості іноземних банків у банківській системі України супроводжувалось чотирикратним зростанням обсягу іноземного капіталу. За результатами 2010 року частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків України зросла до 40,6%, що є рекордним показником для незалежної України. Відмітимо, що наведений показник значно перевищує аналогічні показники банківської системи Російської Федерації та Білорусії. Таким чином, актуальність дослідження розвитку механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу є беззаперечною.

Досвід зарубіжних країн засвідчує, що банківські системи які характеризуються високим відсотком іноземного капіталу, істотно залежать від кон'юнктури на світових фінансових ринках. Таким чином, практична

значимість вивчення механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу посилилась внаслідок розгортання світової фінансової кризи 2008-2009 років. Протягом цього періоду проявилися і негативні сторони глобалізаційних процесів для вітчизняного банківського сектору. У результаті розгортання іпотечної кризи у США та поширення її наслідків на інші фінансові ринки значно ускладнився процес виходу банків України на міжнародні ринки капіталу, що знизило їх можливості щодо ефективного управління ліквідністю.

За такої ситуації відтік капіталу з банків з іноземним капіталом став би визначальним фактором занепаду національного банківського сектору. Зауважимо, що багатьма експертами банківської справи відтік іноземного капіталу із занепокоєнням очікувався. Але як засвідчили події 2008-2009 років, саме банки з іноземним капіталом проявили себе як стабільні, ліквідні та платоспроможні на відміну від багатьох вітчизняних банків. У першу чергу це було досягнутого завдяки підкріплення ресурсної бази даних банків за рахунок коштів материнських структур.

Найбільш авторитетні економісти України розуміли неоднозначність впливу на вітчизняну банківську систему іноземного капіталу. Зокрема, академік НАН України В. Геєць ще у 2006 році наголошує на позитивному впливі іноземного капіталу у контексті розширення ресурсної бази соціально-економічного розвитку; водночас підкреслював, що існують серйозні фінансові та економічні ризики швидкого зростання частки іноземного банківського капіталу, пов'язані з можливою втратою суверенітету в сфері грошово-кредитної політики, можливим посиленням нестабільності, несподіваними коливаннями ліквідності банків, можливим відпливом фінансових ресурсів.

Таким чином, досліджувана наукова проблема передбачає застосування комплексного підходу до її вивчення, який повинен реалізовуватись на основі проведення ґрунтовних досліджень у розрізі конкретних аспектів банківської діяльності. У межах даної науково-дослідної роботи, нами розглянуто вплив іноземного капіталу на функціонування банківської системи України у розрізі

трьох основних напрямків: банківська конкуренція, маркетингова діяльність банків, формування та ефективне використання інвестиційного потенціалу банківської системи.

У межах першого напрямку планується проведення порівняльного аналізу рівнів конкурентоспроможності банків з іноземним капіталом та національним капіталом, а також дослідження факторів які істотно впливають на конкурентоспроможність зазначених груп банків. Інший аспект, який, на нашу думку, залишається недостатньо дослідженим – це рівень відповідності підходів до організації та ведення бізнесу, що упроваджуються банками України з іноземним капіталом, соціально-економічним особливостям України.

У межах другого напрямку дослідження передбачається вивчення впливу іноземного капіталу на формування та удосконалення маркетингової діяльності комерційних банків. Зокрема, вважаємо за доцільне дослідити маркетингову позицію іноземних банків та банків з іноземним капіталом на вітчизняному фінансовому ринку.

Досліджуючи можливості формування та ефективного використання інвестиційного потенціалу банківської системи, необхідно звернути увагу на таку частину його ресурсної бази, як банківський капітал. Граничні межі його обсягу регулюються державою, він визначає можливості формування ресурсів для придбання і технічного оснащення банківського бізнесу, є запорукою довіри до банку та захисним буфером на випадок неплатоспроможності та ліквідації банку. Банківський капітал в Україні більше ніж на третину сформований іноземними інвесторами, що визначає доцільність вивчення впливу саме іноземного капіталу на інвестиційний потенціал банківської системи.

РОЗДІЛ 1

ІНОЗЕМНИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНЦІЇ НА БАНКІВСЬКОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

1.1 Особливості розвитку банківської конкуренції в Україні

Сучасний етап розвитку конкурентних відносин у банківському секторі характеризується низкою ознак. Вітчизняні та зарубіжні вчені [3, с. 23; 15, с. 47; 7, с. 39; 11, с. 186; 8 с. 136-145], об'єктом дослідження яких виступала банківська конкуренція, виділяють наступні особливості розвитку банківської системи України.

По-перше, лібералізація державного регулювання банківської діяльності. Поряд з жорстким контролем діяльності банку в аспекті виконання основних нормативних вимог щодо рівня капіталізації, ліквідності, платоспроможності, рівня банківських ризиків, резервних фондів; існують мінімальні обмеження щодо встановлення банківською установою рівня процентних ставок за активними та пасивними операціями, розвитку мережі регіональних представництв (філій), структури та характеру використання фінансових ресурсів та ін.

По-друге, універсалізація банківської діяльності. Так станом на 01.01.2010 року в Україні діяло 182 банки і лише кілька з них, згідно критерію закріпленого в Законі України «Про банки і банківську діяльність» (стаття 4) [14], можуть бути віднесені до спеціалізованих. Зокрема, до ощадних банків відносяться ВАТ «Ощадбанк» та ПАТ «ПриватБанк». Однак незважаючи на їх відповідність даному критерію дані банки визначають себе на ринку як універсальні банки, здійснюючи широкий спектр операцій та послуг. Окрім них також відзначимо Український банк реконструкції та розвитку, Державну іпотечну установу та Міжнародний іпотечний банк, які були зареєстровані у

2004 році. Інвестиційних та розрахункових банків в Україні станом на 01.01.2010 р. не існує.

На думку Лазепка В.І. спеціалізовані банки є необхідні Україні для вирішення таких першочергових завдань як реалізація інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки, підвищення ефективності агропромислового комплексу, надання доступу широким верствам населення до соціальних благ [9]. Однак визначальною ознакою сучасного розвитку банків як в Україні так і в зарубіжних країнах є стала тенденція до універсалізації їх діяльності, що загалом знижує ризиковість банківського бізнесу та його чутливість до змін зовнішнього середовища.

По-третє, висока концентрація банківського бізнесу в Україні. Протягом останніх десяти років у середньому на 10% діючих банків припадає більше половини банківських активів та зобов'язань. Стосовно капіталу – значення в 50% групою найбільших банків України було перевищено у 2006 році (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Динаміка розвитку банків групи «найбільших»

Рік	Кількість найбільших банків, I-а група	Всього банків, що подають звітність НБУ	Частка найбільших банків у:		
			сукупних активах, %	сукупних зобов'язаннях, %	сукупному капіталі, %
2000	8	154	51,6	54,5	37,9
2001	8	152	49,7	53,1	32,7
2002	10	157	53,5	54,1	39,2
2003	10	157	53,7	56,0	38,5
2004	10	160	53,1	55,0	41,6
2005	12	163	57,7	59,1	47,6
2006	15	169	62,2	63,4	53,4
2007	17	173	64,8	65,8	57,2
2008	18	182	68,0	68,7	62,9
2009	18	179	68,9	68,6	70,7

Складено та розраховано авторами на основі офіційних статистичних даних НБУ.

З кожним роком концентрація банківського бізнесу в банках першої групи посилюється. Це пов'язано зі збільшенням чисельності даної групи, а також з випереджаючими темпами розвитку найбільших банків. Середні темпи приросту основних показників діяльності банків першої групи (активів,

зобов'язань, капіталу), починаючи з 2005 року, значно перевищують відповідні дані загалом по всій банківській системі (рис. 1.1). Щодо результатів 2008 та 2009 років, то рівень спаду приросту активів та зобов'язань банків першої групи співпадає з відповідними показниками, визначеними на рівні всієї банківської системи. Дане зауваження не стосується зміни обсягу власного капіталу, який відзначався позитивною динамікою, що було обумовлено як фактичним його збільшенням, так і переоцінкою статутних капіталів банків, сформованих у іноземній валюті, за офіційним курсом Національного банку України.

Дослідження динаміки основних показників банківської діяльності наочно відображають існуючий тісний зв'язок між результатами діяльності найбільших банків України та вітчизняної банківської системи в цілому (рис. 1.1).

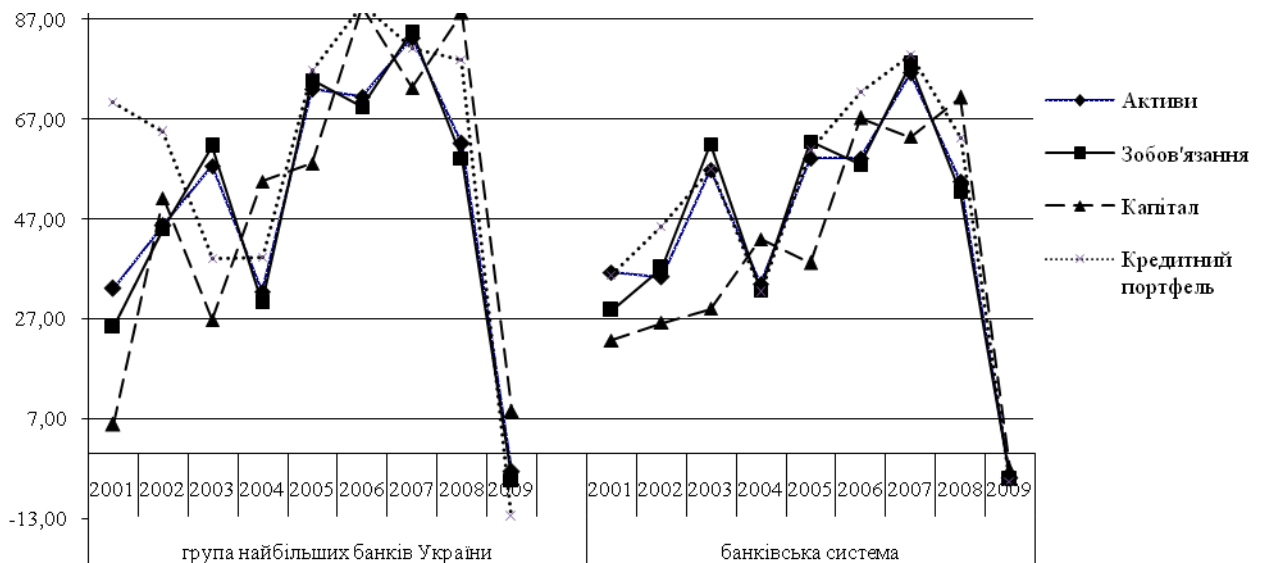

Рис. 1.1. – Середні темпи приросту основних показників діяльності банків України, %

По-четверте, нерівномірність територіального розподілу суб'єктів банківського ринку. Зауважимо, що станом на 01.01.2010 року 115 банків з 182 були зареєстровані в м. Києві, що складає 63,0% від загальної кількості банків, які мали ліцензію на здійснення банківської діяльності. Загалом, в 20-ти з 25-ти регіонів України конкурентна боротьба між банківськими установами

відбувається на рівні банківських територіальних структурних підрозділів та певних регіональних банків. У 10-ти регіонах України немає власних банків-юридичних осіб.

Так, у більшості регіонів України банківська конкуренція розгортається між регіональними банками та територіальними підрозділами найбільших та великих банків, або лише між філіями та відділеннями різних банків. Як наслідок, така ситуація відображається на неоднорідному регіональному розподілі кредитних та депозитних ресурсів, а також інших фінансових інструментів. Це, у свою чергу, ускладнює умови діяльності суб'єктів економічних відносин; формує різний економічний мікроклімат для розвитку підприємництва у регіонах; обмежує можливості регіональних клієнтів банків щодо проведення операцій на фінансових ринках.

Аналогічна ситуація спостерігається і щодо небанківських фінансових установ, а саме зберігається стала тенденція до концентрації переважаючої частки бізнесу в столиці та нерівномірного територіального розподілу їх підрозділів за регіонами країни. Серед небанківських інститутів виділяються лише кредитні спілки, які у кожному регіоні мають діючі установи – юридичні особи та характеризуються їх достатньо рівним регіональним розподілом.

По-п'яте, впровадження банківських інформаційних технологій. Бурхливий розвиток інформаційних технологій та їх використання безпосередньо у процесі операційної діяльності банку дає можливість знижувати собівартість банківських послуг шляхом скорочення витрат, зокрема на інфраструктуру та персонал; сприяє покращенню якості обслуговування; забезпечує розширення спектру банківських послуг та операцій. Процес технічного удосконалення банківської діяльності також призводить до скорочення банківських регіональних підрозділів. Подібна тенденція, яка характерна для зарубіжних банківських систем, зокрема європейської, також почала проявлятися і в Україні. Так за період 2005-2009 років кількість банківських філій зменшилася на 351 установу. На нинішньому етапі розвитку вітчизняної банківської системи закриття банківських філій компенсується

відкриттям безбалансових відділень, що дає можливість банкам скорочувати витрати при одночасному збереженні доступності банківських послуг для клієнтів. Заміна даних відділень якісним оперативним дистанційним обслуговуванням та високотехнологічними фінансовими продуктами є стратегічною складовою вітчизняного банківського бізнесу.

По-шосте, глобалізація, яка проникає в усі сфери сучасного життя, найвиразніше проявляється у фінансовій сфері, зокрема у банківській діяльності. Процес інтеграції національного банківського бізнесу в міжнародну фінансову систему розпочався з моменту створення національної банківської системи та полягав у встановленні кореспондентських відносин із закордонними банками з метою обслуговування зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Поступово цей процес закріплювався членством вітчизняних банків у міжнародних платіжних системах, запровадженням міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, підключенням до електронних брокерських систем, розширенням присутності іноземного капіталу в економіці України, зокрема в банківському секторі. Завдяки глобалізації фінансових ринків вітчизняні банки отримали можливість виходити на світові ринки капіталів з метою як залучення відносно дешевих ресурсів, так і проведення активних операцій, що сприяло розширенню їх фінансових можливостей та формуванню додаткових конкурентних переваг.

Однак, протягом 2007-2008 років проявилися і негативні сторони глобалізаційних процесів для вітчизняного банківського сектору. У результаті розгортання іпотечної кризи у США та поширення її наслідків на інші фінансові ринки значно ускладнився процес виходу банків України на міжнародні ринки капіталу з метою залучення середньо та довгострокових ресурсів для формування належного фінансового забезпечення реалізації довгострокових кредитних програм. Також це стало ваговим фактором нездатності банків України забезпечити належний рівень управління ліквідністю. Варто зауважити, що на момент розгортання фінансово-

економічної кризи в Україні, ресурси національної банківської системи характеризувалися суттєвою часткою зовнішніх запозичень (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Динаміка основних видів ресурсів комерційних банків України

Показники	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Кошти банків, млн. грн.	20351	31999	76645	168624	320838	256201
у відсотках до підсумку	17,6	17,0	25,8	31,8	39,8	33,5
Кошти юридичних осіб, млн. грн.	45164	73511	95794	152402	220412	132691
у відсотках до підсумку	39,0	39,0	32,2	28,8	27,3	17,3
Кошти фізичних осіб, млн. грн.	45771	73583	107135	165987	216315	213542
у відсотках до підсумку	39,5	39,1	36,0	31,3	26,8	27,9
Зобов'язання, млн. грн.	115926	188427	297613	529818	806823	765127

Обсяг коштів запозичених одними банками у інших, за досліджуваний п'ятирічний період, збільшився майже у 13 разів. Випереджаючими темпами даний процес почав розвиватись із 2006 року. Як результат зовнішня заборгованість банків зросла з 1,75млрд. дол. США (станом на 01.01.2005 р.) до 39,42 млрд. дол. США (станом на 01.01.2010 р.), при цьому питома вага зовнішньої заборгованості банків у валовому зовнішньому борзі України за цей період підвищилась більше ніж у п'ять разів – з 7,3% до 37,8% (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Динаміка зовнішньої заборгованості банків України

Показники	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Зовнішня заборгованість банків – всього, млн. дол. США	1746	2662	6112	14089	30971	39424
Питома вага зовнішньої заборгованості банків у валовому зовнішньому борзі, %	7,3	8,7	15,4	25,8	36,6	37,8

Джерело: Бюлетень Національного банку України

У результаті нехтування розвитком внутрішнього ринку заощаджень, банки України, у першу чергу вітчизняні, стали заручниками обставин: тотальний дефіцит ресурсів на внутрішньому та зовнішньому ринках, відтік коштів з депозитних рахунків банків, непрозора політика Національного банку України щодо рефінансування банків II-го рівня, економічний спад та різке погіршення платоспроможності клієнтів. Все це спрацювало як комплекс перешкод до будь-якої здатності банків України управляти ліквідністю. Однак, на нашу думку, першоджерелом даної проблеми стало ігнорування банками України свого безпосередньо призначення: формування необхідних обсягів інвестиційних ресурсів на основі залучення коштів переважно від вітчизняних суб'єктів господарювання та фізичних осіб.

По-сьоме, як результат поглиблення глобалізаційних процесів вітчизняна банківська система характеризується збільшенням присутності іноземного капіталу. На думку О.І. Барановського, приходу іноземців на український ринок банківських послуг сприяли непередбачено високі темпи зростання попиту на банківські послуги, низька конкуренція, слабкість вітчизняних банків, високі темпи інфляції, відсутність довгострокових та дешевих ресурсів [1, с. 15]. Також на думку вченого присутність іноземного капіталу в вітчизняній банківській системі підвищить її цивілізованість, ефективність та ступінь її залучення до глобальних фінансових ринків. Позитивний вплив іноземного капіталу у банківській системі України також відзначав у своєму зверненні до громади у 2006 році академік НАН України В. Геєць. Він зазначив, що на даному етапі збільшення присутності іноземного капіталу відповідає інтересам розвитку національної фінансової системи, сприяє залученню іноземних інвестицій та розширенню ресурсної бази соціально-економічного розвитку. Водночас, як наголошував вчений, існують досить серйозні фінансові та економічні ризики швидкого зростання частки іноземного банківського капіталу, пов'язані з можливою втратою суверенітету в сфері грошово-кредитної політики, можливим посиленням нестабільності, несподіваними

коливаннями ліквідності банків, спекулятивними змінами попиту та пропозиції на грошово-кредитному ринку, можливим впливом фінансових ресурсів [2].

Присутність іноземного капіталу в українській банківській системі з кожним роком збільшується (табл. 1.4). Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банківської системи є основним критерієм значущості впливу іноземців та відображає рівень їх залучення до процесу прийняття стратегічних рішень у банківському бізнесі.

Таблиця 1.4 – Динаміка частки іноземного капіталу в банківській системі України

Показники Роки	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Кількість діючих банків	153	152	157	158	160	165	170	175	184	182
Кількість банків з іноземним капіталом	31	21	20	19	19	23	35	47	53	51
Кількість банків з 100% іноземним капіталом	7	6	7	7	7	9	13	17	17	18
У відсотках до загальної кількості										
- банків з іноземним капіталом, %	20,3	13,8	12,7	12,0	11,9	13,9	20,6	26,9	28,8	28,0
- банків з 100% іноземним капіталом, %	4,6	3,9	4,5	4,4	4,4	5,5	7,6	9,7	9,2	9,9
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі діючих банків України, %	13,3	12,5	13,7	11,3	9,6	19,5	27,6	35,0	36,7	35,8

Складено авторами на основі джерел: [12; 13].

Динаміка даного показника протягом останніх років вказує на посилення впливу іноземного капіталу на вітчизняну банківську систему, досягнувши за результатами 2009 року 35,8% у загальному статутному капіталі системи. Таке стрімке зростання пов'язано з купівлею іноземними банками ряду вітчизняних банків із числа великих та найбільших. Також, відмітимо, що цей показник значно перевищує відповідні значення щодо частки нерезидентів у банківській

системі Російської Федерації та Білорусі. Так, в Білорусі на кінець 2009 року даний показник склав 27,25%, в Росії – 24,53%% [4; 6].

Як свідчить досвід зарубіжних країн, банківська система яких характеризується значною присутністю іноземного капіталу, негативні прояви такої експансії нерезидентів мають найсуттєвіші наслідки у періоди різких економічних спадів або криз у державі. Стосовно України зазначимо, що дані тенденції почали проявлятися з осені 2007 року. У період підвищеної інфляції та зростання облікової ставки Національного банку України банки з іноземним капіталом отримали беззаперечну ринкову перевагу перед вітчизняними банками щодо залучення дешевих ресурсів від материнських структур. Починаючи з вересня 2008 року, який став початком глибокої економічної кризи, загострився ризик ліквідності вітчизняної банківської системи. За такої ситуації відтік капіталу з банківських установ, що контролюються нерезидентами став би визначальним фактором занепаду банківського сектору. Зауважимо, що багатьма експертами банківської справи відтік іноземного капіталу із занепокоєнням очікувався. Але як засвідчили події 2008-2009 років саме банки з іноземним капіталом проявили себе як стабільні, ліквідні та платоспроможні на відміну від багатьох вітчизняних банків. У першу чергу, це було досягнутого завдяки завчасного «укріплення» ресурсної бази банку за рахунок субординованих кредитів материнських структур. Для вітчизняних банків єдиним реальним кредитором, за даних умов, залишався Національний банк України, який через механізми рефінансування підтримував їх ліквідність.

Проведений нами аналіз (ми обмежилися групою найбільших банків України) дозволив виявити більш ніж дворазове перевищення обсягів залучених субординованих кредитів банками з іноземним капіталом у порівнянні з вітчизняними (табл. 1.5). При цьому нами також вивчався рівень відкритості інформації щодо кредитора/кредиторів, строку даного кредиту та його вартості. Лише два з числа вітчизняних найбільших банків України оприлюднили дану інформацію у своїх річних звітах. Щодо банків з іноземним

капіталом з групи найбільших банків, то лише 3 з 10 не висвітлили дану інформацію.

Таблиця 1.5 – Обсяги залучення субординованих кредитів найбільшими банками України

Банк	Станом на:	
	01.01.2009	01.01.2010
Вітчизняні банки		
Обсяг (у доларовому еквіваленті), тис. дол. США.	548712,1	812055,1
У відсотках до загального обсягу:	17,8	21,0
Банки з іноземним капіталом		
Обсяг (у доларовому еквіваленті), тис. дол. США.	1598492,7	2028307,1
У відсотках до загального обсягу:	51,9	52,4
Загальний обсяг субординованих кредитів, залучених банківською системою України (у доларовому еквіваленті), тис. дол. США.	3079189,5	3872102,1

Зауважимо, що посилення ролі іноземного капіталу (у порівнянні з 2000 роком частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків на кінець 2009 року збільшилася майже втричі) не спричинило очікуваного стрімкого загострення цінової конкуренції та зниження вартості банківських продуктів. На нашу думку, це пов'язано як з внутрішніми особливостями організації діяльності банків з іноземним капіталом так і з певними параметрами зовнішнього середовища. У якості внутрішньобанківських особливостей, які перешкоджали суттєвим змінам на банківському ринку України в аспекті формування вартості фінансових продуктів, нами розглядаються:

- банки з іноземним капіталом переважно мають вищі кредитні рейтинги у порівнянні з їх безпосередніми вітчизняними конкурентами, що сприяє формуванню більших можливостей для виходу на міжнародні ринки капіталу з метою залучення відносно дешевих та «довгих» ресурсів. Це очікувано призводить до зниження собівартості продуктів, що реалізуються банками з іноземним капіталом;

- у зв'язку з суттєво різними підходами щодо ведення банківського бізнесу в Україні та Європі (остання є основним місцем походження іноземних банківських інвестицій) та з метою адаптації основ організації та реалізації банківської діяльності відповідно до стратегічного бачення материнської

структури, переважною більшістю банків з іноземним капіталом реалізуються капіталоємні програми щодо зміни внутрішньої організації діяльності установ. Це обумовлює необхідність максимізації прибутку з метою реалізації даних заходів;

- банки з іноземним капіталом володіють рядом конкурентних переваг, що також пояснює їх стриманість щодо зниження вартості пропонованих продуктів. До них віднесемо: широкий асортимент фінансових продуктів; використання якісних банківських інформаційних технологій; застосування прогресивних підходів щодо організації діяльності як на рівні фронт так і бек-офісу; зважена політика до управління ризиками та приділення належної уваги забезпеченню фінансової стійкості банку (підтвердженням останнього є відсутність банків з іноземним капіталом серед банків з тимчасовою адміністрацією та банків у стані ліквідації станом на 01.12.2010 р.)

Окрім наведених внутрішніх особливостей організації діяльності банками з іноземним капіталом також зазначимо, що вітчизняний фінансовий ринок та зовнішнє середовище формує сприятливі умови для активної їх діяльності. В першу чергу, це висока рентабельність вітчизняного банківського ринку, а отже банки з іноземним капіталом (як будь-які комерційні установи) не повинні втрачати такі фінансові можливості. По-друге, переважно кредитна орієнтація вітчизняних банків (не зважаючи на проголошену ними універсальність) та поточний процес становлення системи вітчизняних небанківських фінансових установ створюють додаткові можливості для банків з іноземним капіталом щодо розвитку діяльності на нових сегментах фінансового ринку. На успішність даних заходів безсумнівно позитивно впливатиме досвід материнських структур щодо розробки та просування фінансових продуктів.

Наступна особливість зовнішнього середовища - це притаманна вітчизняним суб'єктам економічних відносин схильність до співпраці з іноземними компаніями, зокрема банками, що, на нашу думку, спричинено кризою довіри до влади та вітчизняних економіко-правових та морально-етичних принципів ведення бізнесу.

Отже, на вітчизняному фінансовому ринку на даний момент сформувалися виключно сприятливі умови до динамічного підвищення ринкових позицій банками з іноземним капіталом без використання цінових методів конкуренції.

1.2 Оцінка ризиків присутності іноземного капіталу у банківській системі України

Концентрація національного багатства та заощаджень – характерна риса розвитку національних економік найбагатших, за рівнем життя населення та рівнем промислового розвитку, країн. Концентрація капіталу, пошук шляхів збереження його від інфляції та визначення способів його примноження були серед основних факторів, які сприяли розширенню присутності іноземних банківських установ у країнах з перехідною економікою (яскравим прикладом є країни Центральної та Східної Європи).

Даному процесу сприяла також тенденція щодо прискорення лібералізації доступу на фінансові ринки країн з перехідною економікою. Процес лібералізації є обов'язковою умовою членства в багатьох міжнародних організаціях. Таким чином, протягом останнього десятиріччя значно інтенсифікувався процес виходу іноземних банків на ринки країн, що розвиваються.

Вітчизняна банківська система не є виключенням, вона розвивається під значним впливом іноземного капіталу. Пов'язано це із світовими процесами інтеграції і глобалізації, розширенням міжнародної співпраці, зростанням обсягів міжнародної торгівлі.

В останні роки роль іноземного капіталу в банківському секторі України стрімко зростає. Станом на 01.01.2009 року кількість діючих банків з іноземним

капіталом збільшилась до 53, з них 17 банків – зі 100 % іноземним капіталом (рис. 1.2).

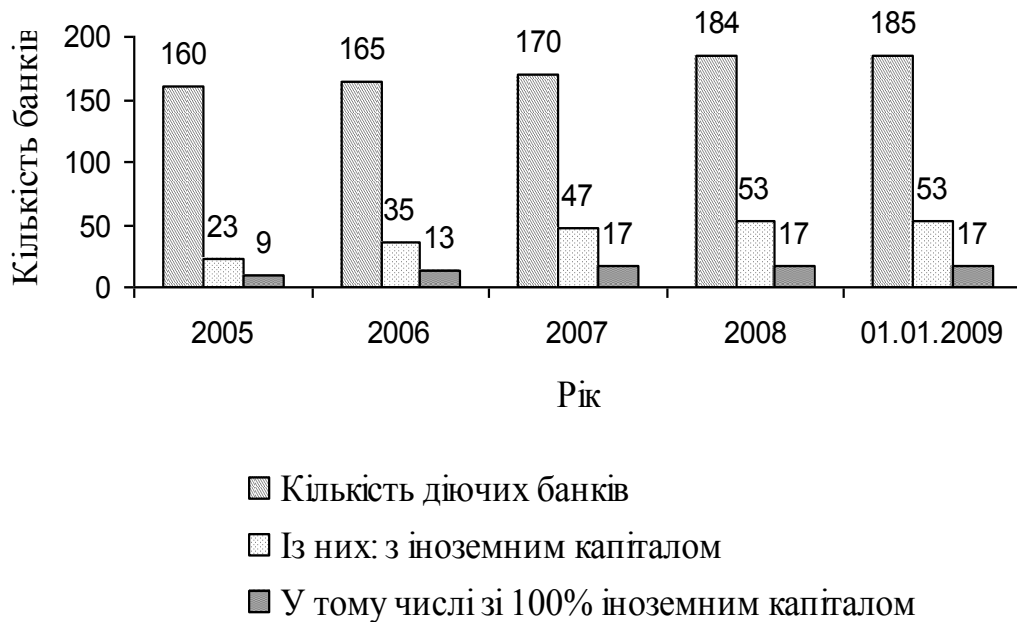

Рис. 1.2 – Динаміка участі іноземного капіталу в банківській системі України

Така тенденція до зростання частки іноземного капіталу в банках України обумовлена прийнятими рішеннями щодо європейської інтеграції України і скасуванням низки обмежень щодо присутності іноземного капіталу у банківському секторі, а також пошуком інвестицій для підтримки інноваційного розвитку вітчизняної економіки. До позитивних моментів даного процесу можна віднести: зростання конкуренції між банками, підвищення якості обслуговування, поява нових видів банківських послуг, розширення можливостей банків щодо отримання додаткових доходів у зв'язку з розміщенням коштів інвесторів. Але з іншої сторони, така концентрація іноземного капіталу робить банківську систему України чутливою до ситуації на світових фінансових ринках.

Потрібно зазначити, що найбільша частка іноземних банківських активів в Україні контролюється Росією і Австрією (рис. 1.3), що обумовлено історичними і геополітичними обставинами.

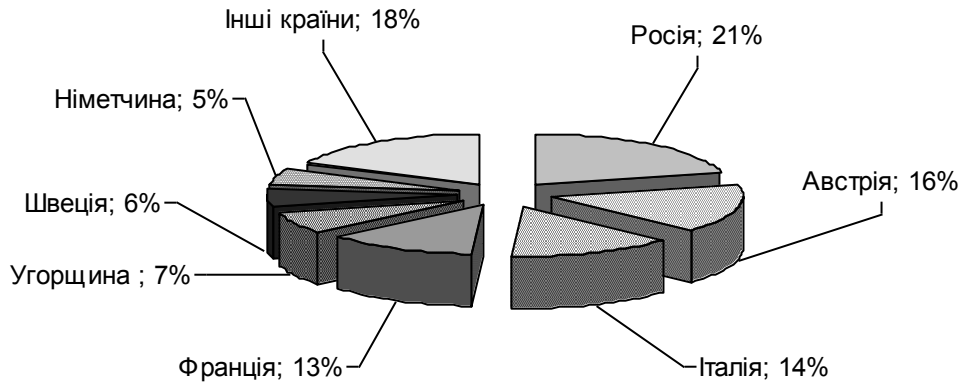

Рис. 1.3. – Розподіл активів банків України, що контролюється нерезидентами станом на 01.01.2009 року

Також суттєву частину іноземного капіталу в українських банках контролюють країни Європейського Союзу: Франція, Італія, Угорщина, Німеччина, що свідчить про їх зацікавленість в активному впливі на вітчизняний банківський сектор. Інформація щодо кредитних та депозитних операцій банків з іноземним капіталом наведена у Додатку А.

Російський капітал в Україні представлений 10 банками, що контролюють більше 11% активів банківської системи. Протягом останнього десятиліття відбувалось невпинне розширення російської частки в загальних активах.

Австрійські банківські холдинги, для яких внутрішній ринок ставав занадто тісним, а експансія в країни Старої Європи завідомо програшною через наявність серйозних конкурентів і низьку процентну маржу, в свій час знайшли альтернативне застосування надлишковому капіталу. Віденські менеджери зосередились на стратегії проникнення австрійських фінансових інститутів в

банківські системи країн Центральної та Східної Європи, які були надзвичайно перспективними в сфері іпотечного та споживчого кредитування.

Україна займала особливе місце в інтересах австрійців. Про це свідчить той факт, що саме придбанням австрійськими інвесторами у 2005 році другого за розмірами активів українського банку «Аваль», розпочався бум на ринку банківських продаж. До початку кризи австрійські аналітики були сповнені оптимізму щодо росту нових європейських ринків. Проте спад економік Центрально-Східної Європи, що розпочався в 2008 році і триває досі, завдав віденським стратегам серйозних проблем.

Щодо італійського капіталу, то в Україні працюють дочірні компанії двох одвічних італійських конкурентів, що наввипередки проникали в національні кредитні системи країн Нової Європи: фінансових груп Unicredit - інтереси групи представляють Укрсоцбанк і Унікредитбанк, та Intesa Sanpaolo – Правекс-банк.

Французькі інвестори в Україні володіють системним універсальним Укрсиббанком, спеціалізованим на корпоративному секторі Каліонбанком, а також дрібнішими Індекс-банком та Профін-банком.

Укрсиббанк, після входження в міжнародну фінансову групу BNP Paribas, відзначався агресивною політикою на сегментах ринку, які найбільше постраждали від кризи - іпотечному кредитуванні і залученні депозитів. Займаючи третє місце в ренкінгу НБУ за обсягом активів, Укрсиббанк сконцентрував на своєму балансі більше 20% усіх кредитів під заставу нерухомості.

Статистичні дані свідчать, що через фінансову кризу іноземні інвестори зазнали значних збитків і скоротили приток інвестицій у національний банківський сектор. Поряд з тим, криза не знизилася зацікавленості іноземних інвесторів в українському банківському секторі, адже ситуація поступово стабілізується і банківський ринок продовжує активно розвиватись.

Зростання впливу іноземного капіталу призводить до зменшення контролю з боку НБУ і все більшого впливу на діяльність банків з боку

транснаціональних корпорацій. Крім того, значні обсяги іноземного капіталу у вітчизняному банківському секторі призводять до суттєвих змін законодавчої бази, перш за все тих нормативних актів, що встановлюють обмеження щодо допуску іноземних компаній на внутрішній ринок.

Можна виділити два найбільш принципових напрями, які піддавалися суттєвій трансформації. По-перше, скасування обмежень щодо відкриття зарубіжними банками своїх відділень і філій та їх доступу на внутрішній ринок, і надання можливості здійснення всього спектру операцій. Норми і правила, що регламентують та регулюють функціонування вітчизняних банків без суттєвих змін також застосовувались до зарубіжних банків. По-друге, лібералізація вивезення інвестованих коштів, переведення прибутку й дивідендів при одночасному скасуванні більшості обмежень на здійснення валютних операцій. Запроваджені норми і правила у цілому відповідають установленому й для інших секторів режиму, включно з оподаткуванням.

Останнім часом з'явилися нові аргументи на користь участі іноземних банків у розбудові банківського сектору в країнах із перехідною економікою, що пояснюється новими тенденціями розвитку самої банківської сфери. Одна з них – виникнення кількох величезних транснаціональних банківських установ, що домінують на міжнародному ринку банківських послуг та мають суттєві конкурентні переваги.

Регіональні банки у країнах, що розвиваються, як правило, не мають ресурсів, достатніх для створення конкурентоспроможних мереж за межами своїх країн, і не здатні надавати своїм клієнтам певні види послуг міжнародного характеру та рівня. Тому вони змушені створювати альянси з транснаціональними банками.

Іншою важливою тенденцією є розвиток місцевих ринків капіталу на фоні реформування національних систем пенсійного забезпечення. Слід зазначити, що процеси поширення впливу іноземних банків мають важливе значення для розвитку регіональних ринків і є необхідними для засвоєння іноземного досвіду. Передача такого досвіду забезпечується переважно шляхом

відкриття іноземними фінансовими організаціями своїх представництв, дочірніх компаній, створення спільних підприємств тощо.

Необхідно зазначити, що глобальна фінансова система сприяє поступовому розповсюдженню передового досвіду, а також стандартизації на його основі головних аспектів банківської діяльності. Необхідність дотримання міжнародних стандартів спонукає банки переймати методи роботи транснаціональних банківських установ та іноземний досвід, що потребує встановлення тісного зв'язку з ними.

Нарешті, збільшення прямих іноземних інвестицій в акціонерний капітал регіональних банків пов'язане з реструктуризацією, а часто й приватизацією національних банківських систем внаслідок переходу багатьох країн до ринкової моделі господарювання, знецінення активів банків після фінансових криз, а також необхідністю запровадження сучасних моделей менеджменту та механізмів регулювання. Отже, іноземні банки відіграють важливу роль у приватизації, рекапіталізації та модернізації банківського сектору.

Стратегія діяльності іноземних банків у новому регіоні визначається насамперед об'єктивними причинами, які спонукали його для входження на новий ринок:

- чимало банків виходять на іноземні ринки лише тому, що там розгорнули свою діяльність їхні традиційні клієнти, з якими у країнах походження налагоджені тісні стосунки. Так, за своїми клієнтами звичайно слідує японські й корейські банки, причому внутрішнім ринком країни перебування вони майже не цікавляться, а з регіональними банками співпрацюють мало. Наприклад, на Філіппінах японські, корейські та тайландські банки фактично не обслуговують місцеві підприємства і транснаціональні корпорації, надаючи послуги кільком компаніям із країн свого походження. Отже, їхній вплив на господарство країни перебування є мінімальним;

- інші банки, такі, наприклад, як АБН-Амро і Дойче банк, почали відкривати представництва в інших країнах не тільки в інтересах

обслуговування своїх найбільших глобальних клієнтів, а й для розширення своєї клієнтської бази за рахунок найпривабливіших регіональних підприємств;

- нарешті, третя група транснаціональних банків, до якої можна віднести Сітібанк, HSBC, мала на меті всебічну інтеграцію у внутрішній ринок банківських послуг країни перебування, як корпоративний, так і споживчий.

Головною метою входження іноземного капіталу є або максимізація доходів, або посилення контролю в країні. При цьому мотиви входження іноземного капіталу в банківську систему країни-реципієнта можуть бути різними (рис. 1.4).

Рис. 1.4. – Мотиви входження іноземного капіталу в банківську систему

Іноземні банки входять на новий ринок шляхом створення відділення чи філії, тобто органічного розвитку, або шляхом придбання місцевого банку. Обидва підходи мають свої переваги й недоліки. Придбання суттєвого або контрольного пакету акцій місцевого банку вимагає проведення його внутрішньої реорганізації. Це означає скорочення персоналу, пошук і відрядження до придбаної банківської установи кваліфікованих фахівців, а

також переведення її на операційну модель іноземного банку-холдингу. Серед недоліків підходу органічного розвитку необхідність більшого часу та зусиль із планування, оскільки іноземному банку бракуватиме досвіду роботи в умовах нового ринку.

При цьому процес проникнення іноземного капіталу в банківську систему можна розподілити на декілька етапів (рис. 1.5): аналіз потенційних ринків і об'єктів інвестування, входження іноземного капіталу, стрімке зростання частки іноземного капіталу, концентрація, спад концентрації іноземного капіталу та відтік іноземного капіталу на інші ринки.

Рис. 1.5 – Етапи проникнення іноземного капіталу в банківську систему

Перший етап – аналіз потенційних ринків і об'єктів інвестування – передбачає здійснення комплексу заходів з дослідження потенційних об'єктів

інвестування, оцінки дохідності інвестування, вивчення особливостей нового ринку. Особливого значення на даному етапі набуває аналіз всіх чинників, що впливають на ефективність інвестування іноземного капіталу з метою мінімізації ризиків.

Присутність іноземного капіталу у банківській системі України пов'язана із невизначеністю наслідків впливу іноземного капіталу на вітчизняну банківську систему у зв'язку з наступними чинниками:

- нестабільність економічної, політичної та соціальної ситуації в країні, що призводить до постійних змін законодавчої і нормативної бази, складності прогнозування ефективності вкладення іноземного капіталу тощо;
- недостатній рівень капіталізації і конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи;
- невизначеність достатності рівня присутності іноземного капіталу у банківській системі України та ступеня відкритості для іноземних інвесторів;
- протекційні заходи уряду з метою захисту національних інтересів, а також ускладнення зворотного руху іноземного капіталу;
- невизначеність тенденцій розвитку вітчизняного і міжнародного банківського сектору в умовах глобалізації та інтеграції, зміни стратегій здійснення фінансової експансії розвинених країн на вітчизняний ринок.

Врахування впливу даних чинників повинно бути в основі регулювання впливу іноземного капіталу на вітчизняну банківську систему з метою визначення прийняттого рівня ризику присутності іноземного капіталу.

На етапі входження іноземного капіталу діяльність іноземних банків здебільшого направлена на обслуговування власних клієнтів, закріплення на ринку банківських послуг, підтримку ділової репутації банку, завоювання довіри клієнтів. На даному етапі спостерігається низька концентрація іноземного капіталу, а, отже, країна-реципієнт несе незначні ризики. При цьому суттєвих ризиків зазнає інвестор іноземного капіталу, оскільки етап входження супроводжується невизначеністю наслідків впровадження тих чи інших напрямків діяльності, адаптацією до нових умов.

На третьому етапі спостерігається стрімке зростання (експансії) частки іноземного капіталу. Даний етап супроводжується захопленням ринку країни-реципієнта, завоюванням найбільш платоспроможних клієнтів, проникненням у найприбутковіші галузі економічної діяльності, посиленням контролю у банківському секторі та значним впливом на економічну ситуацію країни-реципієнта. Такі широкі можливості іноземні інвестори отримують через послаблення регулятивних обмежень щодо притоку іноземного капіталу приймаючої країни, налагодження зв'язків, а також розвиток процесів глобалізації та інтеграції.

На етапі експансії іноземного капіталу суттєво зростають ризики вітчизняного банківського сектора. Банки з іноземним капіталом мають у своєму розпорядженні більші можливості щодо залучення нових клієнтів, використання більш сприятливих процентних ставок, використання нових технологій обслуговування клієнтів, більші можливості для клієнтів щодо виходу на міжнародний рівень, зокрема, експортно-імпорتنі і валютні операції. Негативним наслідком такої ситуації може стати банкрутство вітчизняних банків через те, що вони не витримують конкуренції.

Наступним етапом є концентрація іноземного капіталу. Даний етап характеризується значним контролем іноземними банками важливих об'єктів інвестування і використання можливості впливу на ці об'єкти в своїх інтересах. Крім того, концентрація іноземного капіталу визначає широкий спектр послуг, на даному етапі банки з іноземним капіталом не лише надають послуги «своїм підприємствам», а й переходять до обслуговування населення, захоплення всіх спектрів банківського ринку.

До суттєвого зростання ризику концентрації призводять значні обсяги іноземного капіталу походженням з однієї країни, адже в такій ситуації посилюється залежність вітчизняного банківського сектору від стратегічних напрямків розвитку країни-інвестора. Іноземні банки через контроль над своїми об'єктами можуть здійснювати вплив на пріоритети соціального, економічного і політичного розвитку країни-реципієнта. В кінцевому випадку це може

привести до зростання ризику втрати економічного суверенітету країни, значних політичних і соціальних проблем.

На п'ятому етапі відбувається спад концентрації іноземного капіталу. Даний етап характеризується значним впливом іноземних банків на економіку країни-реципієнта, у банківському секторі чітко простежується залежність від іноземних інвесторів і їх контроль у різних галузях. При цьому суттєво зростає ризик відтоку прибутків з країни. На даному етапі вітчизняна економіка може зазнати значних збитків у разі неконтрольованого відтоку грошових потоків при згортанні діяльності іноземних банків.

Логічним продовженням етапу спаду концентрації іноземного капіталу є відтік іноземного капіталу на інші ринки. Особливо актуальною стає ця проблема під час фінансової кризи, адже інвестори з метою мінімізації збитків переводять капітали на менш ризикові ринки, або призупиняють свою діяльність в очікуванні стабілізації ситуації.

Перед місцевими банками, в умовах лібералізації доступу на ринок для іноземних банків, постає вибір – приймати виклик конкурентів і засвоювати передові технології та методи банківської діяльності, удосконалюючи й розширюючи асортимент послуг і продуктів або погодитись на поступове згортання діяльності та витіснення з ринку.

Іноземні банки, що прийшли у країни з ринком, що формується, виявилися більш гнучкими з точки зору зменшення витрат та успішними з точки зору підвищення прибутковості. Посилення конкуренції після входження іноземних банків викликало зниження прибутковості місцевих банків, що спонукало їх до скорочення загальних витрат.

Основними критеріями поділу ризиків присутності іноземного капіталу у банківській системі країни є:

- функціональний рівень прояву наслідків дії ризиків;
- сегмент захоплення ринку банківських послуг;
- стратегія проникнення іноземного капіталу у банківську систему;
- середовище виникнення ризиків;

- стадії проникнення іноземного капіталу у банківську систему;
- ієрархічна структура впливу ризиків на розвиток країни.

Застосування того чи іншого критерію класифікації залежатиме від прийнятої за основу методології оцінки ризиків присутності іноземного капіталу у банківській системі, а також від стратегічних цілей та поточних завдань інструментарію регулювання цих ризиків. Тому розглянемо комплексну структуру та кожен із представлених критеріїв класифікації цих ризиків із прикладами, які вони можуть мати для банківської системи, економіки та розвитку країни загалом (рис. 1.6) [21].

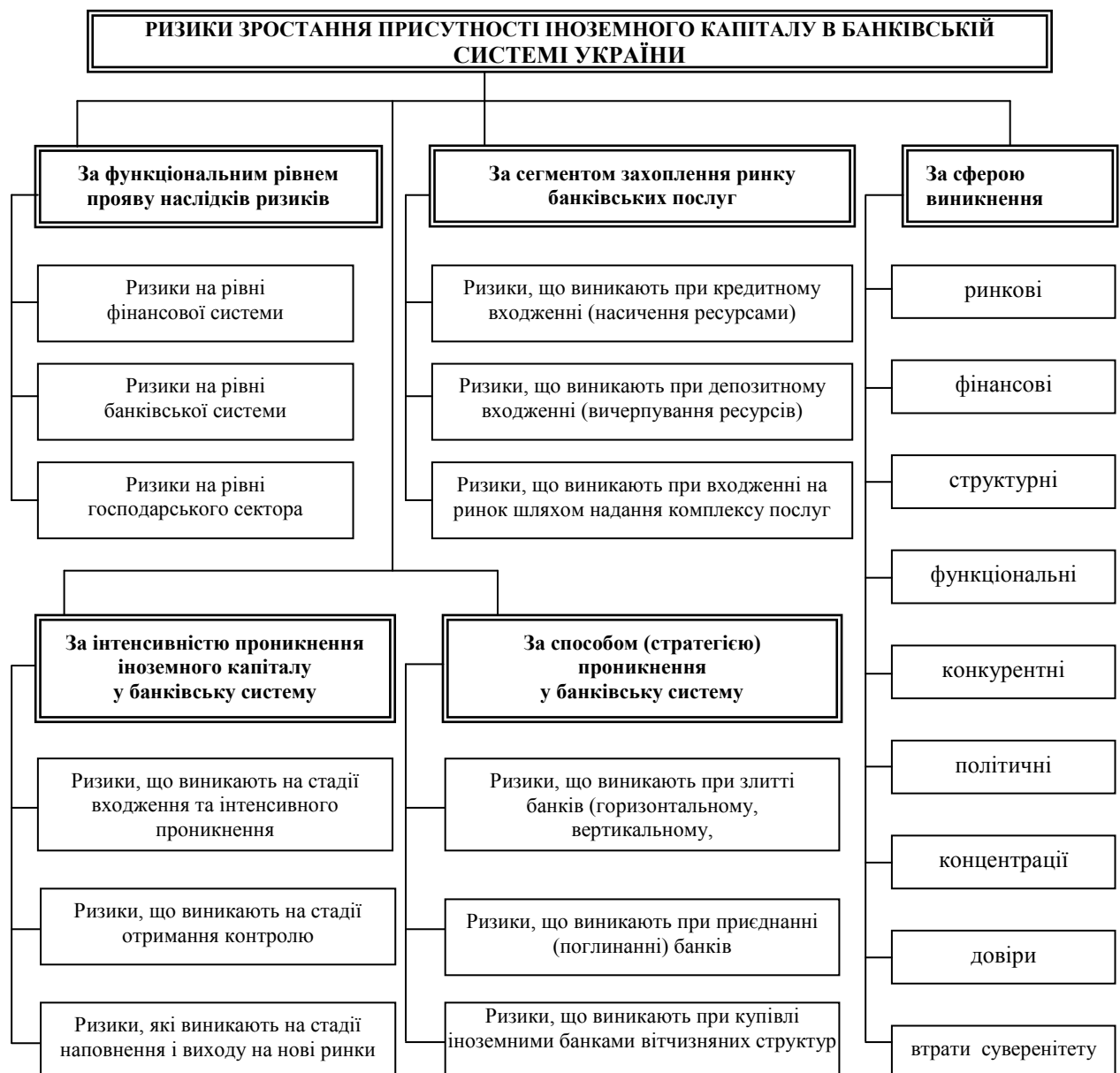

Рис. 1.6. Класифікація ризиків збільшення присутності іноземного капіталу у банківській системі України

Приплив іноземного капіталу має безліч переваг, але одночасно наражає вітчизняну економіку на додаткові ризики. Зростання частки іноземного капіталу в банках призводить до посилення контролю з боку іноземних інвесторів за діяльністю позичальників, що дає змогу іноземним кредиторам впливати на діяльність підприємств-позичальників у своїх інтересах, а не в інтересах національної економіки (ризик, що виникає при кредитному входженні).

Ризики, що виникають при депозитному входженні – це ризики, пов'язані з ймовірністю неповернення депозитів через згорання діяльності банків з іноземними інвестиціями, що в кінцевому випадку може призвести до втрати довіри населення до банківської системи.

Також на сьогодні спостерігається тенденція до зниження відсоткових ставок за депозитами при підтриманні високого рівня ставок за кредитами. Таким чином, банки підтримують високу маржу і максимізують свої прибутки, але з іншої сторони дорогі кредити призводять до зростання цін та зростання ризику неповернення позик.

За способом проникнення у вітчизняний банківський сектор виділяють ризики при злитті, приєднанні (поглинанні) та купівлі іноземними банками вітчизняних банків. При злитті вітчизняний банк частіше за все втрачає свою індивідуальну значимість і всі рішення контролюються іноземними власниками. При поглинанні вітчизняні банки взагалі зникають з ринку, що може призвести до порушення зобов'язань перед клієнтами банку. Купівля іноземними банками вітчизняних призводить до того, що вітчизняні банки без іноземного капіталу втрачають свою конкурентоспроможність через відставання асортименту, ціни і якості наданих послуг.

Класифікація ризиків присутності іноземного капіталу за сферою виникнення обумовлена: середовищем, в якому здійснюють вплив ризикоутворюючі чинники; можливістю прояву наслідків ризиків на рівні втрати конкурентних позицій вітчизняними банками, частки ринку; фінансовими втратами, порушенням ліквідності та організаційної структури;

негативними функціональними змінами у роботі банківської системи; концентрацією капіталу у банківському секторі на користь надпотужних банківських груп; втратою довіри вкладників, порушенням виконання соціальних функцій банківською системою, негативними політичними впливами.

Ринковий ризик – це можливість захоплення вітчизняного банківського ринку іноземними банками, витіснення з ринку неконкурентоспроможних і слабокапіталізованих вітчизняних банківських структур, втрата контролю з боку внутрішніх інвесторів над національним фінансовим ринком, зміна структури ринку, залежність розвитку власного фінансового ринку від політики іноземних банків.

Фінансовий ризик відображає імовірність фінансових втрат чи недоотримання прибутків вітчизняними банками внаслідок посилення концентрації іноземного банківського капіталу, встановлення контролю над фінансовими потоками країни, в яку інтегруються, зниження процентних та комісійних доходів вітчизняних банків, порушення ліквідності банківської системи країни-реципієнта. Слід зазначити, що фінансовий ризик зумовлює і втрати на рівні економіки країни та зменшення дохідної частини бюджету.

Ризик концентрації полягає у можливості скорочення кількості вітчизняних банків та появи надпотужних фінансово-промислових груп, консорціумів, що контролюють значну частину активів банківської системи та концентрують значну частину фінансових потоків країни-реципієнта.

Ризик конкуренції проявляється у втраті позицій вітчизняних банків за наявності конкурентних переваг іноземних банків (капіталізації, інноваційності технологій, культурі і сервісі надання послуг). Внаслідок дії цього ризику розвинені держави мають змогу підвищувати конкурентоспроможність власних економічних систем за рахунок перерозподілу фінансових потоків на ринках країн-реципієнтів.

Ризик довіри – це імовірність втрати довіри вкладників та внутрішніх інвесторів до вітчизняної банківської системи, можливості держави регулювати

діяльність іноземних банків. Процеси концентрації іноземного капіталу та реорганізації вітчизняної банківської системи в напрямі скорочення кількості банків чи зміни політики їх діяльності можуть призвести до кризової ситуації і посилення недовіри населення до банківської системи, масового відтоку депозитних вкладень.

Функціональний ризик полягає у загрозі економічній безпеці країни через можливий неконтрольований відтік капіталу та фінансових ресурсів, порушення гармонійної роботи фінансово-кредитного механізму країни, негативних змін у господарському секторі країни.

Структурний ризик – це можливість фінансових втрат та послаблення конкурентних позицій внаслідок диспропорційної зміни організаційної структури банківського сектора, зростання частки іноземного капіталу у банківській системі, витіснення з ринку місцевих регіональних чи спеціалізованих банків, їх поглинання іноземними банками.

Політичний ризик – це імовірність посилення політичного впливу через контроль фінансових потоків, підтримки антидержавних бізнес-політичних груп, прийняття стратегічно важливих рішень на рівні окремих системоутворюючих банків, банківської системи країни, уряду внаслідок збільшення присутності іноземного капіталу в економіці та особистого впливу окремих зарубіжних інвесторів.

Ризик втрати економічного суверенітету країни зумовлений відкритістю системи для проникнення іноземних капіталів, некерованими процесами глобалізації і цілковитого захоплення національної банківської системи іноземним капіталом, контролем зовнішніми інвесторами обсягів, структури та напрямів розвитку господарського сектора країни-реципієнта.

Визначальним критерієм класифікації впливу ризиків збільшення іноземного капіталу на функціонування банківської системи країни, на наш погляд, є інтенсивність проникнення іноземного капіталу у вітчизняний банківський сектор. За такого підходу доцільним є виділення таких основних

стадій проникнення іноземного капіталу: входження, інтенсивного проникнення, отримання контролю, наповнення і виходу на нові ринки [21].

З точки зору менеджменту та управління активами, банки з іноземним капіталом мають такі переваги:

- вища ефективність діяльності порівняно з вітчизняними банками;
- вища якість активів;
- менша частка недоходних активів: дебіторської заборгованості, основних засобів та нематеріальних активів;
- надають більш широкий спектр банківських послуг;
- висока якість банківських послуг;
- низька вартість банківських послуг;
- висока корпоративна культура та прозорість діяльності.

Необхідно звернути увагу на наявність деяких позитивних та негативних моментів, що несе собою присутність іноземних банків.

Серед позитивних моментів можна виділити такі:

- більш швидке та ефективне впровадження передових методів банківської діяльності. Система менеджменту іноземного банку та наявність новітніх інформаційних технологій може покращити ефективність функціонування національної банківської системи;

- підвищення якості кредитного аналізу;

- зростання обсягу кредитних ресурсів та посилення стабільності їх джерел. Іноземні банки з більш високою капіталізацією, на відміну від місцевих, будуть спроможні здійснювати кредитну діяльність навіть під час економічного спаду. Аналізуючи досвід країн Латинської Америки фахівці зазначали, що філії іноземних банків не зменшували пропозицію кредитів під час економічного спаду. У дійсності, вони вбачали дану ситуацію як можливість розширити присутність своїх філій шляхом процесів злиття та поглинання;

- розширення спектра якісних послуг, комплексний підхід до обслуговування різних клієнтів;

- здешевлення банківських послуг (за розрахунками експертів відміна бар'єрів у банківському секторі знизить вартість послуг на 21-28 %);
- запровадження системи страхування банківських ризиків;
- трансформація банківської системи в процесі розподілу кредитно-інвестиційних ресурсів;
- запровадження міжнародного досвіду фінансового оздоровлення, реорганізації та реструктуризації банків, що набуває виключно важливого значення в умовах майбутніх об'єднань, поглинання і злиття банків;
- збільшення обсягу залучення недорогих ресурсів;
- покращення банківського нагляду і регулювання банківської діяльності;
- зменшення можливості відмивання брудних коштів;
- посилення дієвості національних банківських систем як засобу розподілу інвестиційних ресурсів;
- надання поштовху розвитку конкуренції та прискорення процесу реформування банківського сектору;
- підвищення кваліфікаційного рівня банківських працівників, так як вони будуть вимушені працювати за європейськими стандартами надання банківських послуг.

Слід також згадати про соціальний аспект приходу філій іноземних банків – створення нових робочих місць.

Серед негативних моментів виділимо такі:

- іноземні банки можуть бути менш схильними до здійснення кредитної діяльності у приймаючій країні, наприклад, коли економічна ситуація в країні різко змінюється, або надавати кредити виключно великим компаніям, особливо компаніям з іноземним капіталом, лишаючи компанії з низьким кредитним рейтингом та роздрібний кредитний ринок місцевим банкам;
- присутність іноземних банків може послабити позиції ще недостатньо розвиненої банківської системи країни. Місцеві банки, які не спроможні на рівних конкурувати з іноземними банками – банкрутують, що може призвести до фінансової нестабільності. Іноземні банки завдяки конкурентним перевагам

“відбирають” найбільш прибуткові вітчизняні ринки та клієнтів, залишаючи місцевим банкам обслуговування інших (більш ризикових) клієнтів, збільшуючи загальний рівень ризиків їх портфелів;

- іноземні банки можуть проводити лише спекулятивну діяльність не надаючи повний спектр якісних банківських послуг. Таке спостерігалось в Україні в другій половині 1990-х років, коли основною метою приходу частини іноземних банків було інвестування в облігації внутрішньої державної позики (ОВДП).

Вагомим є той факт, що ризики та потенційні негативні моменти від проникнення іноземних банків стосуються не стільки ефективності, скільки стабільності банківської системи та рівня економічного розвитку приймаючої країни.

Співвідношення позитивних і негативних моментів залежить від форми присутності іноземного банківського капіталу у приймаючій країні. Наприклад, при створенні філій іноземний банк постачає кошти на рекапіталізацію банківського сектора. Крім того, філії іноземних банків можуть слугувати “рятівними гаванями” під час економічного спаду, тим самим зменшуючи відтік коштів за кордон.

Поступове посилення конкуренції та прихід на український ринок першокласних іноземних банків розглядається як позитивний чинник стимулювання підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи. Це сприятиме забезпеченню стабільного фінансового розвитку банківського сектора, високому рівню його ліквідності та стійкості. Запорукою цього повинен бути динамічний розвиток реального сектору економіки та значна концентрація вітчизняного банківського капіталу.

З метою пом'якшення можливих негативних наслідків, створення в Україні філій іноземних банків і максимального використання їх фінансового потенціалу доцільним є посилення таких умов щодо їх діяльності:

- дозвіл на відкриття філій потрібно надавати лише банкам, які мають рейтинг надійності за оцінками провідних міжнародних рейтингових агентств

не нижчий за AA+ або аналогічний, володіють активами не менше 500 млн. дол. США та мають кращу систему гарантування вкладів краще, ніж в Україні;

- наявність угод з наглядовими органами країни місцезнаходження материнського банку;

- передбачення обмежень на обсяги здійснення окремих видів банківських операцій іноземними банками, наприклад, обсяги залучення депозитів фізичних осіб, операції з цінними паперами тощо;

- закріплення норми участі українських працівників в керівництві діяльністю банків з іноземним капіталом (визначення частки у керівних органах банку).

Отже, прихід іноземних фінансових інститутів у банківську систему України сприятиме якійсій конкуренції, ефективній діяльності, та, як наслідок, її міцності. Звичайно існують дебати щодо ступеня конкуренції (яка у банківській справі має бути присутня завжди) і співвідношення між нею та стабільністю банківської системи.

Разом з тим, проведені дослідження свідчать про високий рівень ризиків присутності іноземного капіталу у вітчизняній економіці, що обумовлює значний вплив іноземного капіталу на пріоритетні напрямки розвитку не лише банківського сектору, а й загальної економічної, політичної і соціальної ситуації в країні.

Враховуючи наведені вище результати дослідження можна зробити наступні висновки:

- стратегічним напрямом розвитку національної банківської системи України має стати її спрямованість у світову банківську співдружність на основі глобалізації фінансових ринків;

- основою інтеграції національної банківської системи до світових фінансових ринків є концентрація банківського капіталу та зростання капіталізації, що сприятиме її фінансовій стійкості та надійності;

- для активізації інвестиційно-інноваційної діяльності банків потрібно комплексно вирішувати проблеми, пов'язані з інвестиційною привабливістю підприємств реального сектору, формуванням сприятливого зовнішнього середовища та внутрішньобанківськими проблемами.

1.3 Вплив іноземного капіталу на конкурентоспроможність банків України

У даному пункті зосередимо увагу на дослідженні ролі іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі, його впливу на якісні параметри банківського бізнесу.

Аналіз основних показників, які характеризують ефективність та стабільність діяльності банків у розрізі вітчизняних та з іноземним капіталом вказує на стрімке зміцнення ринкових позицій банками з іноземним капіталом. Дослідження проводилося у межах банків першої групи (склалася станом на 01.01.2010 року) вивчалися показники прибутковості капіталу, прибутковості активів, ринкові позиції банків за кредитами та коштами клієнтів за період 2001-2009 роки.

Основні результати аналізу даних, які зазначені у додатку Б, наведено на рисунку 1.7. Отже, ми прийшли до наступних висновків щодо конкурентоспроможності банків України. По-перше, беззаперечним лідером за всіма показниками залишається Приватбанк.

По-друге, за показниками ефективності діяльності (ROA, ROE) вітчизняні банки протягом усіх аналізованих років демонструють кращі результати. Так, станом на початок 2008 року середня прибутковість капіталу вітчизняних банків першої групи склала 10,67% проти 9,37% банків з іноземним капіталом.

Аналогічна ситуація стосовно прибутковості активів: 1,15% - вітчизняні банки; 0,84% - банки з іноземним капіталом. В умовах фінансово-економічної нестабільності значення досліджуваних показників майже зрівнялися.

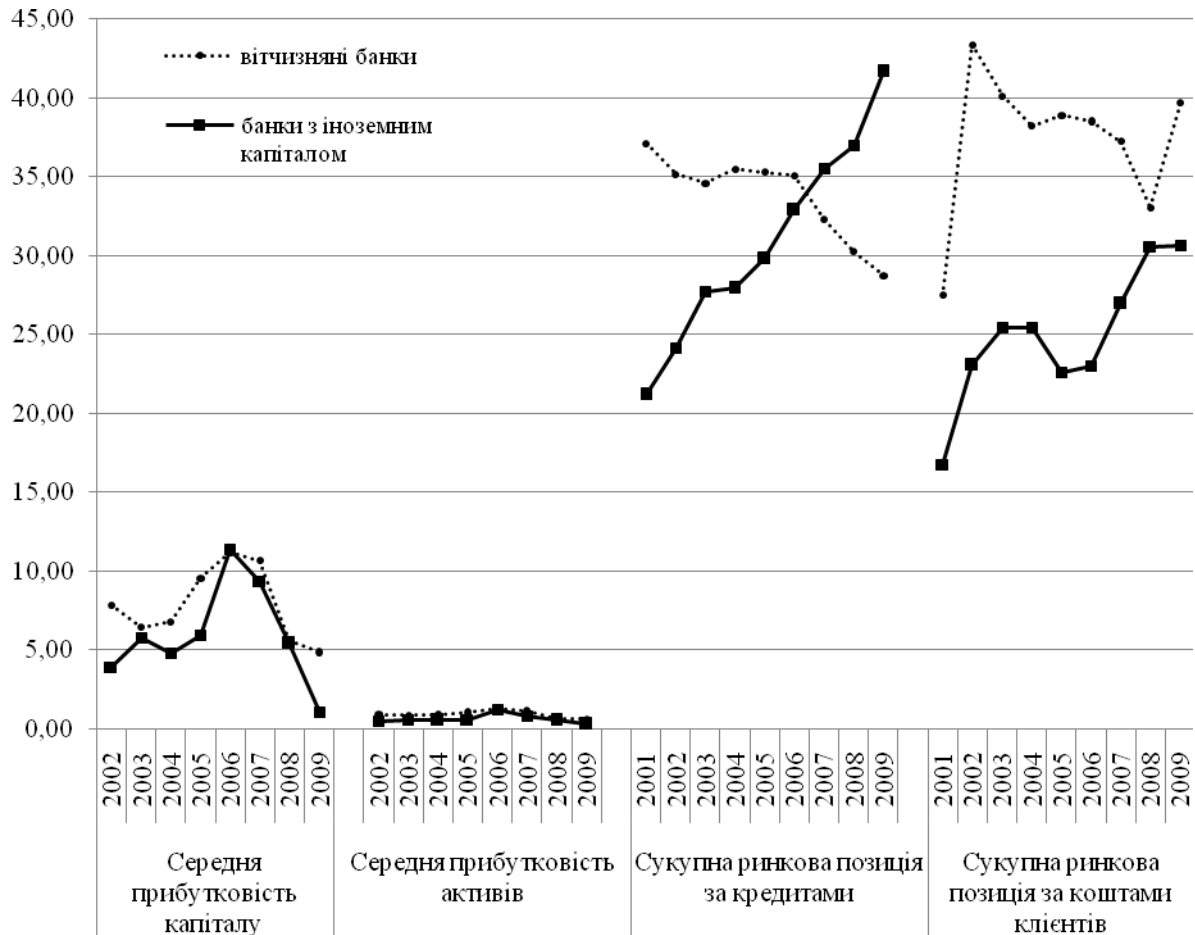

Рис. 1.7. – Динаміка основних показників банків першої групи у розрізі вітчизняних та з іноземним капіталом, %

По-третє, лідерство вітчизняних банків також спостерігається у частці ринку коштів клієнтів, що завойована ними. Причиною цьому можуть бути ширші можливості банків з іноземним капіталом, зокрема залучення ресурсів від материнських структур. Однак, вітчизняні банки щороку втрачають свої позиції на даному сегменті ринку, виключенням став 2009 рік, що в першу чергу було досягнуто завдяки державним банкам України.

По-четверте, стосовно ринкової позиції банків за кредитами, то має місце переважання банків з іноземним капіталом. Врівноваження часток двох груп банків було досягнуто за результатами 2005 року і в подальшому утримувалося їх стабільне зростання з боку банків з іноземним капіталом.

Зауважимо, що за результатами 2009 року з 11 найбільших банків України з іноземним капіталом лише ОАО ВТБ Банк та АКБ "Укрсоцбанк" отримали прибуток, інші - збиток.

Аналіз динаміки ринкової позиції банків першої групи за кредитами та коштами клієнтів наведено у таблиці 1.6. Досліджувався період 2005-2009 роки, оскільки стрімкий підйом діяльності банків з іноземним капіталом припадає саме на 2005 рік. Також, нами виділено 2008 рік як переломний період у фінансово-економічному становищі країни та банківському секторі зокрема.

У результаті було з'ясовано: найвищими показниками зміни (більше 1%) характеризуються банки з іноземним капіталом та державні банки України. Найшвидшими темпами втрачає свої позиції Промінвестбанк, що пояснюється суттєвим погіршенням його репутації у результаті відомих подій.

Динаміка ринкової позиції досліджуваних банків за коштами клієнтів протягом 2008-2009 років доводить, що незважаючи на глибоку кризу довіри до влади та уряду, суб'єкти господарювання виділили державні банки як надійні та варті довіри. Також дане зауваження стосується Приватбанку та Райффайзен банку Аваль.

Враховуючи результати дослідження ринкових часток банків першої групи та приймаючи до уваги факт вступу України до СОТ, що створює передумови до відкриття філій іноземних банків на території України, зауважимо, що з одного боку, результати діяльності банків з іноземним капіталом будуть виступати стимулюючим фактором для вітчизняних банків, а з іншого – створюватимуть серйозні загрози ринковим позиціям вітчизняних банків.

Таблиця 1.6 – Динаміка ринкової позиції банків першої групи за кредитами та коштами клієнтів

Назва банку Рік	Ринкова позиція за кредитами, %			Абсолютне відхилення, %	Назва банку Рік	Ринкова позиція за коштами клієнтів, %			Абсолютне відхилення, %
	2009	2008	2005			2009	2008	2005	
Приватбанк	10,75	9,81	11,31	-0,56	Приватбанк	15,32	13,07	11,54	3,78
Райффайзен банк Аваль	6,99	7,38	8,95	-1,96	ОТП банк	2,19	6,49	2,35	-0,16
Укрсиббанк	6,49	6,80	5,53	0,96	Райффайзен банк Аваль	8,51	6,24	6,29	2,22
Укрсоцбанк	5,81	5,89	5,1	0,8	Альфа-банк	2,28	4,38	0,54	1,74
Укрексімбанк	6,93	5,17	5,2	1,73	Укрексімбанк	5,97	4,25	3,5	2,47
Ощадбанк	6,39	4,70	1,4	4,99	Ощадбанк	7,54	3,94	5,63	1,91
ОТП банк	4,17	4,21	4,23	-0,06	Укрсиббанк	4,35	3,86	3,76	0,59
Альфа-банк	3,63	3,78	1,09	2,54	ПІБ	4,49	3,44	8,79	-4,30
ВТБ банк	3,76	3,36	0,22	3,54	Надра	2,62	3,38	2,32	0,3
Надра	3,55	3,29	3,02	0,53	Укрсоцбанк	3,79	3,27	5,68	-1,88
ПІБ	3,5	3,25	7,95	-4,44	Фінанси та кредит	2,15	2,36	2,15	0,00
Форум	2,44	2,27	1,67	0,77	ПУМБ	1,77	1,71	1,62	0,15
Фінанси та кредит	2,39	2,12	2,25	0,14	Брокбізнесбанк	2,33	1,96	2,31	0,02
ПУМБ	1,94	2,08	1,33	0,61	Форум	2,27	1,80	1,56	0,71
Кредитпромбанк	1,69	1,96	1,28	0,41	Кредитпромбанк	1,20	1,76	1,19	0,01
Брокбізнесбанк	1,63	1,44	1,98	-0,35	ВТБ банк	1,59	1,16	0,13	1,46
Сведбанк	2,6	1,89	1,02	1,58	Сведбанк	0,99	1,06	0,98	0,01
Родовідбанк	0,77	1,33	0,9	-0,13	Родовідбанк	2,46	1,45	0,89	1,57

Складено авторами.

Основні причини, які додатково підсилюють позиції та рівень конкурентоспроможності банків з іноземним капіталом розкриваються через ряд проблем вітчизняної банківської системи. По-перше, переважно короткостроковий характер ресурсної бази вітчизняних банків, яка не відповідає сучасним потребам економіки у довгостроковому фінансуванні.

По-друге, низький рівень капіталізації банків України. Недостатність капіталу призводить до неспроможності належного покриття банківських ризиків, забезпечення надійного захисту інтересів клієнтів, а отже, знижує фінансову стійкість банку та підвищує ризик банкрутства.

На думку провідного російського вченого, віце-президента Асоціації регіональних банків «Росія» Хандруєва О. А., зазначені проблеми належать до переліку недоліків вітчизняної банківської системи, що поступово долаються шляхом залучення портфельних та стратегічних інвесторів, появи можливостей залучати ресурси на більш вигідних умовах та довші терміни [16, с. 22].

По-третє, основною проблемою відставання вітчизняних банків від банків з іноземним капіталом вчений визначає низьку ефективність бізнесу та організації бізнес-процесів. Саме сучасні підходи до ведення бізнесу, які базуються на активному впровадженні інформаційних систем, сприяють створенню банківських продуктів з вищим рівнем задоволення клієнтських потреб та ведуть до розширення ринкових позицій банків. Для вирішення даної проблеми необхідним є капіталовкладення вітчизняних банків у розробку інформаційних технологій, які були б адекватні вимогам сучасного фінансового ринку. Однак, на даному етапі, це під силу лише найбільшим банкам. Малі, середні та часом великі банки не володіють необхідними ресурсами для проведення даних інвестицій. Автоматизовані системи, які використовуються більшістю банків застарілі і не забезпечують установу здатністю швидко адаптуватися до нових умов конкурентної боротьби. Окрім неспроможності прийняти значні капітальні витрати, вітчизняні банки не до кінця усвідомлюють роль даних технологій для якісного формування стратегії власного розвитку, тобто побудови конкурентоспроможного бізнесу. Підтвердженням цьому є результати опитування, яке проводилося в 2006 році Асоціацією російських банків щодо з'ясування, які управлінські технології банки планують впроваджувати протягом наступних двох років. Отримані результати такі: на перше місце банки поставили програмні продукти для реалізації задач фінансового планування, у тому числі планування в розрізі банківських продуктів; друге місце зайняли задачі ризик-менеджменту та підготовки різної звітності; на третьому місці виявилася задача автоматизації управлінського обліку та звітності, в тому числі в аналітичному розрізі за банківськими продуктами. З великим відривом від трійки лідерів, четверте та

п'яте місце зайняли інструменти прогнозування та стратегічного управління та планування [5]. З високою ймовірністю можна стверджувати, що аналогічні результати мали б місце і в Україні.

Тобто, однією з головних проблем вітчизняних банків (за певним виключенням) є незацікавленість у стратегічному підході до ведення бізнесу. У більшості випадків банки працюють на поточний результат, посиляючись на нестабільність вітчизняного ринку, а отже, неможливість його прогнозування. Підтвердженням є дані аналізу, подані в додатку Б та на рис. 1.7. Вітчизняні банки першої групи суттєво перевищують банки з іноземним капіталом за базовими показниками ефективності, при одночасній втраті своїх позицій і на ринку кредитів і на ринку депозитів.

Поряд з існуючими проблемами вітчизняної банківської системи, має місце динамічний розвиток роздрібного ринку банківських послуг. На думку Хандруєва О. А. «рітейловий профіль» банківської системи є одним з граней її зрілості. Стрімкий розвиток даного сегменту банківського ринку передбачає перехід на обслуговування масових клієнтів, появу масових продуктів, масових технологій, тобто стандартизацію банківської справи [16, с. 20]. А там, де є стандартизація, з'являються стандарти якості, що веде до підвищення інтенсивності конкурентної боротьби, формування клієнтоорієнтовного бізнесу.

Інший аспект, який, на нашу думку, залишається недостатньо дослідженим – це рівень відповідності підходів до організації та ведення бізнесу, що упроваджуються банками з іноземним капіталом, соціально-економічним особливостям України.

Попередньо нами наголошувалося, що у даній групі банків спостерігаються суттєві структурні зміни, які покликані адаптувати основи організації та реалізації банківської діяльності відповідно до стратегічного бачення материнської структури. Більш детально охарактеризуємо дані зміни.

Найсуттєвіші зміни стосуються аспектів внутрішньої організації банків. По-перше, це впровадження дивізіонального підходу до формування організаційної структури. Ураховуючи характеристики дивізіональної

структури управління (табл. 1.7), її використання веде до суттєвої трансформації внутрішніх процесів банківського бізнесу.

Таблиця 1.7 – Переваги і недоліки дивізіональної структури управління

Переваги	Недоліки
Чітке розмежування відповідальності	Висока потреба в керівних кадрах
Висока гнучкість і адаптивність системи	Складна координація
Висока самостійність структурних одиниць	Підвищені витрати за рахунок дублювання функцій
Розвантаження вищого менеджера	Складність здійснення єдиної політики
Простота комунікаційних мереж	Роз'єднаність персоналу
Кадрова автономія, висока мотивація	Слабкий синергетичний ефект

Джерело: [10].

Основне призначення організаційної структури, сформованої за дивізіональним принципом, є підвищення якості обслуговування. Це, зокрема, досягається шляхом переходу від реалізації банківських операцій/послуг до комплексного обслуговування клієнтів через пропонування їм банківських продуктів. Саме цьому сприяє подібна організаційна структура і саме вона, на нашу думку, стала рушійним фактором переосмислення місії банку на ринку: перехід від мети максимізації прибутку до цілі максимального задоволення потреб суб'єктів економічних відносин.

Інше, що варто відзначити як позитив діяльності банків з іноземним капіталом на вітчизняному фінансовому ринку, це розширення методичного інструментарію механізму реалізації ризик-менеджменту (економічний капітал, метод RAROC та ін.) та його поступове проникнення у вітчизняну банківську практику. Враховуючи значимість фінансової стійкості та стабільності банківської системи вважаємо вищезазначене доказом економічної доцільності іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі. Окрім цього, це пришвидшує процес адаптації банківського нагляду та регулювання до міжнародних стандартів, оскільки під впливом конкурентної боротьби ініціатива щодо впровадження новітніх методів управління ризиками йде від самих банків.

Останнє на чому необхідно наголосити у межах дослідження впливу іноземного капіталу на банківську конкуренцію – це особливості управління регіональним банківським бізнесом. Так, вітчизняні банки розпочали розвиток даного напрямку діяльності шляхом розвитку мережі філій у регіонах. Найбільші банки України намагалися у кожному регіоні України відкрити філію. Даним підрозділам делегувалися ряд повноважень, зокрема відповідальність за розвиток та ефективність діяльності банку на регіональному ринку: відкриття відділень, планування та контроль за діяльністю регіональної мережі філій, комплексне управління. Поряд з тим, що філія функціонувала чітко в межах завдань та стратегії банку, їй надавалося право коригувати цінову політику (у визначених межах), доповнювати маркетингову політику, приймати рішення щодо надання кредитів у межах лімітів. Тобто, використовувалася змішана модель управління регіональною мережею банку: за основних ознак централізованості філії надавався широкий спектр повноважень. Саме це зародило підґрунтя до співпраці банківського бізнесу та органів обласного/місцевого самоврядування з метою реалізації актуальних регіональних програм. Звичайно дана діяльність є суттєвіше ефективнішою у регіонах, де функціонують власні банки, але виходячи з українських реалій, про які йшлося вище, подібно організований банківський бізнес згладжував неоднорідність регіонального розвитку банківського сектору в Україні.

Наслідком активного приходу іноземного банківського капіталу на вітчизняний фінансовий ринок став початок радикальних змін у даному напрямі. Так, перехід до дивізіональної організації структури, який розпочався із банків з іноземним капіталом, очікувано призвів до ускладнень процесу координації дій структурних одиниць банку та здійснення злагодженої єдиної політики. Вирішення даних проблем мало вплив на процес організації та управління банківською діяльністю на регіональних сегментах фінансового ринку. Починаючи з 2007 року почала посилюватися централізованість у взаємовідносинах «філія - банк», що мало за мету раціоналізувати внутрішню організацію діяльності банку, підвищити її координованість та мінімізувати витрати. Це проявилось у радикальному зменшенні кількості філій та суттєвому

обмеженні їх повноважень. Почав використовуватися новий метод формування регіональної мережі філій: одна філія на кілька регіонів. Криза 2008 року швидко популяризувала даний підхід серед інших банків України. Єдині банки, які залишили початковий підхід – це ПАТ«ПриватБанк», ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» та два державні банки (табл. 1.8).

Таблиця 1.8 – Наявність філій найбільших банків України у регіонах, на території яких немає власних банків-юридичних осіб, станом на 31.10.2010 р.*

Найбільші банки України	Регіони України, на території яких немає власних банків-юридичних осіб									
	Миколаївський	Черкаський	Хмельницький	Вінницький	Житомирський	Кіровоградський	Тернопільський	Херсонський	Рівненський	Чернівецький
Приватбанк	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Ощадбанк	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Укрексімбанк	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Райффайзен банк Аваль	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Укрсиббанк	інформація відсутня									
Укрсоцбанк	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+
Промінвестбанк	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
ОТП банк	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ВТБ банк	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Альфа-банк	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Надра	інформація відсутня									
Фінанси та кредит	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-
Форум	+	-	-	-	-	+	-	+	+	-
Перший український міжнародний банк	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Родовід банк	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-
Брокбізнесбанк	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+
Сведбанк	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Кредитпромбанк	+	-	-	+	-	-	-	+	-	-

* Зміст позначень: «+» - на території регіону функціонує філія конкретного банку; «-» - банк не має філії на території даного регіону.

Джерело: офіційні сайти банків.

Поряд з вищезазначеними позитивними сторонами даного підходу, на нашу думку, він негативно відображається на економічному ефекті банківської діяльності: посилюються диспропорції у розвитку банківської системи, підвищується неоднорідність фінансового мікроклімату у різних регіонах України та створюються принципово різні передумови щодо ефективного економічного розвитку регіонів.

Окрім цього вважаємо, що подібна діяльність призводить до знеособлення банку, негативно впливає на професійне становлення банківських кадрів, які перетворюються у бездумних виконавців поставлених завдань без необхідності креативного мислення у контексті підвищення якості та ефективності діяльності банку на регіональному ринку.

Головна вимога сучасності до банківських установ – це індивідуальний підхід до клієнта. Вона не може бути реалізована на рівні безбалансового відділення, а лише може виконуватись регіональними банками та філіями з достатнім рівнем повноважень. Якщо процес стимулювання відкриття регіональних банків потребує впливу Національного банку України та співпраці місцевих органів влади, то процес розвитку мережі філій реалізується на рівні окремого банку.

Узагальнюючи наведені вище результати дослідження необхідно підкреслити, що перш ніж впроваджувати європейські підходи до ведення банківського бізнесу необхідно детально вивчити зовнішнє середовище. Соціально-економічні особливості України та її територіальні межі потребують на рівні кожного регіону діючих банківських підрозділів з достатнім рівнем повноважень. У випадку великих банків України, які суттєво впливають на стан банківської системи в цілому та визначають економічну якість перерозподілу фінансових ресурсів, ефективне виконання ними даних завдань безпосередньо залежить від присутності управлінської компоненти на рівні регіону.

РОЗДІЛ 2

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ

2.1 Розвиток банківської системи України під впливом іноземного капіталу.

У сучасних умовах, маркетинг та маркетингові комунікації набувають істотного значення не тільки у сфері виробництва та реалізації товарної продукції, але і у сфері надання фінансових послуг. Внаслідок уніфікації портфеля банківських продуктів; збільшення кількості банківських установ та загострення банківської конкуренції, а також приєднання до конкурентної боротьби небанківських фінансово-кредитних установ; інтернаціоналізації економічних процесів, що супроводжується проникненням в Україну іноземних банків; маркетинг стає одним із основних засобів конкурентної боротьби за залучення клієнтів. Таким чином, актуалізується завдання удосконалення методів банківського маркетингу.

Розглядаючи сучасний стан маркетингових комунікацій банківських операцій, необхідно звернути увагу на тенденції у фінансовій сфері та динаміку розвитку банківської системи України зокрема, а також враховувати темпи розвитку національного медійного ринку. Зазначені тенденції є основними факторами, що визначають стратегію маркетингових комунікацій банку та динаміку комунікаційних витрат.

За даними Асоціації українських банків до 2008 року тенденції в банківській сфері відображали зростання за всіма основними показниками (табл. 2.1) [24]. Найважливішим показником ефективності банківської системи є фінансовий результат діяльності. У 2008 році сукупний прибуток банків склав

9,7 млрд. гривень, що в 1,37 рази більше, ніж у попередньому році. У 2007 році сукупний прибуток банків склав 7,1 млрд. гривень, що в 1,54 раз більше, ніж за 2006 рік. Однак, темп приросту даного показника у 2008 році порівняно з 2007 зменшився, що є результатом впливу фінансової кризи на банківську систему країни. За результатами 2009 року, збиток банків України склав 28 млрд. гривень. Такі дані свідчать про те, що банківський сектор знаходився у тяжкому фінансовому стані.

Таблиця 2.1 – Основні фінансові показники українських банків в 2002-2009 роках

Рік	Сума прибутку, млрд. грн.	Ріст, %	Ріст, млрд. грн.	Сума капіталу, млрд. грн.	Ріст, %	Ріст, млрд. грн.
2002	0,68	-	-	10,2	-	-
2003	0,83	122	0,15	13,1	128	2,9
2004	1,4	168	0,57	18,6	141	5,5
2005	2,4	171	1	26,1	140	7,5
2006	4,6	192	2,2	43,3	166	17,2
2007	7,1	154	2,5	69,9	161	26,6
2008	9,7	137	3	121,4	174	51,5
2009	- 28	- 388	- 37,7	126,2	104	4,8

Різке погіршення у 2008-2009 роках ситуації у банківському секторі економіки частково обумовлювалось незадовільною динамікою основних макроекономічних показників. Так, за результатами 2008 року темпи зростання реального ВВП уповільнились до 102,1% (проти 107,3% у 2007 році) порівняно з попереднім роком. На початок 2009 року обсяги промислового виробництва скоротились на 34,1%, обсяги будівництва скоротились на 57,6%, тоді як у 2007 році спостерігалось зростання даних показників на 10,2% і 15,6% відповідно.

Також зменшились реальні доходи населення протягом 2008 року, зменшення даного показника становило 11,8 %, при цьому рівень безробіття у січні 2009 року збільшився до 3,2% (на початок 2008 року даний показник

становив 2,3%). Також у період що досліджувався спостерігалось прискорення інфляційних процесів. За 2008 рік індекс споживчих цін збільшився з 105,7% до 122,3%, що є найбільшим показником за останні вісім років.

Як зазначалось вище, протягом 2003–2007 років діяльність банків характеризувалася розширенням обсягів активних операцій, поліпшенням якості активів, динамічним зростанням обсягів депозитів фізичних і юридичних осіб, нарощуванням капіталу. До початку фінансової кризи банківська система України розвивалась досить динамічно (рис. 2.1). За 2008 рік чисті активи значно зростали і у січні 2009 року досягли 926 086 млн. грн., в основному за рахунок збільшення кредитного портфеля банків. Зобов'язання банків склали у січні 2009 року 806 823 млн. грн., капітал досяг значення 119 263 млн. грн.

Джерело: офіційні дані НБУ

Рисунок 2.1. Динаміка основних показників банківської системи України

На сьогодні у розвитку банківського сектору України можна виділити такі основні тенденції:

- значне зростання обсягів активних і пасивних операцій до 4-го кв. 2008 року (переважно за рахунок росту кредитів і депозитів) та уповільнення темпів зростання банківських операцій у 2009 році, у зв'язку зі зростанням недовіри населення до банківської системи, поглибленням світової фінансової кризи;

- ріст обсягів залучення іноземних інвестицій для підтримки ліквідності;
- значний вплив на діяльність банківського сектору збоку НБУ;
- недостатній обсяг операцій банків з цінними паперами.

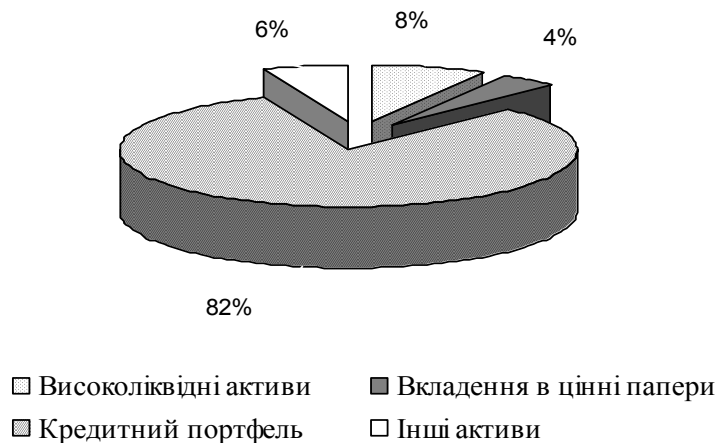
Такі тенденції у розвитку банківської системи значною мірою впливають на структуру активів і пасивів банків, які визначають напрямки удосконалення його маркетингової діяльності.

Аналіз даних статистичних даних щодо діяльності банків України [22; 24; 25] свідчить, що до 2009 року спостерігалась тенденція до зростання розміру активів банків. Дану тенденцію можна проілюструвати на основі умовного розподілу банків України на групи за розміром активів (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Аналіз груп банків за обсягом активів

Розмір активів, млн. грн.	2006			2007			2008			2009	
	Кіл-ть банків	% від загальної кількості банків	% в порів'язанні з 2005 р.	Кіл-ть банків	% від загальної кількості банків	% в порів'язанні з 2006 р.	Кіл-ть банків	% від загальної кількості банків	% в порів'язанні з 2007 р.	Кіл-ть банків	% від загальної кількості банків
Від 15000 і більше	5	3,0	160	8	4,6	160	14	7,7	175	12	6,7
Від 5000 до 15000	10	6,0	200	15	8,6	150	17	9,4	113	20	10,7
Від 1000 до 5000	28	16,9	93	42	24,0	150	53	29,3	126	45	24,5
Від 500 до 1000	33	19,9	165	33	18,8	100	36	19,9	109	28	15,2
До 500	90	54,2	88	75	44,0	85	64	33,9	79	79	42,9
Усього банків	166	100	104	173	100	105	184	100	103	184	100

Структуру активів банків України станом на 01.01.2009 року наведено на рисунку 2.2. Не дивлячись на уповільнення темпів зростання активів, вітчизняні банки у 2008 році продовжували нарощувати активні операції. Так, загальні активи вітчизняних банків збільшились на 63,6% (за 2007 рік – на 75,3%) і на 1 січня 2009 року склали 973,3 млрд. грн., при цьому значно зросли диспропорції у структурі активів вітчизняних банків.

Джерело: офіційні дані НБУ

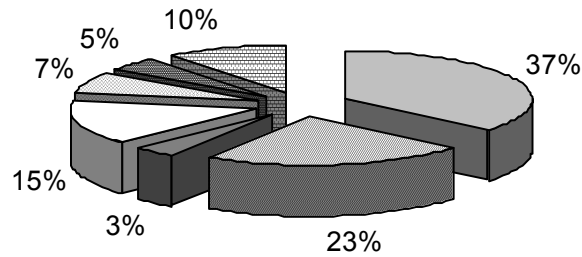
Рисунок 2.2. – Структура активів банків України станом на 01.01.2009 р.

Частка високоліквідних активів становила 8% (у попередньому році 11%). Такі незначні обсяги високоліквідних активів банків України свідчать про загострення кризи ліквідності вітчизняної банківської системи. Банкам доводиться тримати значну частину активів у вигляді ліквідних коштів, щоб розраховуватись за своїми зобов'язаннями, недостатність ліквідних коштів може призвести до серйозних фінансових проблем і навіть до банкрутства.

Вкладення в цінні папери банками України на початок 2009 року становлять лише 4% (проти 5% в попередньому році) від загального обсягу активів. Пов'язано це з недостатнім розвитком ринку цінних паперів, значними ризиками та зростаючою конкуренцією у секторі банківського кредитування.

Найбільшу частку у структурі активів складає кредитний портфель, його питома вага становила 80% у 2008 році. Кредити є найбільш дохідними активами, тому обсяги їх розміщення поступально зростали у передкризовий період, проте така концентрація кредитів у загальній структурі активів призводить до зростання банківських ризиків.

Аналіз структури кредитів у розрізі видів економічної діяльності свідчить про наявність структурних дисбалансів у кредитному портфелі банків України в аспекті розміщення кредитних коштів між різними секторами та галузями економіки (рис. 2.3).

- Торгівля
- Переробна промисловість
- Транспорт і зв'язок
- Нерухомість
- Сільське господарство
- Будівництво
- Інші види економічної діяльності

Джерело: [23]

Рисунок 2.3. – Кредити банків, надані суб'єктам господарювання (за видами економічної діяльності) станом на 01.01.2009 р.

На початок 2009 року на першому місці за обсягами кредитування знаходиться підприємства торгівлі (157 695 млн. грн.), на другому – підприємства переробної промисловості (100 521 млн. грн.), на третьому місці підприємства, що займаються операціями з нерухомим майном (67 132 млн. грн.). З точки зору якості кредитного портфелю, за розглянутими вище напрямками кредитування, маємо наступні показники (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Структура прострочених та сумнівних кредитів станом на 01.01.2009 р.

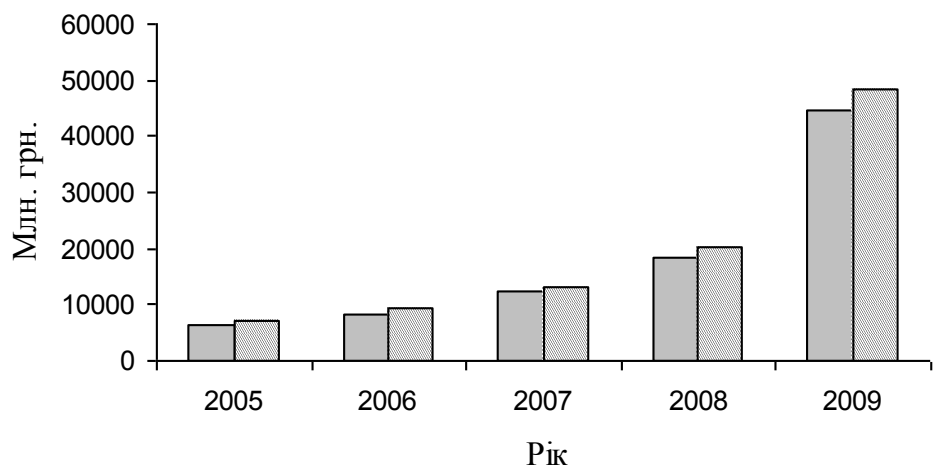
Види економічної діяльності	Прострочені та сумнівні кредити	
	Сума, млн. грн.	Частка, %
Сільське господарство	1788	6,3
Будівництво	1027	4,8
Переробна промисловість	4061	4,0
Торгівля	5294	3,4
Діяльність транспорту і зв'язку	467	3,1
Операції з нерухомим майном		

Джерело: офіційні дані НБУ

Одним з найважливіших напрямків кредитування економіки є сільське господарство, поряд з цим, кредити у дану галузь є досить ризикованими

(частка сумнівних і прострочених кредитів становить 6,3%). Торгівля є найбільшою за обсягами кредитування галуззю економіки, причому обсяг прострочених і сумнівних кредитів становить 5 294 млн. грн., що складає 3,4% загального обсягу кредитів наданих підприємствам торгівлі. Найменша частка проблемних кредитів сконцентрована у сфері операцій з нерухомим майном.

Варто зауважити, що якість кредитного портфеля значно впливає на конкурентоспроможність банку. Чим більшою є частка проблемних кредитів, тим менше надходження у вигляді сплати відсотків за кредитами та повернення кредитів, тим більше банки здійснюють відрахування до резерву під кредитні ризики, що зменшує наявні ліквідні кошти банку. Обсяги резерву на відшкодування можливих втрат від кредитних операцій збільшились у січні 2009 року порівняно з попереднім роком майже вдвічі (рис. 2.4).

■ Резерв під кредитні ризики ■ Резерви за активними операціями

Джерело: [23]

Рисунок 2.4 – Динаміка обсягів резервів банків України

Створення резервів є одним із найбільш поширених методів зниження ризику кредитних операцій на рівні банку, захищає інтереси як вкладників, так і акціонерів, що підвищує стабільність і надійність банківської системи в цілому. Резерв під кредитні ризики становить більше 90% у загальному обсязі резервів за активними операціями, що підтверджує його важливість.

З метою розрахунку обсягу резерву під кредитні ризики банк повинен проаналізувати кредитний портфель за такими критеріями: 1) оцінка

фінансового стану позичальника; 2) стан обслуговування позичальником кредитної заборгованості за основним боргом і відсотків (комісій та інших платежів із обслуговування боргу) за ним; 3) рівень забезпечення кредитної операції.

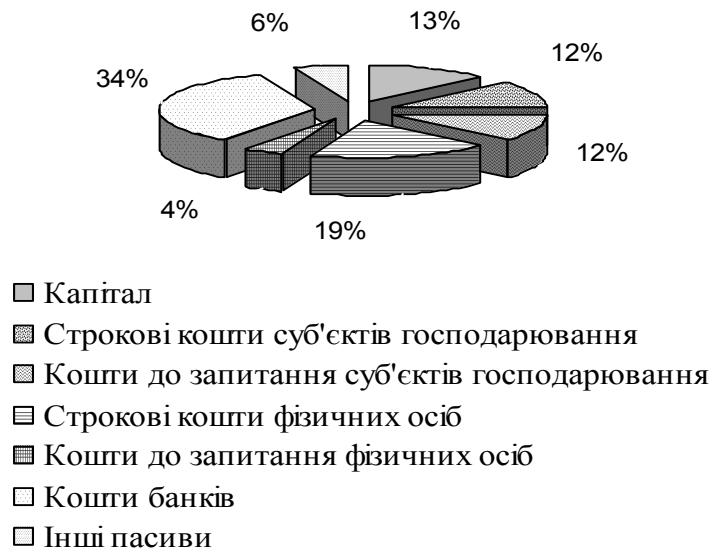
Критерії оцінки фінансового стану позичальника встановлюються кожним банком самостійно у його внутрішніх положеннях щодо проведення кредитних операцій на основі врахування відповідних вимог НБУ. Оцінка фінансового стану позичальника здійснюється не рідше ніж один раз на місяць з урахуванням кредитної історії (погашення кредитної заборгованості в минулому, наявність діючих кредитів), аналізу якості активів і пасивів, аналізу прибутків і збитків, рівня менеджменту і т.д. Додатково можуть використовуватися й інші показники, які визначаються банками самостійно, з урахуванням особливостей виробничих процесів різних галузей діяльності.

На нашу думку, сучасна система оцінки кредитних ризиків, яка заснована на оцінці фінансового стану позичальників, має багато недоліків: невідповідність даних фінансової звітності позичальників реальним показникам діяльності; можливість використання додаткових показників (рівень менеджменту, кредитна історія тощо) з метою завищення оцінки фінансового стану позичальника; недостатність інформації при здійсненні оцінки платоспроможності фізичних осіб та приватних підприємців тощо.

Варто наголосити на тому, що банки зацікавлені в тому, щоб штучно завищувати якість своїх кредитних портфелів і, таким чином, створювати менші резерви під них. Причина зрозуміла – резервування обмежує обсяги вільних коштів банку, зменшуючи наявні ліквідні кошти і обсяги кредитних операцій.

Врахування структури і якості активів банку недостатньо для підтримання необхідного рівня конкурентоспроможності та визначення напрямків удосконалення маркетингової діяльності. Основою діяльності банку є створення відповідної ресурсної бази. Тому питання збереження, нарощування і використання ресурсної бази є досить важливим для банків.

Для визначення впливу іноземного капіталу на структуру пасивів банків України розглянемо їх структуру (рис. 2.5).

Джерело: офіційні дані НБУ

Рисунок 2.5. – Структура пасивів банків України станом на 01.01.2009 р.

Особливості структури пасивів банків України на початок 2009 року спричинені впливом кризової ситуації у вітчизняній банківській системі. Так, якщо в попередні роки найбільшу частку пасивів склали кошти фізичних і юридичних осіб, то на початок 2009 року переважну частку пасивів склали кошти банків (34%). При цьому динаміка пасивів вітчизняних банків свідчить про суттєве уповільнення темпів приросту коштів суб'єктів господарювання та фізичних осіб (табл. 2.4).

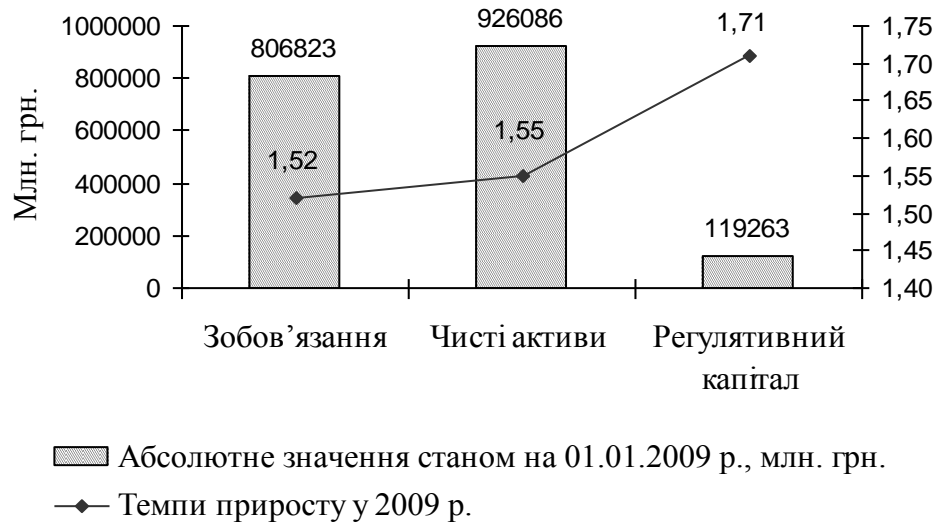
Таблиця 2.4 – Динаміка пасивів банків України, млн. грн.

Показник	Рік					Темп приросту 2009/2008
	01.01.05	01.01.06	01.01.07	01.01.08	01.01.09	
Пасиви, всього	134348	213878	340179	599396	926086	1,54
Капітал	18421	25451	42566	69578	119263	1,71
Зобов'язання, у т. ч.						
кошти суб'єктів господарювання	40128	61214	76898	111995	143928	1,28
кошти фізичних осіб	41207	72542	106078	163482	213219	1,30

Джерело: офіційні дані НБУ

Дані таблиці свідчать, що протягом останніх років відбувається суттєве збільшення всіх складових ресурсної бази банків України. У 2009 році, порівняно з попереднім роком, загальна сума пасивів збільшилась в 1,55 рази. Зростання переважно відбувалось за рахунок переоцінки валютної складової зобов'язань та високих темпів зростання власного капіталу, які у 2009 році значно перевищили темпи зростання активів і зобов'язань (рис. 2.6).

Джерело: офіційні дані НБУ

Рисунок 2.6. – Приріст чистих активів, зобов'язань, регулятивного капіталу банків України станом на 01.01.2009 р.

Поступово відбувається зміна структури пасивів, але при цьому вітчизняні банки залишаються недостатньо капіталізованими, що є однією з причин виникнення кризи ліквідності. Так, станом на 01.01.2009 року порівняно з 2008 роком регулятивний капітал зріс у 1,71 рази, тоді як зобов'язання збільшились в 1,52 рази. Нарощення обсягів активних операцій банку повинно відбуватись враховуючи розмір регулятивного капіталу, тобто банки можуть мати значний ресурсний потенціал, але не зможуть його використовувати при недотриманні нормативу адекватності регулятивного капіталу.

Протягом 2006-2009 років спостерігається тенденція щодо зростання власного капіталу банків, яка також продовжувалась протягом 2009 року, коли вплив світової фінансової кризи на вітчизняний банківський сектор був

найбільш відчутним (табл. 2.5). З початку 2008 року власний капітал банків збільшився на 74,6 %, або на 52,8 млрд. грн. і за станом на 01.01.2009р. склав 123,58 млрд. грн. Протягом 2009 року також спостерігалось збільшення цього показника, що станом на 01.01.2010р. склав 143,926 млрд. грн..

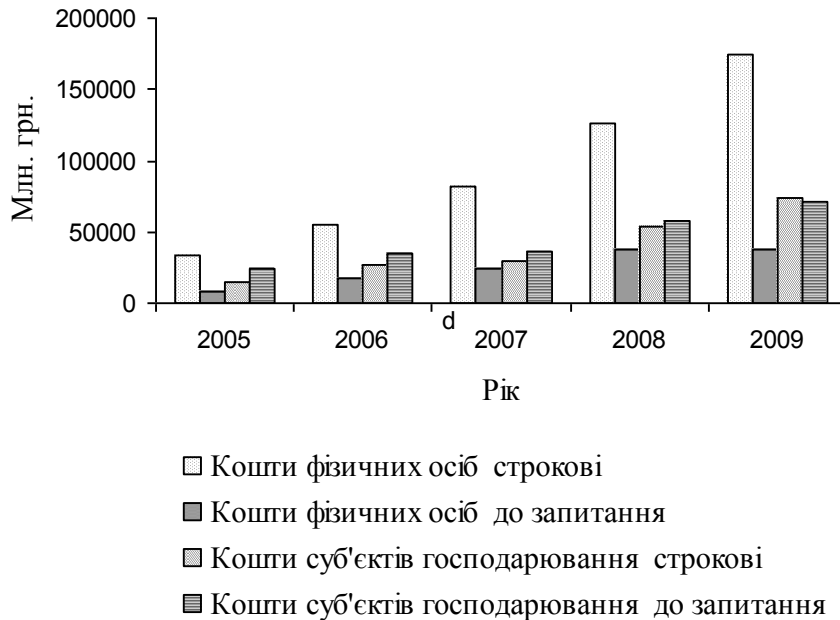
Таблиця 2.5 – Аналіз груп банків за розміром капіталу

Розмір регулятивного капіталу	Станом на							
	2006		2007		2008		2009	
	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%
Від 2000 млн. грн. і більше	33	19,9	6	3,4	13	7,0	15	8,3
Від 500 до 2000 млн. грн.	44	26,5	20	11,6	25	13,6	31	17,0
Від 100 до 500 млн. грн.	32	19,3	54	31,2	66	35,9	69	37,9
До 100 млн. грн.	57	34,3	93	53,8	80	43,5	67	36,8
Усього банків	166	100	173	100	184	100	182	100

Зростання капіталу банків протягом 2008 року, в основному, відбулося за рахунок збільшення сплаченого зареєстрованого статутного капіталу – на 55,9%, або на 23,9 млрд. грн. та загальних резервів, резервного фонду та інших фондів банків – на 49,5%, або на 3,3 млрд. грн. За результатами 2008 року власний капітал банків склав 121,4 млрд. грн. або 13,1% пасивів банків. Власний капітал банків має таку структуру: сплачений зареєстрований статутний капітал складає 67,9% від капіталу; дивіденди, що спрямовані на збільшення статутного капіталу – 0,4%; емісійні різниці – 5,3%; загальні резерви, резервний фонд та інші фонди банків – 8,4%; результат минулих років – 1,2%; результат поточного року – 8,0%; результат переоцінки основних засобів, нематеріальних активів, цінних паперів у портфелі банку на продаж та інвестицій в асоційовані компанії – 8,8%.

Досліджуючи зобов'язання банків України, варто зазначити, що суттєву частку в їх структурі складають кошти, залучені у фізичних і юридичних осіб (рис. 2.7). Слід відзначити, що зростання коштів суб'єктів господарювання відбувається не такими швидкими темпами як залучення депозитів фізичних осіб. Серед вкладів фізичних осіб значно переважають строкові депозити; хоча у структурі коштів суб'єктів господарювання переважають кошти до запитання.

Викликано це тим, що суб'єкти господарювання повинні постійно мати в своєму розпорядженні грошові кошти для організації своєї діяльності.

Джерело: офіційні дані НБУ

Рисунок 2.7 – Динаміка коштів суб'єктів господарювання та фізичних осіб

Строковими вкладками банк може розпоряджатися вільно протягом певного часу, а за вкладками до запитання банк повинен повернути кошти на першу вимогу клієнта. Відповідно зростання частки строкових вкладів та зменшення вкладів до запитання призводить до збільшення ліквідності банків. З метою заохочення клієнтів до відкриття строкових вкладів банками пропонуються підвищені ставки які встановлюються диференційовано залежно від строку розміщення коштів.

Отже, на сьогодні заощадження фізичних осіб залишаються одним за найбільш привабливих потенційних джерел банківських ресурсів. Станом на 01.01.2009 року депозити населення склали 19% (у попередньому році більше 27 %) у структурі загальних пасивів банків України. Таке зменшення частки строкових вкладів фізичних осіб свідчить про зменшення довіри населення до банківської системи, адже під час загострення економічної ситуації в країні

збільшилась кількість достроково вилучених депозитів, що призводить до значного погіршення ліквідності банків.

З огляду на введення тимчасової адміністрації у декількох банках і можливого зростання кількості банкрутств, для банківської системи України суттєво підвищується значення діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Окрім репутації банківської установи та стабільних показників діяльності варто враховувати можливість отримання коштів клієнтів у випадку банкрутства банку. Крім того, протягом останніх років спостерігається позитивна тенденція до збільшення суми відшкодувань коштів за вкладами (табл. 2.6).

Станом на початок 2009 року кожному вкладнику банку-учасника фонду гарантовано відшкодування коштів за його вкладами, включаючи відсотки, у сумі не більше 150 000 гривень.

Традиційно депозити фізичних осіб вважаються стабільним і важливим джерелом банківських ресурсів. Але в умовах виникнення політичної та економічної нестабільності відбувається неконтрольований відтік не лише коштів до запитання але і строкових депозитів.

Щодо коштів до запитання, то вони є нестійкими і важкопрогнозованими для банків, тому такі кошти вважаються нестабільним джерелом банківських ресурсів. Однак обсяги поточних пасивів є суттєвими і складають значну частку в структурі ресурсів банку. Станом на 01.01.2009 року обсяг коштів до запитання банків України складав 16% загального обсягу пасивів банків.

З огляду на випадковий характер зміни залишків на кожному з рахунків, за нормальної роботи банку, певна частка поточних пасивів може розглядатись як постійний, не знижувальний залишок коштів, який використовується як стабільна складова ресурсів. Отже, поточні пасиви складаються з умовно-постійної та змінної частини. Якщо умовно-постійна частина виступає джерелом банківських ресурсів для подальшого розміщення у дохідні активи, то змінна частина може використовуватись для управління ліквідністю банку. Оскільки депозити до запитання є одним із «дешевших» джерел банківських

ресурсів, то розробка ефективних способів їх використання повинна займати пріоритетне значення.

Таблиця 2.6 – Динаміка збільшення розміру відшкодувань банківських вкладів в Україні

Підстава для збільшення розміру відшкодувань	Розмір відшкодувань, грн.
Указ Президента України «про заходи щодо захисту фізичних осіб – вкладників комерційних банків України» від 10.09.1998 р. № 996/98	500
Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» від 20.09.2001 р. № 2740-III	1200
Рішення адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про збільшення розміру відшкодування коштів за вкладами» від 14.11.2002 р. № 15	1500
Рішення адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про збільшення розміру відшкодування коштів за вкладами» від 17.09.2003 р. № 24	2000
Рішення адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про збільшення розміру відшкодування коштів за вкладами» від 22.04.2004 р. № 30	3000
Рішення адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про збільшення розміру відшкодування коштів за вкладами» від 21.04.2005 р. № 38	5000
Рішення адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про збільшення розміру відшкодування коштів за вкладами» від 31.01.2006 р. № 43	8000
Рішення адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про збільшення розміру відшкодування коштів за вкладами» від 24.05.2006 р. № 46	15000
Рішення адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про збільшення розміру відшкодування коштів за вкладами» від 14.02.2007 р. № 1	25000
Рішення адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про збільшення розміру відшкодування коштів за вкладами» від 14.08.2007 р. № 4	50000
Відповідно до Закону України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 31.10.2008 року № 639-VI внесено зміни до Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб»	150000

Джерело: складено автором на основі зазначених у таблиці нормативно-правових актів

Структура доходів та витрат банків за період з 01.01.2008 до 01.01.2009 наведена в таблиці 2.7. За 2008 рік доходи банків склали 122,6 млрд. грн., в т.ч. процентні доходи становили 88,4 млрд. грн. (або 72,1% від загальних доходів),

комісійні доходи – 19,9 млрд. грн. (16,2%). Витрати банків склали 115,2 млрд. грн., в т.ч. процентні витрати – 50,8 млрд. грн. (або 44,1% від загальних витрат), комісійні витрати – 2,2 млрд. грн. (1,9%) [22].

Таблиця 2.7 - Доходи та витрати банків України за 2008 рік

		Сума, млрд. грн.	% від загальних доходів
1	Доходи банків		
1.1	Процентні доходи	88,37	72,12
1.2	Комісійні доходи	19,87	16,22
1.3	Результат від торговельних операцій	11,52	9,40
1.4	Інші операційні доходи	0,014	0,01
1.5	Інші доходи	2,75	2,24
	Всього	122,53	100
2	Витрати банків		
2.1	Процентні витрати	50,82	44,10
2.2	Комісійні витрати	2,19	1,90
2.3	Інші операційні витрати	24,54	21,30
2.4	Загальні адміністративні витрати	10,31	8,95
2.5	Відрахування в резерви	24,12	20,94
2.6	Податок на прибуток	3,25	2,82
	Всього	115,23	100

Загальний прибуток банківського сектору у 2008 році склав 9,7 млрд. грн., що на 37% більше ніж у 2007 році. Однак, прийнятні показники діяльності банків за 2008 рік є, перш за все, свідченням ефективної роботи банківської системи в першій половині року, адже негативний вплив фінансової кризи у четвертому кварталі 2008 року нівелювався позитивними тенденціями, що спостерігались протягом перших трьох кварталів.

У першому кварталі 2009 року українські фінансові установи зафіксували збитки в розмірі 7 млрд. грн. На 01.04. 2009 року сумарні активи вітчизняних банків становили 870,6 млрд. грн., частка проблемних кредитів збільшилася до 3,68% (на початку року – 2,27%) [26]. Протягом другого кварталу 2009 року активи банку продовжували зменшуватися і станом на 1.09.2009 року склали 819,773 млрд. грн. Станом на 01.09.2009р. збитки банків склали – 18,9 млрд. грн., прибутковість банків знизилася майже на 20%.

За інформацією Асоціації українських банків, станом на 01.01.2010 р. обсяг активів банківської системи склав 880,3 млрд. грн., зменшення за рік

становило 45,8 млрд. грн. В основному це відбулося за рахунок скорочення обсягів кредитних операцій, частка яких складає 79,2% всіх активів [27].

У структурі кредитного портфеля значно збільшилася частка проблемних кредитів – у 3,88 рази, і до 01.01.2010 р. досягла 9,4%. У цілому за 2009 рік проблемна заборгованість зросла на 51,92 млрд. грн. Цей чинник значною мірою вплинув на фінансовий результат банків.

Разом із тим у 2009 році зобов'язання банків зменшилися на 41,7 млрд. грн. На 01.01.2010р. їх обсяг склав 765,1 млрд. грн. При цьому скорочення коштів клієнтів банків склало 31,9 млрд. грн. Власний капітал банківської системи України збільшився на 4,1 млрд. грн. і станом на 01.01. 2010 р. склав 126,2 млрд. грн.

Таким чином, результати проведеного дослідження структури та динаміки активів і пасивів банків України дозволяють зробити висновок щодо не достатньої її оптимальності, що спричиняє виникнення додаткових ризиків та знижує конкурентоспроможність банків. Можна виділити наступні проблеми в структурі активів і пасивів вітчизняних банків:

- невідповідність між строками та сумами залучених і розміщених коштів. Більше 75% кредитного портфеля банків складають довгострокові кредити, тоді як переважна частина залучених коштів є короткостроковими. Різке зростання неплатежів за кредитами, зменшення обсягів залучення депозитів, скорочення залишків коштів на поточних рахунках юридичних і фізичних осіб, дострокове вилучення депозитів – все це може викликати кризу ліквідності як окремого банку, так і банківської системи в цілому;

- одним з найважливіших джерел формування та збільшення ресурсів банку виступають депозити фізичних осіб, саме вони визначають розмір кредитних вкладень. Але залучення таких банківських ресурсів значно залежить від загальноекономічної ситуації в країні і в світі, що призводить до зростання банківських ризиків, особливо під час кризи;

- недостатня капіталізація вітчизняних банків;

- щодо структури активів банків України, то варто відмітити значні диспропорції у структурі кредитного портфеля банків України: переважає частина довгострокових і валютних кредитів, зростає частка проблемних кредитів;

- варто також відмітити зростання обсягів активно-пасивних операцій в іноземній валюті, що призводить до зростання валютного ризику.

Важливою характеристикою ринку банківських послуг України є його структура. На загальний рівень конкуренції впливає кількість банків в країні, їх зростаюча капіталізація та прибутковість. У 2008 році банківський ринок демонстрував активне зростання за всіма структурними показниками. На кінець 2008 року в Україні діяли 184 банки. Протягом цього року спостерігалась значна активність на банківському ринку України іноземних інвесторів: кількість банків з іноземним капіталом збільшилася до 53, причому 17 з них мали 100% іноземний банківський капітал. За даними НБУ в Україні, станом на 1 січня 2010 року, ліцензію на здійснення банківських операцій мали 182 банки, у тому числі: 176 банків – акціонерні товариства, 6 банків – товариства з обмеженою відповідальністю. У стадії ліквідації перебувало 14 банків (12 – за рішенням НБУ, 2 – за рішенням судів). Загальна кількість банків з іноземним капіталом на початок 2010 року становила 51 банк. Кількість банків зі 100%-м іноземним капіталом збільшилася до 18 банків [22].

Зважаючи на глобалізацію світових фінансових ринків, присутність іноземного капіталу в банківських секторах країн, що розвиваються, є об'єктивною реальністю. Іноземні фінансово-банківські групи мають підтримувати відповідний рівень своєї прибутковості, тому цілком зрозумілим і прогнозованим є їх прихід до банківських секторів країн Центральної та Східної Європи, динаміка розвитку яких є значно вищою, ніж у розвинутих країнах Європи.

Протягом останніх років банківський сектор України суттєво змінився, зокрема, приплив іноземного капіталу значною мірою скоригував стратегії

розвитку місцевих банків. Останні змушені трансформуватися – оптимізувати свої організаційні структури, розширювати спектр послуг, проводити ребрендинг, ставати привабливішими та більш відкритими для клієнтів.

Іноземні банки активізували свої зусилля на фінансовому ринку України починаючи з 2005 року. Протягом 2005-2009 рр. кількість банків з іноземним капіталом зросла більше ніж удвічі. Цей період активного розвитку українського банківського сектору характеризується: значним зростанням обсягів операцій щодо купівлі українських банків, відкриттям іноземними банками своїх представництв; розширенням діяльності іноземних банків з обслуговування населення, як щодо залучення, так і щодо розміщення коштів; використанням залучених коштів для кредитування української економіки.

Серед основних факторів, що сприяли значній активізації діяльності іноземних банків в Україні протягом 2005-2008 рр., можна виділити:

- позитивні структурні зрушення у вітчизняній економіці та високі темпи зростання ВВП;
- активне зростання попиту на банківські послуги з боку населення;
- розширення зовнішньоекономічних зв'язків українських підприємств;
- можливість отримання високих прибутків;
- вступ до Світової організації торгівлі та дотримання всіх вимог щодо лібералізації доступу іноземного банківського капіталу [28, с.55].

Відповідно, зі збільшенням кількості зареєстрованих банків з іноземним капіталом зростає частка їх капіталу та активів у сукупних показниках банківської системи (рис. 2.8, за даними [22]).

На основі даних наведених на рисунку 2.8 можна зробити висновок, що 37,2% капіталу банків мають іноземне походження. Процес зростання іноземного капіталу у банківській системі України триватиме, тому що ще двадцять фінансових груп заявили про свої наміри працювати в Україні.

Спеціалісти НБУ вважають безпечною для банківської системи та економіки України присутність іноземного капіталу на рівні 50-60% [29, с. 106].

Рисунок 2.8 – Динаміка капіталу банків з іноземним капіталом

Дослідження географічної належності іноземного капіталу, який надійшов до українських банків показує, що найбільша частка в структурі іноземного капіталу в банківській системі України належить фінансовим установам з Австрії (25,5%). Значна питома вага капіталу характерна для таких країн, як Франція (12%), Росія (8%), Нідерланди (6,6%), Угорщина (4,1%), Швеція (5,6%), Німеччина (5,3%), Польща (4,9%) та ін. Вагома частка належить банківського капіталу, що надійшов з Кіпру (15,2%). Оскільки Кіпр є офшорною зоною, то визначити реальну резидентність фактичних інвесторів неможливо. Позитивним моментом є те, що найбільші обсяги банківського капіталу походять з країн з високим рівнем розвитку банківських систем [28, с. 56-57; 30]. З поміж інших інтерес до українських фінансових ринків виявляють такі країни, як Італія, Польща, Швейцарія, Великобританія.

2.2 Удосконалення маркетингової діяльності банків України внаслідок впливу іноземного капіталу.

Дослідивши основні аспекти розвитку банківської системи під впливом іноземного капіталу, доцільно також розглянути вплив іноземних інвесторів на формування та удосконалення маркетингової діяльності комерційних банків. Зокрема, дослідити маркетингову позицію іноземних банків та банків з іноземним капіталом на вітчизняному фінансовому ринку.

За результатами опитування, яке проводилось Active Management Consulting, найбільш ефективні маркетингові стратегії у 2008 році застосовували наступні банки: «Надра Банк» (24% від загальної кількості опитуваних), Universal (19%), ОТП (15%), «Укрсиббанк» (12%), «Дельта-банк (7,5%)», «Родовід» (7,5%), Unicreditbank (6%), «Приватбанк» (4,5%), ING Банк Україна (3%) [31]. Серед наведених вище установ, більша частина банків з іноземним капіталом, що дозволяє сформулювати тезу щодо конкурентних переваг таких банків у сфері маркетингу.

Підтвердженням даної думки є результати дослідження діяльності найбільших банків України, яке проводилось національною компанією ДАГДА в 2009 році [32]. Під час дослідження були проаналізовані основні показники діяльності банків за останні 5 років, зокрема, вивчався рівень кредитної активності банку та рівень зовнішньої підтримки. На основі даних досліджень до групи найбільш надійних банків увійшли банки із стовідсотковим іноземним капіталом, які не обтяжені великою філіальною мережею, а також мають безпрецедентно високий рівень зовнішньої підтримки.

Як правило, ці банки займають досить вузькі ніші на ринку банківських послуг в корпоративному секторі і навіть в умовах банківської кризи їм вдалося закінчити 2009 рік з рентабельністю власного капіталу на рівні 30-40% і досить високою якістю активів. До таких банків відносяться Каліон Банк Україна, Сітібанк (Україна), ING Банк Україна. Традиційно ці банки не надають послуг

населенню, проте відкриті для крупних корпоративних клієнтів. Серед банків з іноземним капіталом які мають розвинену роздрібну мережу, а також високий рівень зовнішньої підтримки фахівці визначають такі: Укрсиббанк (BNP Paribas), Форум (Commerzbank), Сведбанк (Swedbank), Укрсоцбанк (UniCredit Group), Правекс-банк (Intesa SanPaolo), Ерстебанк (Erste Group), Альфа-банк, VAB банк.

Виграшні ринкові позиції іноземних банків та банків з іноземним капіталом можна пояснити тим, що такі фінансові установи виходять на вітчизняний ринок маркетингових комунікації з сильною маркетинговою стратегією та вже не однократно реалізованими ефективними рекламними проектами. Дані фактори підсилюють конкурентний тиск на вітчизняні банки і змушують їх аргументовано збільшувати комунікаційні витрати та відповідно максимізувати їх ефективність.

У країнах із розвинутою ринковою економікою банки почали застосовувати маркетинг у своїй діяльності і створювати маркетингові підрозділи у 60-70-х роках ХХ століття, що було пов'язано з перетвореннями ринку банківських продуктів з ринку продавця у ринок споживача, по мірі збільшення добробуту широких верств населення. У 70-х роках ХХ століття акцент робився на пропонованих продуктах, засобах доставки послуг, технологічних нововведеннях, організації філіальної мережі, рекламі та цінових параметрах.

У 80-х роках ХХ століття банки стали активно впливати на державну економічну політику, домагаючись більшої свободи дій; почали встановлювати партнерські відносини зі страховими компаніями для розширення спектра послуг; започаткували систему персонального обслуговування клієнтів спрямовану на підвищення якості банківських продуктів. Все це вигідно відрізняє маркетингові стратегічні та тактичні рішення іноземних банків, які на відміну від вітчизняних, будують свою маркетингову політику на основі методичних розробок, що були неодноразово опробуванні та мають значне науково-дослідне підґрунтя [33].

Активне проникнення іноземного капіталу у вітчизняний банківський сектор несе в собі як позитивні наслідки, так і певні ризики, які можуть призвести

не лише до зміни структури банківського сектору, а й спричинити неконтрольовані наслідки для економічної системи держави [34].

Отже, до *позитивних моментів* функціонування банків з іноземним капіталом в Україні можна віднести такі:

- залучення іноземного капіталу в банківську сферу позитивно вплине на економіку України, прискорить процеси розвитку фінансових ринків, розширить спектр банківських послуг та їх якість;
- швидке впровадження передових технологій банківської діяльності, зокрема використання досвіду фінансового менеджменту, антикризового управління; запровадження зарубіжного досвіду управління ризиками;
- можливо матиме місце здешевлення кредитних ресурсів у довгостроковій перспективі та зростання строків їх надання;
- зростання обсягу кредитних ресурсів та посилення стабільності їх джерел; іноземні банки з вищою капіталізацією, на відміну від місцевих, будуть спроможні здійснювати кредитну діяльність навіть під час економічного спаду;
- надання поштовху розвитку конкуренції та прискорення процесу реформування банківського сектору;
- зменшення можливості відмивання «брудних» коштів;
- поліпшення банківського нагляду і регулювання банківської діяльності;
- підвищення кваліфікаційного рівня банківських працівників, оскільки вони будуть вимушені працювати за європейськими стандартами надання банківських послуг.

Серед *негативних моментів* збільшення присутності банків з іноземним капіталом на фінансовому ринку України виділимо наступні:

- діяльність філій іноземних банків може створювати додаткові ризики для банківської системи, серед основних слід виділити ризик банкрутства материнського банку, ризик спекулятивної діяльності, політичний ризик;
- присутність іноземних банків може послабити позиції ще недостатньо розвинутої банківської системи України. Місцеві банки, які не спроможні на рівних конкурувати з іноземними банками, - банкрутують, що може призвести до фінансової нестабільності.

Іноземні банки завдяки конкурентним перевагам «відбирають» найприбутковіші вітчизняні ринки та клієнтів, залишаючи місцевим банкам обслуговування інших (більш ризикових) клієнтів, збільшуючи загальний рівень ризиків їх портфелів [35];

- іноземні банки можуть нав'язувати модель деформованого розвитку, коли цілі іноземних банків не збігаються з соціально-економічними пріоритетами країни;
- іноземні банки можуть проводити спекулятивну діяльність не надаючи повного спектра якісних банківських послуг.

Отже, зростання кількості банків з іноземним капіталом має більше позитивних наслідків, сприяючи поглибленню економічної інтеграції України з розвинутими країнами. Але не слід забувати, що головною проблемою у діяльності філій іноземних банків є недосконалість законодавства у частині визначення інструментів впливу на діяльність філії, яка не є юридичною особою. Недостатніми є механізми притягнення до відповідальності у разі ліквідації філії або материнської компанії, що може призвести до фактичної незахищеності клієнтів-резидентів, які обслуговуватимуться у філії. Відсутність добре підготовленого законодавчого підґрунтя для діяльності філій іноземних банків неминуче призведе до збільшення ризиків на фінансовому ринку України.

У цілому тенденції розвитку банківської системи в умовах глобалізації можна визначити як позитивні, але одним з важливих питань її розвитку має стати посилення взаємозв'язку з реальною економікою. Тільки такий взаємозв'язок може забезпечити її дієвість та стабільність функціонування. Адже, слід враховувати той фактор, що власники іноземного капіталу, розпоряджаючись ним, передусім керуватимуться власними інтересами, а не пріоритетами розвитку економіки та банківської системи України. Тому вирішення питання про форми та масштаби розширення присутності іноземного банківського капіталу на вітчизняному ринку банківських послуг має підпорядковуватись стратегічним цілям соціально-економічного розвитку, підвищення національної конкурентоспроможності, економічної безпеки, зміцнення грошово-кредитної системи України.

Таким чином, з метою підвищення конкурентних переваг вітчизняних банків сформульовано наступні пропозиції:

- збільшення частки іноземного банківського капіталу у банківській системі має відбуватися поступово – відповідно до створення сприятливих внутрішніх умов розвитку банківського сектора та підвищення конкурентоспроможності національного банківського капіталу;
- стратегічною метою банківської системи України в умовах присутності іноземного капіталу та інтенсифікації світових інтеграційних процесів має стати забезпечення ефективності, системної стабільності, прозорості і створення необхідних умов для розвитку вітчизняного ринку банківських послуг на засадах добросовісної конкуренції;
- відповідно до статті 7 Закону України «Про режим іноземного інвестування» для іноземних інвесторів на території України встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності. Таким чином, банки, які належать іноземним інвесторам, мають діяти у межах національного правового поля [36, с. 80]. Наразі, доцільним вважаємо впровадження законодавчих обмежень, наприклад, обмеження доступу банків з офшорних зон. У світі нараховується понад 100 країн, де існують ті чи інші обмеження доступу іноземних банків на внутрішні ринки банківських послуг. Головною причиною існування таких обмежень здебільшого є те, що національна банківська система розглядається не лише в аспекті її суто економічних функцій, а й у гео економічному і стратегічному аспектах як чинник фінансової безпеки держави;
- необхідне зміцнення та подальший розвиток сегмента банків з державним капіталом, які спеціалізуються на забезпеченні стратегічних соціальних, структурних та зовнішньоекономічних завдань економічного зростання.

Реалізація таких заходів, дасть змогу нейтралізувати або принаймні мінімізувати негативні наслідки збільшення частки іноземного капіталу в банківській системі України, а також скористатися перевагами такої присутності для подальшої розбудови національної економіки, зміцнення грошово-кредитного ринку та загалом фінансової системи.

Враховуючи результати досліджень стану та тенденцій розвитку банківської системи України, які наведені у підрозділі 2.1 даного звіту, можна

сформулювати висновки, які визначають особливості формування маркетингової стратегії банків:

- філіальні мережі банків мали тенденції до інтенсивного розвитку, досягли своєї максимальної концентрації і в умовах фінансової кризи зазнають подальших процесів оптимізації (зокрема шляхом закриття) та підвищення ефективності;
- спостерігається високий рівень присутності іноземного капіталу в банківській системі України;
- банки перебувають під впливом кризи ліквідності, що впливає на скорочення кредитування;
- в умовах фінансової нестабільності банківські установи фактично припинили кредитування;
- банки зосередилися на поліпшенні якості активів та реструктуризації проблемної кредитної заборгованості.

Виходячи з аналізу показників розвитку національної банківської системи, можна говорити про фінансові труднощі вітчизняних банків протягом 2008-2009 рр., що в першу чергу пов'язано з фінансовою нестабільністю в країні. Значне зменшення коштів клієнтів банку призводить до загострення конкурентної боротьби банківських установ за кожного потенційного та існуючого споживача послуг. До того ж, в умовах прогнозованої поступової стабілізації економіки та посилення тиску з боку іноземних банків, конкуренція на ринку банківських послуг України знову посилюватиметься, що призведе до зростання комунікаційного навантаження та росту комунікаційних бюджетів вітчизняних банків. Все це обумовлює актуалізацію питання управління маркетинговими комунікаціями банківських операцій та сприяє розвитку банківського маркетингу, як складової загальної бізнес-стратегії банку.

З метою формалізації пропозицій щодо удосконалення ефективності управління маркетинговими комунікаціями банківських операцій та визначення шляхів покращення ринкових позицій вітчизняних банківських установ необхідно, в першу чергу, провести обґрунтований аналіз недоліків системи маркетингових комунікацій банків.

Для більш обґрунтованого аналізу практичних аспектів управління маркетинговими комунікаціями банківських операцій в сучасних вітчизняних банках, нами була запропонована анкета з питаннями щодо особливостей

функціонування та управління системи маркетингових комунікацій в банку, яка була розіслана на електронні пошти менеджерів відділів маркетингу різних за розмірами банків. Із 80-ти розісланих анкет, відгук склав 26%, що є досить низьким показником, однак отримані дані надали можливість сформулювати важливі висновки.

На основі узагальнення відповідей, були отримані основні характеристики та визначені проблеми управління маркетинговими комунікаціями банківських операцій.

Аналіз організаційного забезпечення виявив, що незважаючи на наявність маркетингових служб у всіх найбільших та великих банках, більшість з них не мають відділів маркетингових досліджень, планування, контролю, що перешкоджає впровадженню комплексних ефективних маркетингових комунікацій. Більше половини середніх та малих банків мають маркетингові або рекламні відділи, а інша частина – лише окремих фахівців з питань маркетингу та реклами в своїх підрозділах.

У більшості банків відсутні фахівці з маркетингу в філіях, що не дає можливості враховувати при розробці загальнокорпоративних комунікаційних заходів особливості розвитку певного регіону. Фінансування маркетингової комунікаційної діяльності не є пріоритетним напрямом у більшості банків III та IV групи (відповідно до класифікації НБУ за розміром активів), а формування бюджетів маркетингу здійснюється переважно за «залишковим» методом. Більшість представників малих банків визначають фінансування маркетингових комунікацій як незадовільне та таке, що має епізодичний характер.

Найчастіше у всіх групах банків фінансуються окремі комунікаційні програми, що не достатньо для досягнення цілей маркетингу, а отже можна говорити лише про часткову ефективність комунікацій.

Фінансові обмеження та недостатня розвиненість служб маркетингу є негативними чинниками, що перешкоджають розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення маркетингової комунікаційної діяльності банків.

Вважаємо за доцільне уточнити результати власних досліджень на основі врахування подібних загальнонаціональних проектів. Більш широке дослідження діяльності організаційних аспектів маркетингу, реклами і PR банківських установ проводилося в серпні-вересні 2008 року компанією Active Management Consulting [31]. У ході дослідження було опитано 128 фахівців з

маркетингу, реклами і PR, які є працівниками різних за розмірами банків, і були визначені такі основні проблеми системи управління маркетинговими комунікаціями.

По-перше, майже половина банків, що працюють в Україні, не мають затвердженої маркетингової стратегії. Документ, що регламентує маркетингову діяльність, є тільки у 53% фінансових установ України.

По-друге, за даними Active Management Consulting, українські банки не приділяють належної уваги роботі своїх маркетингових відділів. Більше половини опитаних (64,3%) працюють в банках, які налічують більше 1000 співробітників, і проте 57,1% мають у відділі маркетингу 3 або менш співробітників.

По-третє, у 46% банків остаточне рішення про маркетингові витрати приймає голова правління, тоді як 57,1% керівників відділів маркетингу впливають на тарифну політику, а 71% - на формування портфеля послуг. Також 88,9% респондентів, не будучи членами ради директорів банків, впливають на тарифну політику і на формування портфеля послуг.

По-четверте, на думку керівників відділів маркетингу, реклами і PR банківських установ ринок маркетингу фінансових послуг перенасичений однотипними послугами, рівень конкуренції підвищений, а новаторства учасникам ринку не вистачає.

По-п'яте, існує проблема, що пов'язана з недостатнім розвитком ринку маркетингових досліджень: фахівцям не вистачає інформаційного поля і аналітичних баз. Ще одним недоліком банківські маркетологи визначають брак адекватної співпраці з постачальниками: рекламними агентствами, дослідницькими компаніями, продакшн-компаніями та ін. До того ж, розвитку ринку фінансових послуг перешкоджають: уніфікація і стандартизація; недостовірна інформація; велика кількість низькоякісної рекламної продукції.

Таким чином, враховуючи наведені вище результати досліджень, визначимо основні проблеми та недоліки, що найчастіше зустрічаються в управлінні маркетинговими комунікаціями банківських операцій та напрями підвищення ефективності маркетингової діяльності банків (рис. 2.9). Усі зазначені на рисунку проблеми знижують ефективність маркетингових

комунікацій банківських операцій та не сприяють зміні недовірливого ставлення клієнтів до банків та банківських послуг.

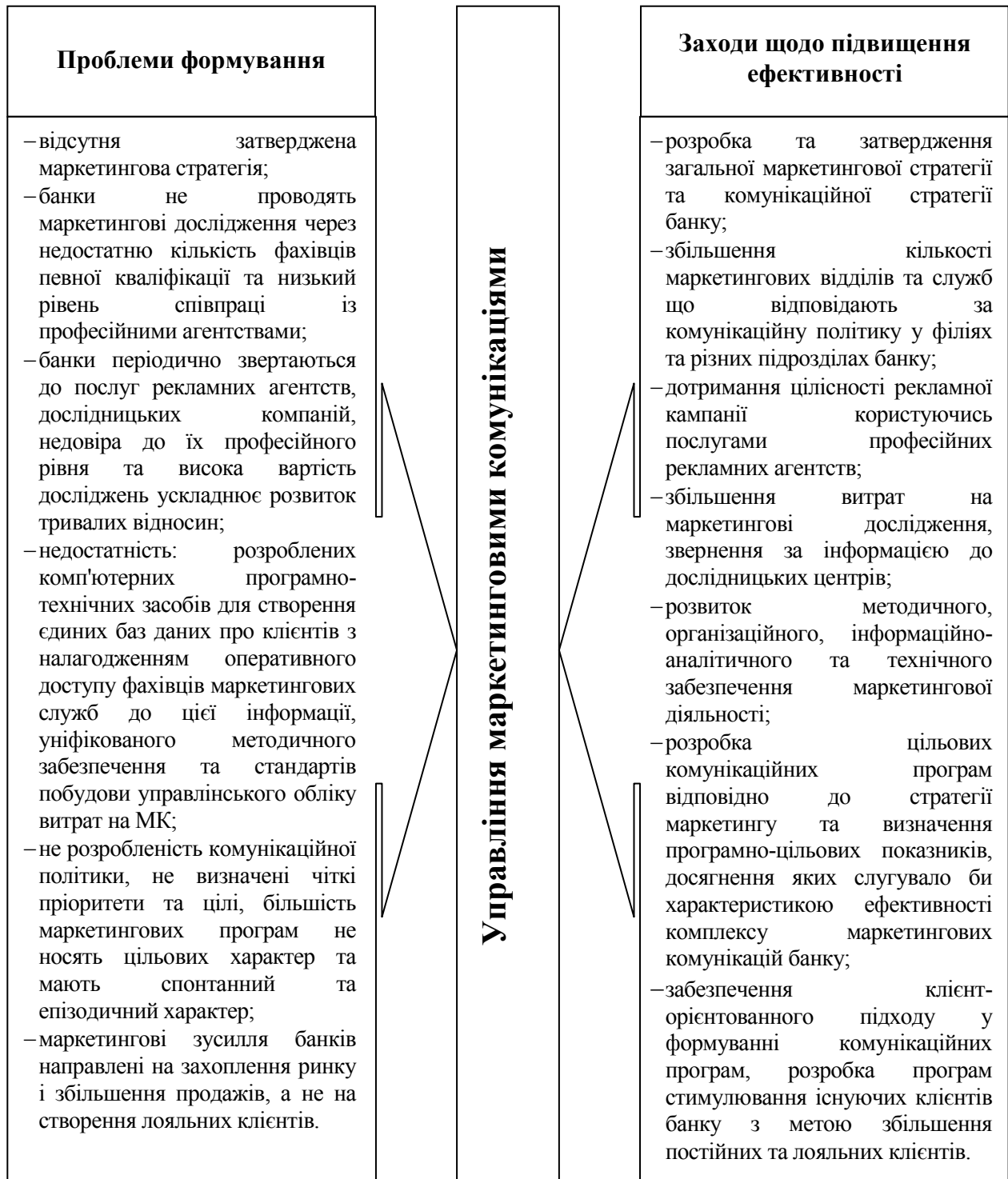

Рис. 2.9. Проблеми формування та напрями удосконалення управління маркетинговими комунікаціями банку

Таким чином, можна зазначити, що протягом 2001-2007 років спостерігався стрімкий розвиток банківської системи України, який відбувався

на фоні підвищення конкуренції серед банків. Підвищення конкуренції обумовлювалось поступовим вичерпанням ресурсів екстенсивного росту ринку банківських послуг та приходом на український банківський ринок численних іноземних фінансових установ. В умовах світової фінансової кризи 2008-2009 років, банки зосередились на управлінні існуючими портфелями банківських послуг, зокрема підвищенні якості кредитного портфелю та на підтримці власної платоспроможності. З достатньою ймовірністю можна спрогнозувати, що після стабілізації макроекономічної ситуації та кон'юнктури фінансових ринків, конкуренція на ринку банківських послуг України знову загостриться. Суб'єкти ринку банківських послуг в силу таких обставин вже відчують потребу в ефективних маркетингових комунікаціях та оптимізованих витратах на них.

Як зазначалось вище, активність банків у сфері маркетингових комунікацій, залежить не тільки від конкурентного середовища, але й від розвитку медійного ринку країни, що останніми роками характеризується позитивними тенденціями. Унікальність України полягала в тому, що протягом 2004-2008 рр. зростання обсягів рекламно-комунікаційного ринку значно перевищувало загальний рівень зростання як економіки країни, так і світового рекламного ринку. Однак, у 2009 році спостерігалася тенденція до зменшення медійного ринку, що пов'язано зі скороченням комунікаційних бюджетів компаній з причин фінансової кризи. Зокрема така ситуація призводить до зростання конкуренції серед представників медійного ринку, що позитивно впливає на якість послуг та знижує ціни на деякі засоби маркетингових комунікацій, що підвищує їх доступність та ефективність.

На основі аналізу рахунків бухгалтерського обліку банків, що відображають грошові потоки пов'язані з реалізацією маркетингових комунікацій, ми дійшли висновку, що в період з 2004 до 2008 року банки були активними учасниками рекламно-комунікаційного ринку, адже витрати на комунікаційні заходи протягом визначеного періоду постійно зростали.

Пониження у витратах зафіксовані лише у 2009 році та переважно характерні для малих та середній банків, які взагалі мінімізували комунікаційні бюджети.

Розглядаючи питання пізнаваності банків, стає зрозумілим, що між зростанням витрат банку на маркетингові комунікації та зростанням його популярності серед споживачів існує тісний зв'язок. Серед найбільш пізнаваних споживачами ті банки, що відносяться до категорії «найбільші» та мають значні комунікаційні бюджети. Однак, рівень довіри та оцінка споживачами якості обслуговування в банках, свідчить про низький рівень надання послуг. Даний факт, з точки зору управління маркетинговими комунікаціями, може бути наслідком недостатнього розвитку окремих інструментів маркетингових комунікацій: особистий продаж, сервіс, образний імідж, Інтернет.

Таким чином, проведений аналіз ринку банківських послуг та медійного ринку України дозволяє зробити висновок що вплив іноземного капіталу обумовлює своєчасність, доцільність та необхідність удосконалення методів й прийомів маркетингу, які впроваджуються у вітчизняних банківських установах.

РОЗДІЛ 3

ВПЛИВ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА ФОРМУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1. Оцінка впливу світової фінансової кризи на формування та використання інвестиційного потенціалу банківської системи України

3.1.1. Основні передумови виникнення світової фінансової кризи

Досліджуючи світову фінансову кризу, яка розпочалася в 2007 р. з кризи субстандартного іпотечного кредитування в США, можна виділити наступні її причини: криза на ринку іпотечних кредитів у США; проблеми в діяльності компаній Freddy Mac і Fanny May, а також в інвестиційних банках США; надмірно експансивна грошова політика США у поєднанні з домінуючим положенням цієї держави та її валюти на міжнародному фінансовому ринку; наявність величезного дисбалансу у світовій економіці, зокрема, занадто великий профіцит у зовнішній торгівлі Китаю та Японії на фоні істотного торговельний дефіциту США.

Як зазначалось вище, основною причиною світової фінансової кризи були проблеми на ринку *іпотечного кредитування* в США. У свою чергу, передумовами виникнення даних проблем були підвищення відсоткових ставок (з середини 2004 р.), спад у житловому будівництві, зниження цін на нерухомість, недоліки у новій моделі кредитування. Розглянемо далі більш детально основні причини виникнення іпотечної кризи у США.

По-перше, більшість експертів пов'язують виникнення іпотечної кризи з проблемами в банківській системі США:

- зниження ФРС своїх ставок до 1% річних, що дозволило банкам, які мали багато вільних грошей, надавали кредити всім бажаючим під незначні відсотки, що розширило коло осіб, які могли отримувати кредит;
- послаблення вимог до позичальників дало можливість отримувати кредити практично необмеженому колу осіб, у тому числі громадянам з невеликим доходом. За даними американської неурядова організація United for a Fair Economy (UFE) банки самі створили передумови для іпотечної кризи, кредитуючи сегмент subprime (нестандартні кредити) без належної оцінки платоспроможності позичальник та за схемою «no income, no job, no assets» (ні доходу, ні роботи, ні активів);
- поширення нових форм іпотечних кредитів, що відкрило доступ до іпотеки особам, які інакше не змогли б одержати кредит на придбання нерухомості, наприклад тим, хто одержує не фіксовану заробітну плату, а періодичні бонуси чи очікує зростання своїх доходів у майбутньому;
- існування механізму перекредитування, коли нерухомість протягом кількох років декілька разів перезаставлялася, кожного разу – під більш низьку ставку, але більшу вартість адже відбувалося зростання ринкової вартості об'єкту застави на зростаючому ринку, внаслідок чого, кредитні процедури втрачали первісну прив'язку до позичальника, з них вилучалися перевірені методи оцінки якості позичальників.

Все це призвело до катастрофічного зростання високоризикованих кредитів, так за даними Inside Mortgage Finance, в 2006 р. в США було видано високоризикованих іпотечних кредитів на \$600 млрд., або 21% всіх іпотечних кредитів (в 2001 р. - \$160 млрд., або 7%). Загалом у США частка іпотечного кредитування досягає близько 70-80% роздрібних кредитних портфелів банків, а це означає, що згортання цього виду послуг веде до серйозної дестабілізації ринку. З 2001 по 2006 р. частка кредитів позичальникам в сегменті subprime зросла з 5% до 20% [37]. На початок 2008 р. в цілому сегмент неякісної іпотеки оцінювався в 20%, де 14% - це кредити групи ризику і 6% - позичальники групи «кращі з гірших» (Alternative-A).

Одна з хвиль кризи була спричинена проблемами іпотечної компанії Countrywide Financial [38]: влітку 2007 р. її акції, через зростання невиконаних іпотечних кредитів і дефіцит ліквідних коштів, подешевшали більш ніж на 50%. Вже тоді у ЗМІ поширилась інформація про можливе банкрутство. Ситуацію врятувало лише те, що 17 серпня Countrywide вдалося одержати екстрений кредит на \$11,5 млрд., а 23 серпня Bank of America оголосив, що інвестує в компанію \$2 млрд. Неприємності Countrywide продовжилися в 2008 р.: з початку січня на ринку з'явилася інформація, що через триваючі проблеми з ліквідністю і невиконаними іпотечними кредитами Countrywide може збанкрутувати. Хоча компанія спростувала ці чутки, вони сприяли обезцінюванню її акцій: з 2 по 10 січня їх котирування понизились на 14% - з \$9 до \$7,75 за штуку.

По-друге, розвиток кризи пов'язаний з діяльністю банків на ринку цінних паперів, адже у період буму іпотечного кредитування банки фактично відмовились від прямого надання кредитів позичальникам, використовуючи схему запозичення коштів на ринку і надання з них кредитів, сек'юритизації своїх боргів у вигляді похідних цінних паперів на боргові портфелі CDO (collateralized debt obligations, забезпечених боргових зобов'язань) і продажу їх. Упродовж кількох років банки примножували прибутки, виступаючи в ролі посередників між інвесторами, які придбавали CDO (серед яких було багато хедж-фондів та інших інституціональних інвесторів), і одержувачами іпотечних кредитів [39].

Безліч інвестиційних фондів і банків в різних країнах світу купували зазначені похідні цінні папери, які вважалися надійними і користувалися великим попитом на світових фінансових ринках. Але банки відмовилися від посередництва на ринку позикових капіталів на користь прямого випуску цінних паперів і за допомогою механізмів іпотечних облігацій CDO і сек'юритизації переклали відповідальність за кредит на третю сторону. Банки практично перестали відігравати роль посередників, зацікавлених у платоспроможності своїх клієнтів, що значно знизило якість пулів іпотечних кредитів і надійність похідних цінних паперів. Однак, на думку багатьох експертів, фондовий ринок не може повністю замінити банківську систему з точки зору акумуляції і розподілу ресурсів [40], що пов'язано з: доступом до

фінансування (на фондовому ринку мають лише найбільші корпорації з високим кредитним рейтингом і великим обсягом операцій); проблемою асиметрії інформації між кредитором і позичальником (через це частина позичальників не може одержати знеособлений кредит з фондового ринку і вони змушені погоджуватися на моніторинг з боку банку) [41].

За даними агенції Moody's обсяг випуску бондів, забезпечених високоризикованими кредитами, становив у 2006 р. \$ 475 млрд. Всього ж в 2006 р. було видано іпотечних кредитів на \$2,5 трлн, з них були сек'юритизовані кредити на \$1,9 трлн.

Нова схема фінансування фактично розірвала традиційний зв'язок між кредитором і позичальником. Довіра, на якій тримався ринок, була втрачена інвесторами в умовах відсутності необхідної інформації. За таких умов не має нічого дивного, що інвестори прийняли рішення припинити торгівлю ризикованими, на їх думку, інструментами вторинного ринку.

Свою негативну роль у поширенні кризи зіграли провідні міжнародні рейтингові агенції, що схвалювали інвестиції в так звані структуровані продукти, які насправді були високоризикованими. Імовірно, агенції також повинні нести певну відповідальність оскільки вчасно не змогли визначити та оцінити ризики. У сучасних умовах не слід повністю віддавати систему управління ризиками на аутсорсинг рейтинговим агенціям, оскільки це не страхує економіку від виникнення певних проблем. Наприклад США, основне джерело й розповсюджувач кризових явищ, дотепер, за версією агенцій, має найбільш високий рейтинг – «AAA». У даному випадку проявляються подвійні стандарти, так як усі три провідні рейтингові агенції є американськими.

Однак саме факт прийняття 10 липня 2007 р. рейтинговими агентствами S&P і Moody's рішення про зниження (постановку на перегляд у бік зниження) рейтингів більш ніж 1000 випусків облігацій, забезпечених субстандартними іпотечними кредитами, на загальну суму понад \$ 17 млрд. став кульмінацією кризи.

Крім того, використання похідних інструментів для хеджування ризиків, може спричинити ряд системних проблем, оскільки фінансові ризики, захеджовані похідними інструментами, концентруються у відносно невеликої

кількості учасників ринку. Фактично похідні фінансові інструменти знижуючи ризики окремо взятого учасника ринку, але у межах фінансової системи в цілому призводять до накопичення і концентрації ризиків [42]. Так в останні п'ять років з'явилися хедж-фонди, які діяли з високим фінансовим важелем, і при цьому уникали нагляду з боку відповідних органів. Інші фінансові інститути концентрували значні обсяги ризиків у даних хеджевих фондах, і фінансова система багато в чому замкнулася на них. Крім того, аналогічно діяли європейські і японські фінансові інститути, які через структури посередників зосереджували надлишкову ліквідність на американському ринку.

Як наслідок у хедж-фондів виникли суттєві проблеми, які призвели до перших за останні п'ять років серйозних звільнень цілих команд трейдерів і до закриття офісів. За оцінками Hedge Fund Research, за останній рік закрилось понад 700 хедж-фондів (тобто по два на день). Так, на початку 2008 р. американський хедж-фонд Deerhaven Management з активами \$4 млрд. оголосив про закриття субфонду в \$780 млн., який брав участь в угодах по викупу компаній фондами приватних інвестицій.

По-третє, низька ставка по кредитах і гнучкі умови кредитування у США спричинили зростання споживчого попиту аж до від'ємної норми заощадження. Фактично середня норма заощаджень домогосподарств у 2002-2006 рр. була значно нижче, ніж у період «нової економіки» 1996-2000 рр. В окремі квартали фіксувалась навіть від'ємна норма заощаджень домогосподарств.

По-четверте, висока уразливість інших сегментів фінансового ринку, таких як сегмент свопів «кредит-дефолт» (credit default swaps, CDS), які є ще одними новими фінансовими інструментами, що страхують утримувачів облігацій від дефолту по них. Обсяг ринку CDS оцінюється умовно в \$45 трлн., що втричі перевищує ВВП США.

За приблизними розрахунками Біла Гроса, глави компанії PIMCO, що керує найбільшим у світі облігаційним фондом, можливі втрати від зростання числа банкрутств можна оцінити в \$250 млрд. Ця цифра базується на допущення, що рівень корпоративних дефолтів повернеться до історичного середнього рівня в 1,25%, що при обсязі ринку CDS в \$45 трлн спричинить те, що продавці страховок від дефолту повинні будуть виплатити \$500 млрд.

Приблизно половину цієї суми можливо повернути у процесі процедур банкрутства – залишається \$250 млрд. збитку.

Все вище зазначене поставило під загрозу страхові і перестрахові компанії, що працюють з муніципальними й іпотечними цінними паперами, найбільшими з яких є MBIA (Municipal Bond Insurance Agency), FGIC (Financial Guaranty Insurance Co), FSA і Ambac Financial Group. Тепер ці компанії фактично знаходяться на межі банкрутства. Так, ще наприкінці грудня 2007 р. вони оголосили про можливі втрати в розмірі кількох мільярдів доларів, за таких обставин ціна акцій MBIA впала на ринку за рік на 90%, дивіденди були зменшені майже до нуля, а в боротьбі за ліквідність компанія змушена була позичати гроші під 14% річних (облігації MBIA торгувалися з доходністю на рівні «сміттєвих» облігацій компаній з дефолтними рейтингами – 20% річних). Ще гірші обставини у другого за величиною страховика Ambac.

В серпні 2008 р. найбільша у світі страхова компанія American Insurance Group (AIG) оголосила про третій поспіль квартальний збиток, що перевищив цього разу \$5 млрд. Чистий збиток AIG у другому кварталі досяг \$5,36 млрд. проти \$4,3 млрд. прибутку рік тому. Ці втрати стали другими за величиною у 89-літній історії страхової компанії, причому абсолютний рекорд \$7,7 млрд. був установлений у першому кварталі цього року. Як і раніше, втрати компанії пов'язані зі списанням на \$5,6 млрд. вартості свопів від дефолтів по кредитах.

По-н'яте, через зниження попиту та кризи надвиробництва в будівельній галузі, затовареність ринку як будинками, виставленими на продаж за проблемними кредитами, так і будинками, купленими в надії на перепродаж; відбулося падіння вартості нерухомості, яка є забезпеченням іпотечних кредитів. Протягом 2001-2006 рр. , за даними Національної асоціації ріелтерів, ціни на нерухомість зросли на 50%, що дозволило іпотечним банкам нарощувати надання кредитів, без ризиків адже існувала можливість рефінансувати кредит за рахунок подорожчання об'єкту застави. Але у 2007 році, за рахунок зростання неповернень, ринок нерухомості почав знижуватись – загальнонаціональний індекс цін на нерухомість S&P/Case-Shiller впав з пікового значення у II кв. 2006 р. по III кв. 2007 р. на 5%, а в IV кв. 2007 р. - на 8,9% порівняно з IV кв. 2006 р. Система, що успішно працювала в умовах збільшення попиту і зростаючих цін на нерухомість, виявилась неефективною, коли динаміка ринку змінила свій напрям – попит на іпотечні папери різко впав, що спричинило істотні збитки для банків, які виступали в ролі

посередників. Переоцінивши ризики, банки стали закривати ліміти один на одного, іпотечні облігації знизилися у ціні, нові випуски не знайшли покупців. На ринку виник дефіцит ліквідності, викликаний втратами позичальників і банків, а також переоцінкою ризиків учасниками ринку.

Розглядаючи діяльність найбільших іпотечних агентств, що належать до типу так званих «підтримуваних державою організацій», та підконтрольних державі, маються на увазі Fanny Mae (Federal National Mortgage Association, FNMA, створена в 1938 р.) і Freddie Mac (Federal Home Loan Mortgage Corporation, створена в 1970 р.), які регулюють іпотеку і здійснюють як кредитування, так і контроль за кредитуванням, слід зазначити, що кризу «розкручували» також вони, а не лише банки. Зазначені організації є найбільшими кредиторами американських сімей, так в 2001 р. їм належало відповідно 38% і 34,1% боргів американських сімей. Фактично ці установи визначали стандарти іпотечного кредитування на ринку США.

Глобального характеру іпотечній кризі і кризі ліквідності надає домінуюче становище США на світовому фінансовому ринку, а також те, що зовнішній борг цієї держави (більша частина якого представлена облігаційними позиками) на початок 2008 р. становив \$12,9 трлн, що еквівалентно 93% її ВВП і 20% світового. Попит на цінні папери США обумовлений надлишковими заощадженнями в усьому світі, насамперед у країнах, де центральні банки штучно занижують курс національної валюти: Китай, Японія і Росія. Керівником ФРС (Беном Бернанке) було запропоновано термін для пояснення сформованих диспропорцій у світовій економіці, що спровокували сьогоденну фінансову кризу – глобальний надлишок заощаджень.

З цієї теорії випливає, що попит на активи США зумовлюється не лише фінансовими, але й політекономічними міркуваннями, адже Китай, Японія і Росія вкладали штучно, за рахунок заниженого курсу національних валют, сформовані заощадження в американські активи, що сприяло збереженню доходності довгострокових казначейських зобов'язань США на низькому рівні і формуванню «бульбашок» на ринках нерухомості.

3.1.2. Чинники вразливості банківської системи України до впливу світових фінансових криз

В Україні діє ряд об'єктивних та суб'єктивних економічних чинників, які здійснюють вплив на ефективність діяльності банків та зумовлюють їх вразливість до кризових явищ на світових фінансових ринках.

Зокрема, значною проблемою є *недостатня прозорість діяльності більшості вітчизняних банків*.

Дослідження інформаційної прозорості 30 найбільших банків України, проведене міжнародною рейтинговою агенцією Standard & Poor's та Агенцією фінансових ініціатив України [53], дозволило сформулювати наступні висновки:

- існує недостатній рівень публічного розкриття інформації, необхідної інвесторам. Індекс транспарентності, тобто середній показник розкриття інформації банками, що беруть участь у дослідженні, становив 42 %;
- найбільш ефективними джерелами інформації є веб-сайти банків, на яких розкривається 41 % релевантної інформації;
- найменш повною є інформація, що надається регулюючим органам та розкривається ними (за оцінками рівень її повноти становить лише 22 %);
- достатньо повно розкривається інформація про структуру власності, особливо інформація про власників часток, більших ніж 10 % капіталу банку;
- найменш доступною є інформація про структуру наглядових рад та склад топ-менеджменту;
- найбільшою мірою на рівень розкриття релевантної для інвесторів і кредиторів інформації впливає вихід емітента на ринок облігаційних позик;

– рівень прозорості у банків, що здійснили випуск публічних облігацій, є в середньому вищим на 8-9 % по всіх джерелах розкриття інформації.

Узагальнюючі результати проаналізованого вище дослідження наведено у Додатку В. Для порівняння в табл. 3.1 наведено дані щодо прозорості найбільших іноземних банків.

Таблиця 3.1 – Показники інформаційної прозорості найбільших іноземних банків, % [53]

Назва банку	Рівень інформаційної прозорості			
	Загальний бал	за окремими напрямками		
		структура власності, корпоративна структура	фінансова та операційна інформація	структура та процеси у наглядових радах і менеджменті
Deutsche Bank	88	79	92	85
ING	81	90	77	79
ABN Amro	80	88	76	81
HSBC	78	79	78	78
Bank of America	78	84	74	82
Citigroup Inc.	78	78	78	79
JPMorgan Chase	78	72	76	86
UBS	78	74	78	79
Royal Bank of Scotland	76	75	75	79
Credit Suisse Group	71	63	75	68
Середній бал	78,5	78	78	79

Аналіз даних, наведених у Додатку В та у таблиці 3.1, дозволяє говорити про актуальність удосконалення механізмів розкриття важливої для інвесторів, кредиторів та інших зацікавлених осіб інформації з боку регулюючих органів. Вирішення даної проблеми сприятиме підвищенню рівня прозорості банківської системи України.

Враховуючи гостроту проблеми щодо закритості банків у питаннях власності, Національним банком застосовано цілий ряд регулюючих заходів, зокрема:

– передбачено створення умов для виявлення реальних власників банків та удосконалення зовнішнього аудиту банків. Законодавчою базою для цього

є Указ Президента України “Про заходи щодо посилення захисту прав громадян, які є вкладниками банків, та інших клієнтів банків і забезпечення стабільності у банківській системі”;

– затверджено критерії прозорості для банків на основі впроваджених НБУ “Методичних рекомендацій щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України” [57]. Ці рекомендації передбачають вимоги щодо забезпечення прозорості банківського бізнесу: розкриття реальних власників банків, структури операцій з пов’язаними особами, їх переліку тощо;

– банкам рекомендовано розділити повноваження і відповідальність між наглядовою радою і менеджментом банків, а також приділяти значну увагу вирішенню конфліктів інтересів менеджерів і представників власників [57].

Серед об’єктивних та суб’єктивних економічних чинників, які справляють вплив на якісну сторону діяльності банків та зумовлюють виникнення проблемних банків, слід зазначити *високу концентрацію кредитного портфеля банків*. На жаль, сьогодні в Україні досить часто стратегічні напрямки діяльності банків підпорядковуються кон’юнктурним інтересам засновників та акціонерів (особливо у рамках неформальних ПФГ), діяльність яких спрямована на отримання поточних економічних вигод від володіння банками.

Серед чинників, які посилюють вплив світової фінансової кризи, та, як наслідок, гальмують формування інвестиційного потенціалу банківської системи України, слід зазначити *низьку ефективність системи банківського нагляду та методів раннього реагування НБУ*.

Як зазначають експерти [72], Департамент банківського регулювання і нагляду НБУ за час свого існування зазнав 8 реорганізацій. Поточний рівень економіко-правової незалежності НБУ та набір інструментів регулювання діяльності банків другого рівня дозволяють забезпечувати високий рівень ефективності банківського нагляду, зокрема – на етапі попереднього контролю (безвиїзного нагляду). Однак, з метою забезпечення ефективного функціонування

банківської системи України та використання її інвестиційного потенціалу, існує нагальна необхідність удосконалення системи банківського нагляду, особливо – в частині раннього реагування та попереджувальних заходів.

Основна мета банківського нагляду – це зниження ризику діяльності проблемних банків, недопущення їх банкрутства та створення сприятливих умов для проведення у банках санаційних заходів. Найбільш дієвим інструментом впливу, який НБУ застосовує до банків, є зупинення (обмеження) окремих видів банківських операцій [59]. Результати застосування такого механізму подані на рис. 3.1.

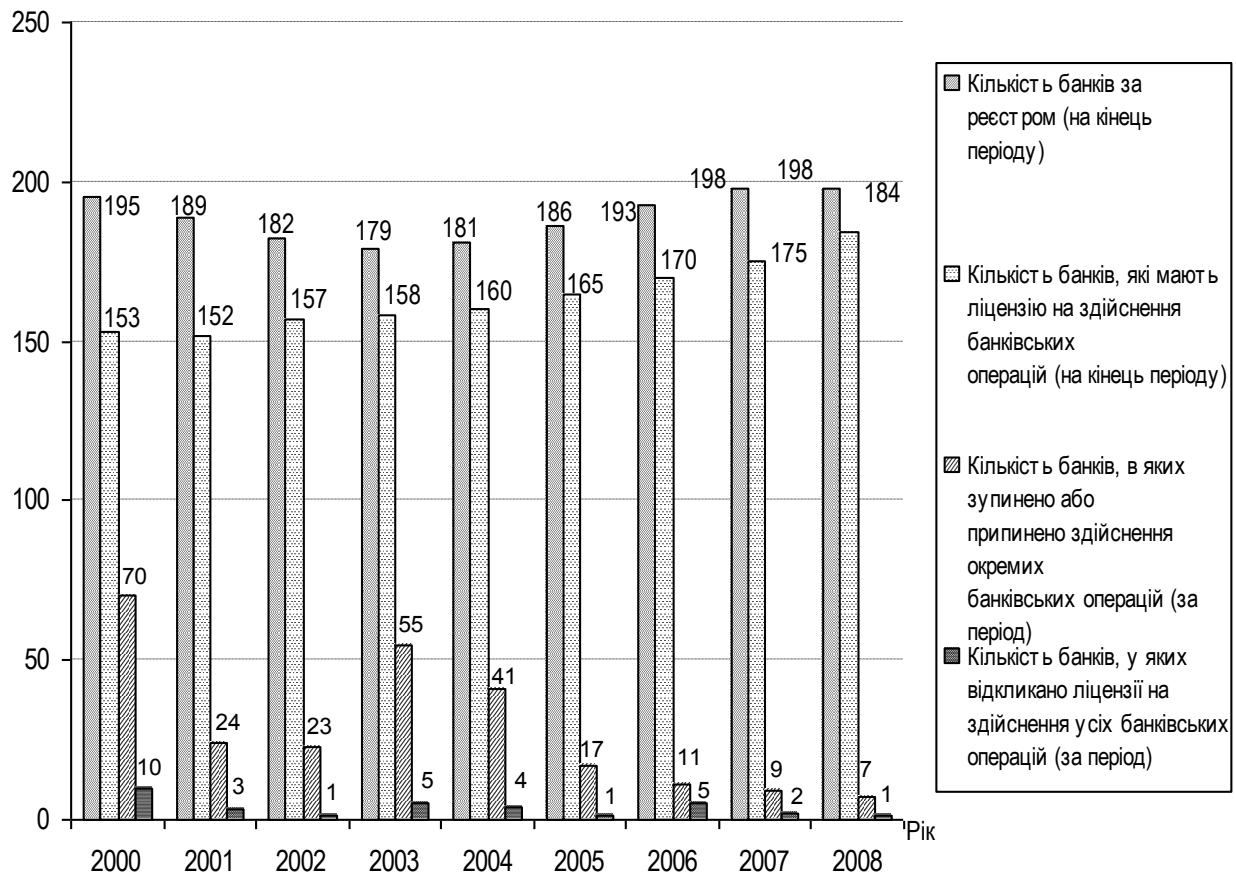

Рисунок 3.1 – Характеристика результатів застосування НБУ заходів щодо обмеження окремих банківських операцій у 2001-2008 рр. [45]

Як видно з даного рисунку, цей механізм є достатньо дієвим, адже до 70 з 203 банків, які діяли на початок 2000 р., було застосовано заходи впливу щодо обмежень на здійснення окремих операцій, а в 10 банків були відкликані всі ліцензії. За станом на початок 2008 р. лише до 7 із 193 банків було застосовано

заходи впливу щодо обмежень на здійснення окремих операцій і в 1 банку відкликано всі ліцензії. Недоліком досліджуваного інструмента регулювання є те, що він не дає змоги комерційним банкам розв'язати свої фінансові проблеми або запобігти їх ліквідації, адже, як свідчить практика, на момент відкликання ліцензії з проблемного банку вже виведені ліквідні активи.

Наприклад, у березні 2005 р. НБУ відкликав банківську ліцензію у “Прем’єрбанку”, який зазнав проблем ще в лютому 2004 р., внаслідок чого звернувся до НБУ за стабілізаційною позицією. У березні 2006 р. було розпочато ліквідацію АКБ “Гарант”, збитки якого за підсумками 2005 р. становили 84,3 млн. грн., а капітал досяг від’ємної величини – 38,9 млн. грн. через втрату більшості активів у травні 2005 р. НБУ, коментуючи вплив свого запізненого реагування на погіршення фінансового стану АКБ “Гарант”, зауважує, що цей банк надав НБУ неправдиві відомості. Наведені приклади вказують на неефективність існуючої системи раннього реагування НБУ, що свідчить про необхідність удосконалення її інструментарію та обумовлює потребу переходу на якісно новий рівень контролю.

Вагомим фактором підвищення якості банківського нагляду в Україні є застосування підходів, рекомендованих угодою Базельського комітету з банківського нагляду “Міжнародна конвергенція виміру капіталу і стандартів капіталу: нові підходи” (Базель II) [56]. Вони складаються з трьох компонентів: мінімальні вимоги до капіталу, здійснення наглядового процесу та ринкова дисципліна. Крім того, Базель II дає можливість центробанкам застосовувати два підходи – спрощений, який орієнтується на вимоги регулятора і незалежних рейтингових агенцій; та ускладнений, що зорієнтований на внутрішні рейтинги позичальників, які банк встановлює самостійно.

За оцінкою Спільної комісії МВФ та Світового банку, із 30 принципів Базельського комітету (враховуючи, що 1-й принцип має 6 складових, які оцінюються окремо) в Україні повністю або значною мірою виконуються лише 25 [75]. За даними Департаменту банківського нагляду НБУ, остаточна

імплементация стандартів Базеля II планується лише в 2016 р., тоді як банки ЄС прийняли їх з 01.01.2007, в США та Росії провідні банки освоюють їх з 2009 року. На думку експертів, такі низькі темпи впровадження стандартів Базеля II у вітчизняну практику банківського регулювання спричиняють подальше застосування застарілих підходів і методи оцінки якості активів.

За оцінками експертів, на кінець 2008 р. орієнтовно 6 із 10 найкрупніших банків України мали автоматизовані внутрішні рейтингові системи. Всі ці банки контролюються іноземним капіталом. Стандартизовані методики щодо оцінки стану кредитного портфеля їм були надані материнськими структурами.

Крім того, значні проблеми існують і у розвитку ринку рейтингових послуг. Так, на ринку цінних паперів України діє лише одна уповноважена ДКЦПФР рейтингова агенція – “Кредит-Рейтинг”, яка контролює левову частку ринку і до об’єктивності діяльності якої є численні питання з боку учасників ринку. Проте для багатьох банків така ситуація є цілком прийнятною, оскільки діючий на сьогодні алгоритм формування резервів за портфелем цінних паперів є досить гнучким з точки зору оптимізації податкового навантаження, а із застосуванням незалежних рейтингів можливість оптимізувати податкові платежі може суттєво обмежитись.

Ще одним чинником впливу на можливості протидії світовим фінансовим кризам формування та використання інвестиційного потенціалу вітчизняних банків є *система банківського менеджменту*. Загальний рівень розвитку банківського менеджменту в Україні, є доволі низьким, що призводить до неякісного контролю за станом портфеля активів і в кінцевому підсумку – до невиконання банківською системою однієї з основних своїх функцій – сприяння підвищенню темпів економічного зростання через якісний ризик-менеджмент проектів.

Серед об’єктивних та суб’єктивних економічних чинників впливу на стійкість банківської системи та ефективність використання її інвестиційного потенціалу слід визначити *швидку кредитну експансію без належного рівня ризик-менеджменту*. На думку вітчизняних науковців і практиків [46; 59; 68; 73], даний чинник найбільш істотно проявляється у сегменті споживчого та іпотечного кредитування. Це обумовлено активним проникненням в Україну

іноземного банківського капіталу, який потенційно може вплинути на зниження ефективності кредитного механізму та ролі банків в інвестиційних процесах за рахунок функціонування фінансово нестабільних банків.

Така проблема в Україні існувала до середини 2008 р., особливо в умовах поглиблення валютної деформації. Банки намагалися захопити найбільш дохідні і перспективні сегменти ринку, але низький рівень методологічного забезпечення і орієнтація на короткострокові прогнози призвели до збільшення частки проблемних кредитів. Саме тому процес запровадження механізмів діагностики проблем у діяльності банків шляхом систематичного аналізу показників їх розвитку та інтегрованої рейтингової оцінки набуває особливої актуальності.

Основним показником якості ризик-менеджменту є обсяг проблемних кредитів. Динаміка зазначеного показника для банківської системи України протягом 2000-2007 рр., яка подана в таблиці 3.2, свідчить, що з 2006 р. зростання обсягу проблемних кредитів прискорилося.

Таблиця 3.2 – Динаміка проблемних банківських кредитів в Україні в 2000-2008 рр. (на кінець періоду) [22]

Показник	Рік								
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Загальний обсяг наданих кредитів	23 637	32 097	46 736	73 442	97 197	156 385	269 688	485 507	792 384
Проблемні кредити (прострочені та сумнівні)	2 679	1 863	2 113	2 500	3 145	3 379	4 456	6 357	18 015
Темп зростання обсягу наданих кредитів, %	–	135,79	145,61	157,14	132,35	160,89	172,45	180,03	163,21
Темп зростання проблемних кредитів, %	–	69,54	113,42	118,32	125,80	107,44	131,87	142,66	283,39
Частка проблемних кредитів у загальному обсязі	11,33	5,80	4,52	3,40	3,24	2,16	1,65	1,31	2,27

Незважаючи на незначне зменшення обсягу проблемних кредитів у 2005 р., у 2008 р. він зріс майже втричі при зростанні загального обсягу наданих кредитів лише в 1,63 рази. При цьому частка проблемних кредитів у загальному обсязі кредитування зростає майже вдвічі. Динаміка обсягів проблемних

кредитів (прострочених і сумнівних) та їх відносної частки у загальному кредитному портфелі вітчизняних банків вказує на можливість виникнення проблем із платоспроможністю банківської системи. Крім того, окремі експерти застерігають, що рівень проблемних кредитів у банківському секторі України, за офіційними даними НБУ, є дещо заниженим [76].

Крім низького рівня ризик-менеджменту, причинами виникнення проблемних кредитів є наявність випадків службових зловживань з боку посадових осіб банків, а також низька якість корпоративного управління в банках. Основна маса зловживань пов'язана з видачею фіктивних кредитів; операціями з цінними паперами; навмисним доведенням банку до банкрутства. За даними правоохоронних органів, збитки нанесені проблемними банками вкладникам, становлять близько 0,5 млрд. грн.

Слід підкреслити, що останнім часом НБУ зробив цілий ряд кроків у напрямку посилення контролю за діяльністю банків. Так, було підвищено вимоги до ліквідаторів банків, згідно з якими тепер ліквідатори повинні мати трирічний досвід роботи не лише в банківській системі, а й у сфері надання аудиторських чи юридичних послуг. Крім того, створено інститут ліквідаторів при Фонді гарантування вкладів фізичних осіб.

Таким чином, можна стверджувати, що вирішення розглянутих у даному підрозділі роботи проблем має винятково важливе значення як фактор підвищення стійкості національної банківської системи до світових фінансових криз, а також сприятиме зростанню інвестиційного потенціалу не тільки банківської системи, а вітчизняної економіки в цілому.

3.1.3 Наслідки впливу на банківську систему України нестабільності на світових фінансових ринках

Вплив світової фінансово-економічної кризи на розвиток банківської системи України відбувався за двома основними напрямками. По-перше, спостерігалось значне погіршення якості кредитних портфелів банків, що пов'язано з погіршенням економічної ситуації та різким падінням обмінного курсу гривні. По-друге, відбулося значне скорочення банківських зобов'язань. Наприклад, депозити у банківській системі за період із жовтня 2008 р. по березня 2009 р. скоротилися на 20 %, хоча наприкінці 2009 р. ситуація стабілізувалася і депозити почали повертатися у банківську систему [66].

Незважаючи на вжиті державними органами заходи, вітчизняна економіка в цілому та банківська система зокрема, зазнали суттєвих економічних втрат. За рейтингом фінансової стійкості банківських систем країн світу, що складається міжнародною рейтинговою агенцією Moody's, Україна посіла 87 позицію з 92 країн, що оцінювалися. Фінансова стійкість 29 українських банків оцінена на рівні E+, п'ятьом банкам присвоєно рейтинг D-, двом – D8 (за рейтинговою шкалою від A – найвищий до E – найнижчий). Крім того, кількість банків, що перебувають у стані ліквідації, коливається від 24 (у 2002 р.) до 13 (за станом на 01.01.2009), а кілька десятків банків потенційно можуть поповнити проблемну групу, оскільки являють собою недокапіталізовані установи з високоризиковою діяльністю. За інформацією НБУ, 94 із 166 українських банків здійснюють надмірно ризикову діяльність, тобто *вітчизняна банківська система функціонує зі значними внутрішніми фінансовими та структурно-інституційними диспропорціями, що позначається на можливостях формування та ефективного використання її інвестиційного потенціалу.*

Прояви нестабільності в банківській системі не лише містять у собі загрозу для вкладників і кредиторів банків, а й можуть підірвати довіру до економічної політики держави та національних грошей.

Міжнародна криза ліквідності, яка швидко розповсюдилася світом, восени 2008 р. призвела до завершення фази зростання у економічному циклі України. Найбільш суттєвими проблемами, з якими зіштовхнулася наша держава, стали скорочення експорту та зміна напрямку потоків іноземного капіталу і, як наслідок, підвищився тягар обслуговування та рефінансування зовнішніх боргів. Необхідно відмітити, що значна кількість проблем аналогічні тим, які характерні для економіки США і є основними чинниками світових кризових явищ.

Україна зазнала одного з найглибших економічних спадів та однієї з найсильніших девальвацій національної валюти у світі. За результатами 4-го кварталу 2008 року: національна валюта знецінилась більш ніж на 50% відносно долара США; фондовий індекс ПФТС скоротився на більш ніж 70%; реальний ВВП знизився на 8%; експорт товарів за останні два місяці 2008 р. скоротився на 16% в річному обчисленні. Зазначені індикатори характеризують ситуацію в Україні як більш складну у порівнянні з іншими країнами, що розвиваються (табл. 3.3).

Серед причин такого скрутного становища України можна виділити наступні. По-перше, економіка України є занадто відкритою і водночас недостатньо диверсифікованою. На підтвердження даної тези можна навести наступні факти:

- частка експорту у 2007 році становила 50% ВВП;
- експорт країни має вузьку товарну диверсифікацію, здебільшого обмежується невеликою кількістю товарів з низькою доданою вартістю, зокрема продукцією металургійної та хімічної галузі, частка яких складає більше 50% у загальному обсязі експорту товарів, а товари з високою доданою вартістю, такі як машини, устаткування та

транспортні засоби, складають лише 15% всього українського експорту (рис. 3.2);

- світовий попит на основні товари експорту України має тенденцію до значних коливань протягом глобальних бізнес циклів, що призводить до непередбачуваності та нестабільності доходів від експорту;
- експорт товарів України має вузьку географічну диверсифікацію, так до ключових торговельних партнерів України належать лише декілька країн СНД та ЄС, а сукупна частка Росії, Туреччини, Італії, Польщі, Білорусії та Німеччини разом складає близько половини всього експорту товарів України (рис. 3.2).

Таблиця 3.3 – Вплив міжнародної фінансової кризи на окремі країни.

Країна	ВВП, % до попереднього року, 1 квартал 2009 року	Девальвація місцевої валюти до долара, %
Україна	-20,3	58, 4 квартал 2008 року
Латвія	-18,0	7,5, 1 квартал 2009 року
Естонія	-15,1	3,4, 1 квартал 2009 року
Литва	-13,6	6,8, 1 квартал 2009 року
Тайвань	-10,2	3,2, 1 квартал 2009 року
Сінгапур	-10,1	5,6, 1 квартал 2009 року
Росія	-9,5	35,0 жовтень 2008 року - березень 2009 року
Мексика	-8,2	26,0 4 квартал 2008 року
Угорщина	-6,7	23,0 жовтень 2008 року - березень 2009 року
Румунія	-6,2	38,0 жовтень 2008 року - березень 2009 року

Джерело: [80]

Все це означає, що залежність України від вузького кола товарів, що експортуються до невеликої кількості країн, на тлі спаду зовнішнього попиту та суттєвого зниження світових цін на українські товари помітно посилили негативні явища в реальному секторі економіки. Обсяги експорту знизилися на 47% у річному обчисленні у першій половині 2009 року. Через свою залежність від експорту, промислове виробництво знизилося на 31%.

По-друге, значний дефіцит рахунку поточних операцій (РПО) платіжного балансу України. За результатами 2008 року він становив \$13 млрд. або 7% ВВП. Протягом 2006-2007 рр. зростання імпорту складало в середньому 30% на

рік, а за перші дев'ять місяців 2008 р. обсяги імпорту збільшилися на 60% в річному обчисленні. Таке прискорення темпів росту імпорту призвело до формування від'ємного сальдо РПО, починаючи з 2006 року, незважаючи на рекордно високі темпи росту експорту. У 2008 році чимало аналітиків прогнозували, що за результатами 2009 року від'ємне сальдо РПО зросте до \$24 млрд. або 13% ВВП. Все це створило суттєвий девальваційний тиск на валютний курс.

Джерело: [80]

Рисунок 3.2 – Структура експорту України за товарами та основними країнами-партнерами.

По-третє, залучення Україною значного обсягу зовнішніх позик для фінансування внутрішнього споживання та інвестицій. З початку 2006 року приватний сектор України активно залучав зовнішні позики і до 2008 році накопилися значні обсяги зовнішнього боргу, що підлягали виплаті в короткостроковій перспективі. Загальний обсяг приватного зовнішнього боргу збільшився з \$28 млрд. на початку 2006 р. до \$85 млрд. на кінець червня 2008 р.

Обсяг зовнішнього боргу, що підлягав виплаті протягом року, оцінювався приблизно в \$40 млрд., при наявності лише \$35 млрд. валютних резервів. Крім того, на фоні світової фінансової кризи, яка призвела до зворотного руху потоків капіталу; зменшенні ліквідності банківського сектора, скороченні кредитування, інвестицій та споживання; рефінансування та реструктуризація стали надскладними завданнями для всіх секторів економіки України. Розглянуті тенденції збільшили девальваційний тиск на валютний курс.

Крім того, останні кілька років банки активно розвивали кредитування населення (іпотечні, авто, споживчі кредити) за рахунок залучених з-за кордону коштів (рис. 3.3).

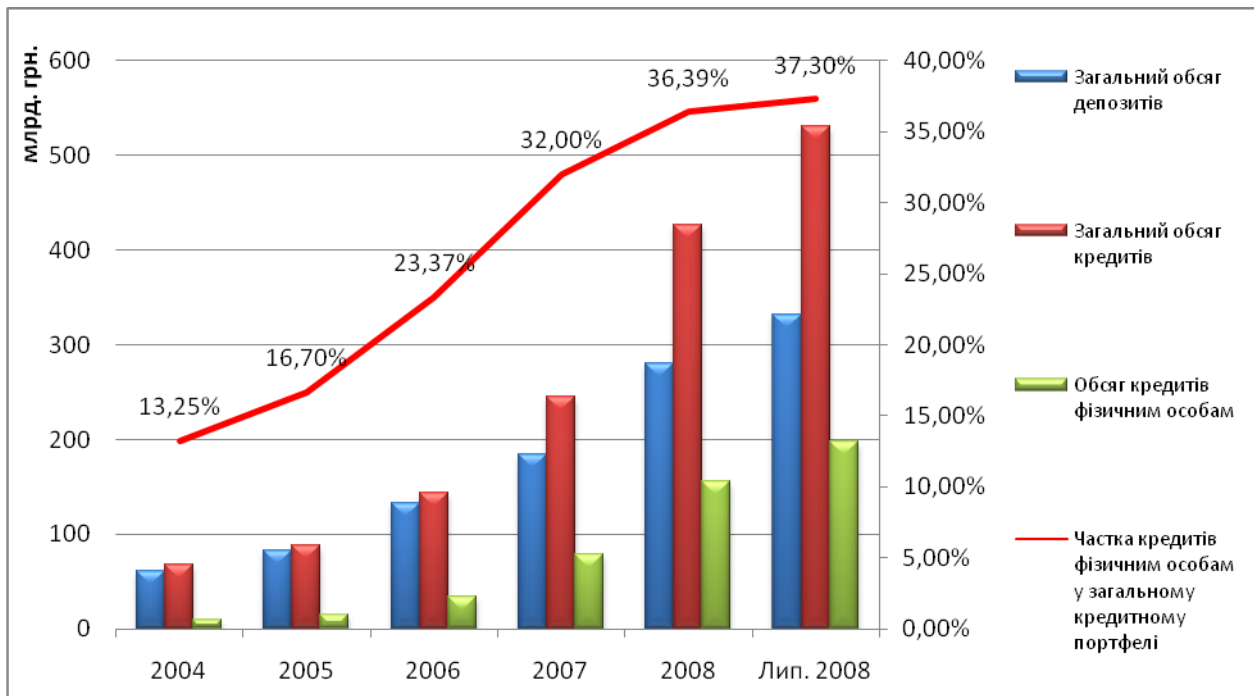

Рисунок 3.3 – Співвідношення депозитів та кредитів у банківській сфері України [22].

Як видно з рисунку, з 2006 року значними темпами почала збільшуватися частка кредитів фізичним особам у загальному кредитному портфелі банкам. Станом на липень 2008 року іпотечні кредити складають значну частку в кредитуванні індивідуальних клієнтів (на кінець року їхня частка склала 36,1%). До початку фінансової кризи українські банки могли вільно залучати за кордону фінансові ресурси під 4-5% річних, і продавати їх в Україні під 10-11% річних. Проблема була лише в тому, що кредити залучалися на терміни 3-5

років, а видавалися – на 10-20 років. Українські банки вирішували такі проблеми за рахунок рефінансування отриманих кредитів новими з такими ж, а інколи і нижчими ставками.

В умовах кризи ліквідності, для повернення закордонних кредитів банки змушені були перекредитуватися за значно вищими ставками. У результаті, ставки на іпотечні кредити зросли на 5-7%, крім того були значно посилені вимоги до фінансового стану позичальників.

По-четверте, підвищення кредитного ризику і ризику ліквідності банківської системи України, які пов'язані з необхідністю рефінансування зовнішнього боргу, що підлягав сплаті, при зростанні обсягів негативно класифікованих кредитів (НКК). Так за даними НБУ, частка сумнівних та безнадійних кредитів зросла з 2,5% на початку 2008 року до майже 9% наприкінці червня 2009 року. У відповідності до звіту МВФ «Міжнародна фінансова стабільність», включаючи обсяги субстандартних кредитів, частка НКК у 2008 році склала 14,5%, що значно вище, ніж в інших подібних країнах (рис. 3.4).

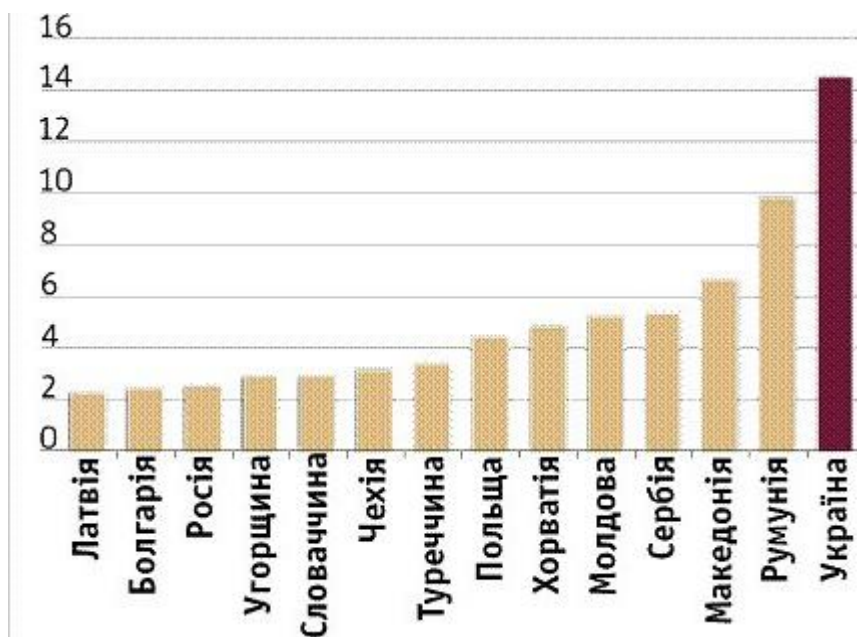

Рисунок 3.4 – Негативно класифіковані кредити в окремих країнах, у % від загального обсягу кредитів.

Зростання ризиків в банківському секторі на тлі падіння економічної активності викликали занепокоєння щодо можливої неплатоспроможності

банків, і підірвало довіру громадськості до банківської системи. Зазначені фактори спричинили масовий відтік депозитів: з жовтня 2008 р. по квітень 2009 р. банківський сектор втратив майже 25% своїх депозитів, що ще більше ускладнило рефінансування зовнішнього короткострокового боргу та різко призупинило кредитну активність банків.

За оцінками Standard & Poor's рівень гіпотетичних валових проблемних активів (ВПА), які можуть виникнути у фінансовій системі України у разі реалізації обгрунтованого (але не катастрофічного) сценарію економічної рецесії оцінюється на рівні 35-50% (табл. 3.4).

Крім того, виходячи з оцінки ризиків країни і галузевих ризиків (так званої оцінки BICRA), зробленої агенцією Standard & Poor's, банківська система України відноситься до групи 10 (Додаток Г). Оцінка BICRA відображає сильні і слабкі сторони банківської системи порівняно з банківськими системами інших держав, найсильніші входять до групи 1, а найслабкіші – до групи 10.

Таким чином Україна віднесена до групи країн із слабкою банківською системою, чутливою до ризиків країни.

По-п'яте, неадекватність монетарної політики, що пов'язана з недостатньою прозорістю та послідовністю у проведенні валютних аукціонів та операцій з рефінансування банків, а також слабким контролем за використанням наданих комерційним банкам коштів.

Шостою причиною можна вважати нестабільну політичну ситуацію та суперечливі заяви влади про майбутній валютний курс, які не сприяли відновленню довіри громадськості до національної валюти.

Сьомою причиною є високий рівень інфляції в Україні при незмінному валютному курсі. Таким чином, втрата конкурентоспроможності мала бути відновлена шляхом відповідної корекції валютного курсу гривні. Це підтверджують численні економічні дослідження паритету купівельної спроможності (Додаток Д).

Таблиця 3.4 – Оцінка гіпотетичного рівня валових проблемних активів (ВПА) для різних країн світу.

5-15%	10-20%	15-30%	25-40%	35-50%	50-75%
Австралія	Австрія	Бахрейн	Хорватія	Аргентина	Домініканська Республіка
Бельгія	Чилі	Бразилія	Болгарія	Білорусія	Еквадор
Канада	Греція	Колумбія	Кіпр	Болівія	Єгипет
Данія	Італія	Чехія	Сальвадор	Камбоджа	
Фінляндія	Японія	Естонія	Індія	Китай	
Франція	Південна Корея	Угорщина	Йорданія	Коста-Ріка	
Німеччина	Нова Зеландія	Ісландія	Латвія	Гватемала	
Гонконг	Португалія	Ізраїль	Ліван	Індонезія	
Ірландія	Сінгапур	Кувейт	Марокко	Ямайка	
Люксембург	ПАР	Литва	Філіппіни	Казахстан	
Нідерланди		Малайзія	Польща	Нігерія	
Норвегія		Мальта	Румунія	Пакистан	
Іспанія		Мексика	Тринідад і Тобаго	Росія	
Швеція		Оман	Туреччина	Суринам	
Швейцарія		Панама	Уругвай	Таїланд	
Великобританія		Перу		Туніс	
США		Катар		Україна	
		Саудівська Аравія		Венесуела	
		Словаччина		В'єтнам	
		Словенія			
		Тайвань			
		ОАЕ			
Станом на 6 серпня 2008 р.					

Українська влада вжила деякі заходи для подолання кризи, частина яких виявилися ефективними, а частина ні. Серед заходів, вжитих українською владою, можна вважати доцільними та ефективними для боротьби з кризою наступні:

- домовленість з МВФ щодо програми "stand-by" у розмірі \$16.4 млрд., Світовим банком та іншими міжнародними фінансовими установами про надання термінової фінансової допомоги;

- збереження досить високого рівня фіскальної дисципліни: дефіцит бюджету склав 1,5% ВВП у 2008 році та близько 3% ВВП у січні-липні 2009 року;
- погодження на скорочення дефіциту бюджету у 2010 році до 4% ВВП (включно з відрахуваннями до Нафтогазу);
- збереження виплат у соціальній сфері та уникнення при цьому значного зростання заборгованості за платежами;
- вжиття необхідних заходів для подолання неплатоспроможності у банківському секторі та надання фінансової допомоги системним банкам;
- внесення змін до відповідних нормативних актів з метою пришвидшення переходу до більш гнучкої валютної політики;
- вжиття заходів для ефективного вирішення проблем неплатоспроможності в несистемних банках.
- дотримання кількісних критеріїв МВФ щодо грошової бази;
- приборкання інфляції і досягнення поступового зменшення дефіциту рахунку поточних операцій.

Серед неефективних заходів, які були вжиті українською владою для подолання кризи виділимо:

- не вдалося досягти ефективного рівня координації зусиль на всіх рівнях державної влади щодо розробки стратегії подолання кризи;
- не виділено достатньо коштів для підтримки вітчизняної економіки (особливо торгівлі та будівництва) в умовах різкого скорочення обсягів зовнішнього боргового фінансування та внутрішнього ринку банківського кредитування;
- неспроможність здійснювати належний контроль за використанням коштів, наданих на початковому етапі кризи у рамках заходів з підтримки ліквідності. Ці гроші було витрачено не на оздоровлення внутрішнього ринку кредитування, як передбачалося, а на купівлю іноземної валюти, з метою виведення її за межі країни. Це посилює девальваційний тиск на гривню;

- не вдалося досягти домовленостей з профспілками та іншими організаціями щодо підвищення цін на газ та комунальні послуги;
- не вдалося реалізувати комплексну стратегію, спрямовану на відновлення платоспроможності Нафтогазу та Пенсійного фонду;
- не виконано початкові плани приватизації, що негативно вплинуло на фінансування державного бюджету. Крім того, потрібні додаткові зусилля для розробки прозорої та відкритої стратегії приватизації.

Хоча у другій половині 2009 року темпи економічного спаду України уповільнилися, в цілому економічні умови залишаються складними. Починаючи з квітня-травня 2009 р. з'являється все більше ознак того, що економічна корекція вже досягла дна в таких ключових секторах, як промисловість, торгівля та будівництво. Спад в промисловості сповільнився з 34% у річному обчисленні в січні 2009 р. до 23% у серпні 2009 р. На другу половину 2009 р. прогнозується подальше поліпшення економічної ситуації за рахунок низької статистичної бази та завдяки відновленню товарно-матеріальних запасів і впровадженню фіскальних стимулів. Зміцнення світової економіки також сприятиме швидшому відновленню України. У другому кварталі 2009 р. почалися процеси відновлення в декількох великих розвинених країнах (Німеччина, Франція, Японія) та країнах, що розвиваються (Китай, Індія, Бразилія).

Приймаючи до уваги високі ризики нестійкого характеру відродження світової економіки, уряд повинен вживати заходів, спрямованих на відновлення довіри інвесторів, а також відновлення довіри до макроекономічної політики в цілому. Вважається, що основними компонентами стабілізаційної політики мають бути наступні: обачлива фіскальна політика; збалансована грошово-кредитна політика; ефективний нагляд у банківському секторі; продовження співпраці з МВФ; середньострокові реформи, які мають привести до суттєвих та сталих трансформацій. На нашу думку, першочергові реформи повинні включати наступне:

- заходи, спрямовані на забезпечення стабільності і прозорості у правовій та судовій сферах;
- заходи, спрямовані на подолання корупції на всіх рівнях влади, як в органах державного управління, так і поза ними;
- реформу державного управління для посилення відповідальності державних інститутів, уникнення дублювання їх обов'язків, підвищення ефективності процесів реагування та прийняття рішень державними органами;
- заходи щодо дерегулювання та лібералізації підприємницької діяльності шляхом суттєвого зменшення рівня бюрократії та впорядкування і спрощення регуляторного середовища, адже за даними Світового банку, Україна займає 142 місце з 183 країн за рівнем зручності ведення бізнесу;
- заходи щодо зростання і диверсифікації експорту;
- заходи щодо стимулювання притоку інвестицій в економіку країни;
- стратегію забезпечення стійких темпів зростання ефективності та продуктивності у приватному секторі.

Необхідно пам'ятати, що кожна криза має дуалістичний характер – окрім негативного, вона спричинює і позитивний ефект. До позитивних наслідків світової фінансово-економічної кризи можна віднести: зміцнення і оптимізацію функціонування структур реального і фінансового секторів, які пройшли через кризу; звільнення ринку від установ зі слабкими позиціями; активізація використання ресурсів внутрішнього походження і співпраці з внутрішніми інвесторами; зростання орієнтації на внутрішній ринок і пошук нових ніш на міжнародному; зниження прибутковості використання схем ухилення від сплати податків через виведення коштів за кордон. У разі впровадження усіх необхідних заходів з боку кожного учасника економічної системи України, остання знівелює значну кількість факторів несприятливого впливу, які вона мала, і отримує додаткові переваги як на внутрішньому, так і світовому ринках

Потрібно зазначити, що *для вітчизняної банківської системи проблема реструктуризації є надзвичайно актуальною, передусім – у напрямі виведення*

з ринку банків-банкрутів та оздоровлення фінансово нестійких банків. Бездієвість у цьому напрямку послаблює конкурентоспроможність національного банківського капіталу на ринку інвестиційного кредитування, уповільнює темпи збільшення капіталізації банківської системи та підвищує процентні ставки за кредитами в інвестиційну діяльність позичальників, що негативно позначається на інвестиційному потенціалі банківської системи через зростання трансакційних витрат.

В економічній літературі не сформовано однозначного та єдиного погляду на шляхи вирішення проблеми пошуку найефективнішого механізму реструктуризації національної банківської системи. Так, застосування зарубіжних теоретичних та практичних підходів до реструктуризації банків ускладнено внутрішніми національними особливостями. Наприклад, неоліберальні реформи в середині 1990-х рр. в країнах Латинської Америки супроводжувалися ланцюговим загостренням кризових явищ у банківській системі цих країн, оскільки процес удосконалення банківського регулювання і нагляду суттєво відставав від темпів лібералізації в банківській сфері [70]. У країнах постсоціалістичного простору лібералізація умов розвитку банківської системи без адекватного забезпечення контролю за ризиками на етапі становлення ринкових систем супроводжувалася численними банкрутствами банків.

3.2 Оцінка трансформації капітальної складової інвестиційного потенціалу банківської системи України

3.2.1. Аналіз впливу капіталізації банків на формування інвестиційного потенціалу банківської системи України

Досліджуючи можливості формування та ефективного використання інвестиційного потенціалу банківської системи, необхідно звернути увагу на таку частину його ресурсної бази, як *банківський капітал*. Граничні межі його обсягу регулюються державою, він визначає можливості формування ресурсів для придбання і технічного оснащення банківського бізнесу, є запорукою довіри до банку та захисним буфером на випадок неплатоспроможності та ліквідації банку.

Ресурсна складова є основою інвестиційного потенціалу банківської системи, оскільки саме обсяг капіталу визначає максимальний обсяг активів. Висококапіталізовані банки мають більш значні інвестиційні можливості, ефективніше виконують функцію перерозподілу ресурсів в економіці за рахунок економії на масштабах (економії витрат), є більш стійкими до проявів нестабільності у фінансових системах. Низький рівень капіталізації банківської системи спричиняє суттєві диспропорції в економіці, обмежує її можливості успішно розвиватися, не дозволяє банкам істотно розширити асортимент банківських послуг, спричиняє вищу вартість ведення бізнесу. Крім того, як свідчить вітчизняна та світова практика, низькокапіталізовані банки здебільшого мають нижчу рентабельність активів та вони досить часто задіяні у тіньових та нелегальних схемах фінансування (відмиванні “брудних” коштів).

Сучасні умови трансформаційного періоду для економіки України (зміна траєкторії прискореного розвитку банківських систем і кредитних ринків, економічні потрясіння і спади, структурні диспропорції тощо) обумовлюють необхідність вирішення проблеми підтримки адекватних темпів нарощування

капіталу банків. У протилежному випадку національна банківська система починає деградувати і національний кредитний ринок може бути поглинутий іноземними банківським капіталом, економічні інтереси якого, як свідчить досвід, практично не збігаються з національними економічними пріоритетами країн, на фінансові ринки яких цей капітал приходить.

Значення банківського капіталу важко переоцінити. Так, у промислово розвинутих країнах частка власного капіталу банків у валовому внутрішньому продукті перевищує 80 %, а в багатьох країнах з транзитивною економікою становить лише 40 %. Власний капітал банків України має незначну питому вагу у валовому внутрішньому продукті України (рис. 3.5), тому що, вирішення проблем підвищення рівня капіталізації банків, їх консолідації та регіонально-територіальної концентрації набуває особливої актуальності.

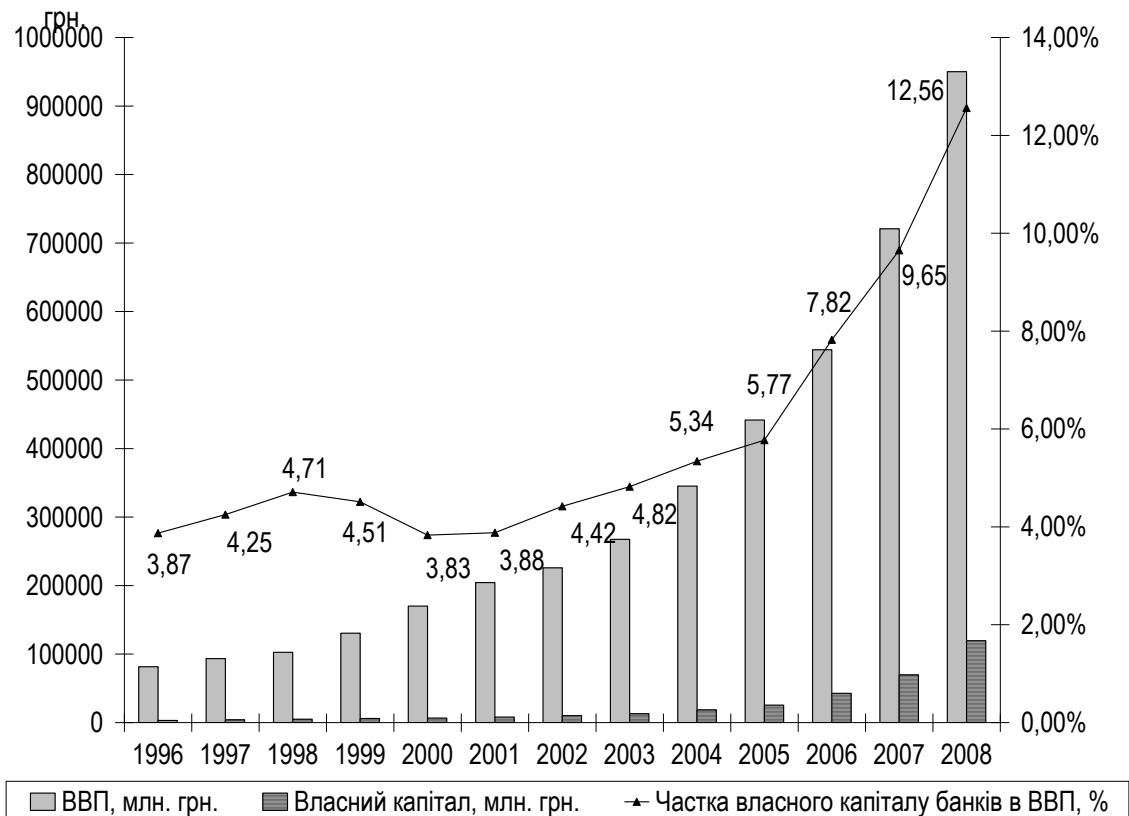

Рисунок 3.5 – Динаміка частки власного капіталу банків у ВВП України за 1996-2008 рр., % [63; 64]

Прийнято вважати, що основним макроіндикатором, який використовують при оцінці капіталізації банків на макрорівні, є *відношення регулятивного банківського капіталу до ВВП*, причому мінімальне значення

даного співвідношення, яке дозволяє підтримувати дієздатність банківської системи, знаходиться у межах 5-6 % до ВВП [43]. Проведений аналіз рівня капіталізації банківської системи України за період 2000-2008 рр., результати якого наведені в у табл. 3.5, доводить, що за цим критерієм капіталізація банківського сектора перетнула мінімальну нижню позначку.

Як видно з табл. 3.5, вказаний індикатор почав перевищувати мінімальну межу лише починаючи з 2004 р., що було обумовлено:

- масовим надходженням в Україну іноземного банківського капіталу зі світовими вимогами до рівня капіталізації;
- активним нарощування капіталів українськими банками, які не мали зовнішніх фінансових ін'єкцій;
- прогнозуванням кредитної експансії в наступні роки.

Таблиця 3.5 – Макроекономічні індикатори рівня капіталізації банківської системи України в 2000-2008 рр. [22;63]

Показник	Рік									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
ВВП, млн. грн.	170 070	204 190	225 810	267 344	345 113	441 452	544 153	720 731	949 864	
Регулятивний капітал банківської системи	млн. грн.	5 148	8 025	10 099	13 274	18 188	26 373	41 148	72 265	123 066
	% до ВВП	3,03	3,93	4,47	4,97	5,27	5,97	7,56	10,03	12,96
Адекватність регулятивного капіталу (Н2),%	15,53	20,69	18,01	15,11	16,81	14,95	14,19	13,92	14,01	

Таким чином, відбулось збільшення балансового капіталу банків, а в 2006р. (рис. 3.6) банки нарощували балансовий капітал навіть вищими темпами порівняно з динамікою активів та зобов'язань, забезпечуючи собі в такий спосіб потенціал на перспективу.

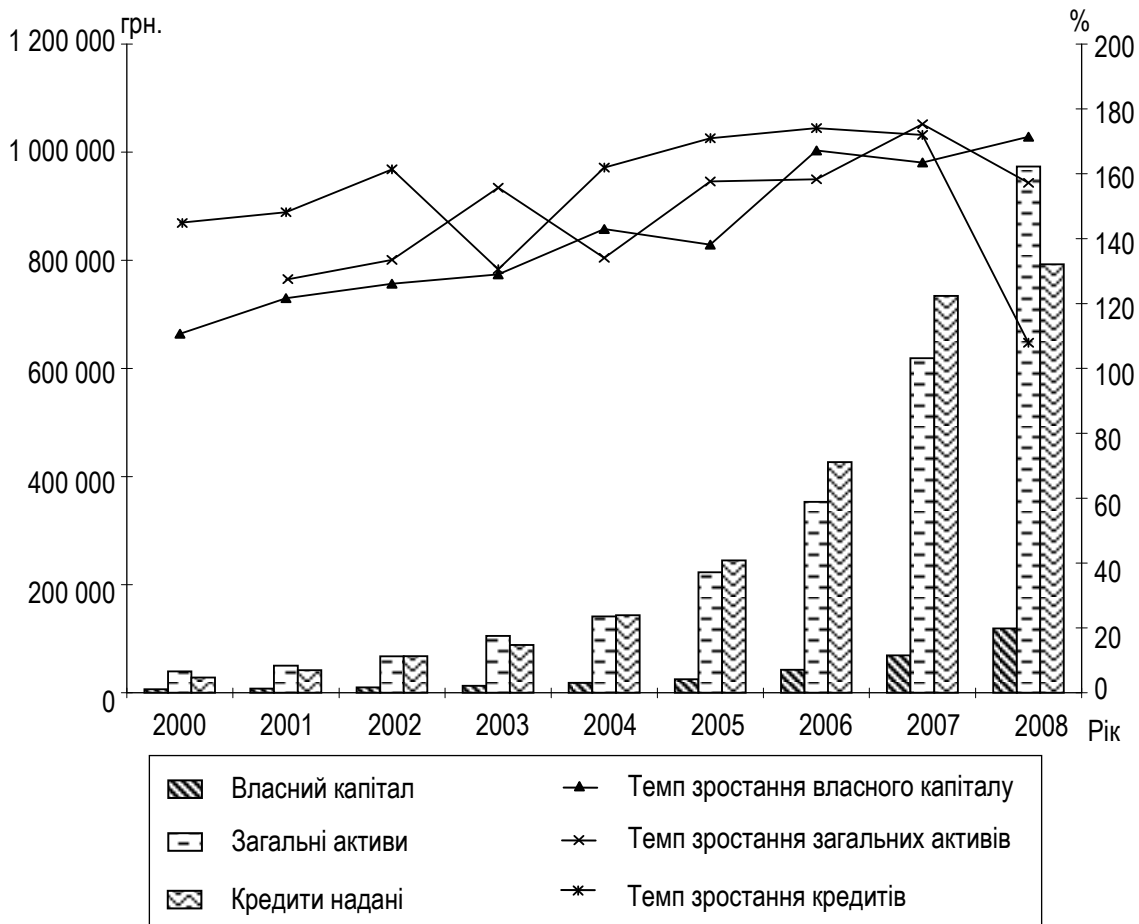

Рисунок 3.6 – Динаміка збільшення капіталу та активів банків України у 2003-2008 рр. [22]

Для порівняння зазначимо, що в промислово розвинутих країнах – членах ЄС – відношення регулятивного банківського капіталу до ВВП становить понад 40 %. З урахуванням цього, а також існуючого попиту на банківські кредити в Україні, досягнутий на сьогодні рівень зазначеного індикатора слід вважати недостатнім [44].

Ще одним важливим індикатором стану капіталізації банківської системи є *показник адекватності (достатності) капіталу*, який нормується та регулюється НБУ. Відповідно до вимог НБУ, відношення капіталу до зважених на ризики активів не може зростати за межі нормативу адекватності капіталу. Аналізуючи механізм розрахунку зазначеного коефіцієнта, можна виділити декілька напрямків підвищення рівня адекватності капіталу:

– по-перше, збільшення капіталу за рахунок залучення субординованого боргу, невиплати дивідендів тощо. При цьому зауважимо, що банку не вигідно нагромаджувати зайвий капітал, враховуючи те, що вартість власних коштів є вищою порівняно з вартістю залучених ресурсів. Виходячи з цього розмір капіталу повинен бути оптимальним, виходячи з можливостей банку забезпечити максимізацію прибутку і рівень рентабельності. Збільшення капіталу дає можливість банку сформувати портфель дохідних активів, які б забезпечували достатній рівень рентабельності, а нормативні вимоги до достатності капіталу розглядаються банками як своєрідна форма податку. Це стимулює використання різних способів його мінімізації: здійснення банками арбітражних операцій з нормативним капіталом задля зниження вартості акціонерного капіталу, сек'юритизація або створення кредитних субститутів тощо [50];

– по-друге, нарощування активів з нижчим коефіцієнтом ризику, наприклад, іпотечних кредитів. У той же час слід розуміти, що переміщення активів у групу з нижчим або незначним ризиком означає і зменшення прибутковості для банку, оскільки такі активи, як правило, приносять нижчий дохід порівняно з високоризиковими формами активів;

– по-третє, зменшення кредитного портфеля. У той же час слід розуміти, що такий крок теж призведе до зниження прибутковості банку, оскільки знизиться показник процентних та комісійних надходжень.

Використовуючи для аналізу показник адекватності капіталу, необхідно враховувати таке:

– рівень нормативу адекватності у 8 %, що рекомендовано Базельським комітетом, встановлюється для країн зі стабільною розвинутою економікою. Для країн же, економічні системи яких перебувають на стадії трансформацій, а умови банківської діяльності пов'язані з значними економічними та ринковими ризиками, рекомендується встановлення більш високих стандартів адекватності капіталу. Так, у 1998-1999 рр. із 103 країн, які надали звіти до Базельського комітету, лише 7 мали мінімальні

коефіцієнти достатності капіталу, 29 країн встановили їх на рівні 10 % та вище (у ряді випадків навіть до 15 %), причому лише одна з цих країн була з ОЕСР [77];

– для країн з транзитивною економікою фахівцями Світового банку оптимальним рекомендовано вважати рівень адекватності капіталу 15 % [50].

Оцінюючи динаміку зміни рівня адекватності капіталу по банківській системі України за 2000-2008 рр. (див. табл. 5.13), зазначимо, що цей показник знижувався з 2001 р. до 2006 р. і в останні роки коливається близько позначки 14 %. За даними НБУ, серед банків, які мають рівень адекватності на критичному рівні (10-12 %), є цілий ряд банків з іноземним капіталом та Ощадбанк України.

Основними причинами зниження рівня адекватності регулятивного капіталу по банківській системі (з 20,69 у 2004 р. до 14,01 % за підсумками 2008 р.) слід вважати такі:

– диспропорції у нарощуванні капіталу та розширенні кредитної діяльності банків. Так, при досить високих темпах розвитку банківської системи лише за 2006 р. кредитні вкладення банків збільшилися більш ніж на 74 %, тоді як регулятивний капітал – на 56 %. Лише в 2008 р. темп зростання регулятивного капіталу банків призупинився та значно випередив темп зростання кредитів;

– агресивна незбалансована поведінка банків в умовах загострення конкуренції на кредитному ринку (особливо в його високодохідних сегментах). Мова йде насамперед про економічно невиправдане надшвидке розширення мереж банківських філій та відділень, що було характерно для банків при підготовці до здійснення угод продажу іноземним інвесторам. Крім того, слід зазначити незбалансованість політики управління банківськими ризиками, кредитної політики та заходів щодо формування стандартів кредитування. Це призвело до катастрофічних наслідків. Так, зокрема, у 2004 р. по групі найбільших банків було зафіксовано досягнення

критичного розміру нормативу адекватності капіталу (10,5-11 %) при середньому по системі 16,81 %. У 2006 р. Укрсоцбанк був змушений запровадити тимчасовий мораторій на видачу кредитів на 1 місяць у зв'язку з кризою адекватності капіталу через кредитну експансію в сегменті споживчих та іпотечних кредитів. У 2007 р. Ощадбанк був змушений розглядати питання про можливість тимчасового мораторію на кредитування через наближення до критичної межі адекватності капіталу;

– неадекватна оцінка особливостей трансформації господарського механізму на початку 1990-х рр., що знайшло прояв у поспішній лібералізації фінансової сфери, зокрема й у сфері державного регулювання банківської діяльності. Так, на перших етапах формування банківської системи України вимоги до розміру капіталу новостворених банків були досить ліберальними, що призвело до появи значної кількості банків з невеликим обсягом капіталу. Зокрема, у 1994 р. 228 діючих банків мали сукупний статутний капітал 88 млн. грн., причому з-поміж них лише 1 банк мав сплачений статутний капітал понад 10 млн. грн., а в 209 банків сплачений статутний капітал був меншим 1 млн. грн.;

– фіктивне нарощування капіталу банків на початкових етапах розвитку банківської системи як результат дисбалансу між розвитком вітчизняної банківської справи та формуванням джерел реального грошового капіталу для накопичення власних коштів банків. Так, “роздування” регулятивного капіталу за рахунок переоцінки основних засобів або купівлі векселів, пов'язаних з банком фіктивних компаній, обумовлено, по-перше, тиском нормативних вимог НБУ, по-друге, необхідністю збереження власного бізнесу засновниками та акціонерами багатьох банків, по-третє, переходом від отримання надприбутків в умовах гіперінфляції до зниження рентабельності банківського бізнесу за умов стабілізації економічних процесів і підвищення вимог НБУ по формуванню резервів під активні операції. Аналогічна ситуація спостерігається і в Росії, де, за оцінками

експертів, для отримання реальної величини капіталу по банківській системі допускається дисконтування номінальної величини на 25-30 % [60].

Враховуючи зазначені вище тенденції у розвитку банківського бізнесу та адекватно оцінюючи ризики, що містить у собі прискорення темпів кредитування, в 2003 р. НБУ запровадив низку заходів у напрямку підвищення капіталізації банків, зменшення ризиків, пов'язаних з нарощуванням активних вкладень, та обмеження способів нарощування капіталів з використанням фіктивних схем. Так, 01.01.2004 вимоги до мінімального капіталу для всеукраїнських та регіональних банків було збільшено до 5,5 та 3,5 млн. євро, для місцевих банків – до 1,15 млн. євро. У 2006 р. Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України стосовно форм створення банків та розміру статутного капіталу” було підвищено рівень мінімального статутного капіталу для новостворених банків до 10 млн. євро. З 01.03.2004 НБУ підвищив норму адекватності капіталу з 8 до 10 % і спростив режим прив'язки капіталу банків до євро через переорієнтацію банків при регулюванні капіталу з поточного курсу євро до гривні на фіксований, який в кінці кожного року визначає НБУ. Також НБУ лібералізував механізм формування банками субординованого боргу через дозвіл випускати облігації та купонні ощадні сертифікати зі щоквартальною виплатою відсотків, а не тільки з нарахуванням відсотків за таким боргом в кінці терміну, тобто після 5 років.

При цьому необхідно розуміти, що запроваджені заходи самі по собі не гарантують вирішення проблем із капіталізацією українських банків, адже це є комплексним макроекономічним завданням, вирішення якого потребує зміни підходів до якості, структури капіталу та джерел його формування.

3.2.2. Оцінка впливу консолідації капіталу банківської системи України на використання її інвестиційного потенціалу

Важливим інструментом підвищення капіталізації банківської системи є процес консолідації капіталів, потреба в якому вже об'єктивно назріла в Україні. Аналізуючи історичну ретроспективу розвитку вітчизняної банківської системи, можна сказати, що процес концентрації банківського капіталу розпочався в Україні з першими злиттями та приєднаннями банків у 1998-1999 роках.

Як свідчить практика, *потенційними кандидатами на поглинання чи приєднання* є ті банки, основна діяльність яких зосереджена на обслуговуванні певної групи підприємств, особливо однієї галузі та (або) споріднених з нею галузей. Також об'єктивно доцільним є об'єднання невеликих регіональних банків.

Проблема пошуку оптимальної межі концентрації капіталу в банківській системі зводиться до вибору між ідеальною конкуренцією та стабільністю. Головною умовою конкуренції є розподіл ринку між великою кількістю дрібних банків, що, у свою чергу, може стати каталізатором переростання численних випадків дестабілізації в діяльності окремих банків у повноцінну та масштабну банківську кризу. Як свідчать результати досліджень Всесвітнього банку щодо формалізації залежності між банківськими кризами та концентрацією активів, банківські системи з низькою концентрацією більш схильні до криз, ніж системи з високим рівнем концентрації. Це підтверджується досвідом розвинутих країн світу та країн колишнього СРСР. США, наприклад, змінили концепцію підтримки високого рівня конкуренції в банківському секторі на концепцію стабільності системи, виходячи з досвіду Великобританії та Канади (там домінують декілька великих банків), які

виявилися більш стійкими до кризових явищ. Росія, що пережила не одну банківську кризу, сьогодні реформує свою банківську систему у бік швидкого збільшення концентрації активів, але з урахуванням специфіки економічного розвитку цієї країни. Рівень концентрації банківської системи доцільно підвищувати за рахунок посилення державних або іноземних банків.

Найбільш важливими ми вважаємо такі *аргументи на користь формування висококонцентрованої банківської системи*:

- більше можливостей для одержання позик на міжнародних ринках (великі банки порівняно з дрібними мають, за інших рівних умов, додаткову й досить істотну конкурентну перевагу щодо одержання позик на міжнародних ринках, оскільки іноземні кредитори приймають рішення щодо надання ресурсів з урахуванням частки конкретного банку в банківській системі);
- більше можливостей щодо підтримки з боку центрального банку (одним із критеріїв ідентифікації системної банківської кризи в країні є перетинання часткою недіючих активів у їх загальному обсязі межі в 10 %, тому центральний банк буде докладати зусиль (наприклад, шляхом субсидування) для підтримки платоспроможності та стійкості тих великих банків, частка активів яких у загальній сукупності перевищує зазначену межу);
- стійкість до банківських криз;
- здатність протистояння конкуренції з боку іноземних банків на внутрішньому ринку;
- конкурентоспроможність на регіональних ринках;
- більше можливостей для диверсифікації ризиків тощо.

Низькоконцентровані банківські системи мають, як правило, більш низькі процентні ставки, адже з точки зору економічної теорії на будь-якому ринку компанії, що мають значну частку ринку або володіють великою “ринковою силою”, схильні встановлювати більш високу ціну за свої продукти або послуги. З іншого боку, ринок пристосовується до будь-якого рівня

процентних ставок, про що свідчить зростання обсягу кредитування в Україні за 2000-2008 рр. майже в 30 разів при досить концентрованій банківській системі. Крім того, більш доцільно знижувати ставки за кредитами ринковими методами та на основі комплексного підходу. Не слід забувати, що на рівень процентних ставок впливають як макроекономічні (темпи економічного зростання, інфляції тощо), так і мікроекономічні фактори (ціна залучення ресурсів, фактори кредитного ризику кредитування тощо). В умовах кризи основним фактором, що перешкоджає зниженню ставок за кредитами, є високий рівень ризиків, пов'язаних з неповерненням кредитів, нестачею заставного забезпечення або низькою його якістю, а також неефективністю ринкового механізму страхування кредитів реальному сектору економіки. Це, у свою чергу, ще раз підкреслює необхідність стимулювання процесів концентрації банківських капіталів.

Практика розвитку української банківської системи свідчить, що саме банки I групи є лідерами за впровадженням нових банківських технологій та продуктів, відіграють провідну роль у кредитуванні економіки, а малі банки зазвичай обслуговують невелику кількість підприємств, фактично здійснюючи їх розрахунково-касове обслуговування. Крім того, характер та масштаби територіальної експансії провідних банків за останні роки свідчать, що найбільші банки укрупнюють свій бізнес, поступово витісняють слабкіших конкурентів з ринку або приєднують їх до себе.

Водночас за оцінками фахівців Департаменту банківського нагляду НБУ, у найближчі 2 роки з фінансового ринку зникнуть (ліквідуються, реорганізуються) близько 40 банків, оскільки не зможуть наростити капітал до необхідного рівня. В умовах масового скуповування українських банків нерезидентами власники та акціонери дрібних банків намагаються (через здійснення тиску на НБУ) відстрочити введення в дію вимог щодо підвищення капіталу з метою продажу частки у банківському бізнесі за високою ціною іноземним інвесторам.

3.2.3. Вплив ризиків, пов'язаних з корпоративним управлінням і капіталізацією банків через IPO, на інвестиційний потенціал банківської системи України

Важливим фактором впливу на формування ресурсної складової інвестиційного потенціалу банківської системи є зменшення ризиків, пов'язаних з корпоративним управлінням в банках.

По-перше, специфіка ведення бізнесу в Україні та дефіцит капіталу в реальному секторі призвели до поширення в Україні негативної практики створення “кишенькових” банків, які використовуються як інструмент контролю за фінансовими потоками підконтрольних підприємств у складі неформальних ПФГ. Так, протягом 2007 р. НБУ зареєстрував 6 нових банків, а в 2008 р. – 7, причому значна їх частка або пов'язана з регіональними ПФГ, або створена на продаж. Це призводить до надмірної деформації у кредитуванні окремих галузей економіки, зниження рівня капіталізації зазначених банків, оскільки, враховуючи іншу мету їх існування, власники не зацікавлені у підвищенні капітальної бази цих банків.

По-друге, в Україні часто права дрібних акціонерів на отримання частки прибутку та участь в управлінні банками порушуються внаслідок наявності додаткових (подекуди неформальних) зобов'язань банку перед власниками крупних пакетів акцій.

Основним заходом вирішення зазначених проблем є підвищення прозорості банків, що дасть можливість демонструвати ринку реальної ефективності діяльності. Це, у свою чергу, дозволить зробити цілий ряд кроків на шляху вирішення проблеми підвищення капіталізації за рахунок відкритого продажу акцій на ринку.

На жаль, дотепер банки (навіть створені у формі ВАТ) не дуже активно користувалися фондовими інструментами поповнення капіталу (у 2004 р. до торгів у ПФТС були допущені акції лише 11 фінансових установ, у грудні 2007 р. – акції 7 банків, на 01.01.2009 у цей список входили 12 банків), тоді як у зарубіжній практиці акції банків є одним з найбільш надійних активів. За даними агенції Standard & Poor's, питома вага акцій банків у сумарній капіталізації найбільш ліквідних цінних паперів у Румунії становить 61 %, в Туреччині – 48, в Угорщині – 41, у Польщі – 38 %. В Україні, за даними ПФТС, цей показник не перевищує 8 % [69]. Торгівля акціями банків на вторинному фондовому ринку України не є досить активною: у список емітентів, акції яких включено до розрахунку індексу ПФТС на 31.12.2008, були зараховані акції лише ВАТ “Райффайзен Банк Аваль” та АКБ “Укрсоцбанк”, які знаходяться під контролем іноземних банківських структур.

Як свідчить практика, фактором підвищення капіталізації українських банків є ринковий продаж їх акцій зарубіжним інвесторам, оскільки організація торгів загострює конкуренцію між покупцями та підвищує вартість акцій. В іншому випадку вітчизняні банки можуть зіткнутися з проблемою витіснення у низькоприбуткові і високоризикові сегменти ринку.

У контексті досліджуваної проблеми зауважимо, що перед державними органами постає цілий ряд нових проблем щодо організації регулятивного та наглядового процесу, зокрема:

- забезпечення рівних умов банкам для розкриття звітної фінансової та нефінансової інформації та підвищення її публічності з метою формування необхідних передумов появи акцій вітчизняних банків на фондовому ринку;
- концентрація обігу пайових цінних паперів банків саме на організованих фондових майданчиках (біржах) з метою усунення можливості маніпулювання їх курсовою вартістю з боку спекулянтів та регулювання капіталізації банків ринковими методами з дотриманням відповідних

обмежень та нормативів, а також у зв'язку з особливостями функціонування банків як публічних фінансових інститутів;

- здійснення змін в оподаткуванні дивідендів за акціями, що дасть змогу зробити вигідним вкладення коштів у банківські акції для інвесторів – фізичних осіб, а не тільки розміщувати грошові кошти на депозитах, процентний дохід за якими не оподатковується.

Таким чином, особливої актуальності сьогодні набуває подальший розвиток науково-методичних підходів та практичного інструментарію удосконалення корпоративного управління в контексті підвищення капіталізації вітчизняної банківської системи.

Також важливим фактором впливу на формування ресурсної складової інвестиційного потенціалу банківської системи є залучення коштів через механізм IPO.

Саме через механізм IPO досить успішно залучали капітал банки більшості промислово розвинутих країн світу, зокрема Китаю та Росії (ВТБ (колишній “Внешторгбанк”) та “Сбербанк”) [47].

До речі, в Україні жоден з банків не використовував цей механізм капіталізації, хоча стратегією розвитку Ощадбанку, прийнятою у 2006 р., передбачалося капіталізувати банк через IPO. На жаль, згодом від цього плану довелося відмовитися через наявність 123 млрд. грн. заборгованості по вкладах Ощадбанку СРСР.

Серед позитивних перспективних наслідків проведення в Україні IPO державних банків зі збереженням контрольного пакета акцій у руках держави експерти визначають підвищення капіталізації державних банків, яке за мультиплікатором до номінальної вартості було б вищим, ніж у Росії (3,5-4 порівняно з продажем ВТБ і “Сбербанка” з мультиплікатором 3-3,5).

Однак нерозвиненість ринку цінних паперів знижує ефективність використання зазначеного інструмента в Україні.

3.2.4. Оцінка впливу іноземного капіталу на формування та використання інвестиційного потенціалу банківської системи України

Розвиток банківської системи України тісно пов'язаний з інтеграційними процесами, що відбуваються у світовій економіці, тому проблеми доступу іноземного капіталу та його впливу на діяльність вітчизняних банків і економічну безпеку держави в цілому набувають особливої актуальності. Про важливість оцінки процесу залучення іноземного капіталу у контексті проблеми підвищення капіталізації банківської системи України свідчить досвід ряду країн Центральної та Східної Європи, для яких активна експансія іноземного капіталу в банківський сектор розпочалася ще в середині 1990-х рр. За даними на 2000 р. у цих країнах банки з іноземним капіталом контролюють в середньому понад 60 % активів банківської системи (в Чехії – 66 %, в Угорщині – 62 %, в Польщі – 70 %).

В Україні присутність іноземного капіталу в банківській системі почала стрімко збільшуватися лише у 2005 р., що наочно демонструють дані таблиці 3.6.

Таблиця 3.6 – Динаміка експансії іноземного капіталу в банківську систему України в 2000-2008 рр. [63]

Показник		Рік								
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Кількість діючих банків		153	152	157	157	160	165	170	175	184
Кількість банків з іноземним капіталом	усього	31	21	20	19	19	23	35	47	53
	зі 100 %-м іноземним капіталом	7	6	7	7	7	9	13	17	17
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %		13,3	12,5	13,7	11,3	9,6	19,5	27,6	35,0	36,7

Так, кількість банків з іноземним капіталом скоротилася у 2000-2004 рр. з 31 до 19, а в 2005 р. збільшилася до 23. Питома вага сплаченого

статутного капіталу банків з іноземним капіталом у сукупному капіталі діючих в Україні банків зменшилася в 2000-2004 рр. з 13,3 до 9,6 %, в 2005 р. збільшилася до 19,5 %, а в подальшому стійко зростала – до 36,7 % у 2008 р.

Основними внутрішніми передумовами експансії іноземного капіталу в банківську систему України слід вважати такі:

- структурну розбалансованість вітчизняної банківської системи;
- обмежену кількість фінансово надійних банків в Україні;
- низьку конкурентоспроможність вітчизняної банківської системи.

Основними зовнішніми передумовами експансії іноземного капіталу в банківську систему України слід вважати такі:

- процеси фінансової глобалізації у світі;
- експансія банківського капіталу з перенасиченими ресурсами ринків промислово розвинутих країн;
- завершення переділу ринків банківських послуг у країнах Центральної та Східної Європи.

Серед основних методів проникнення іноземного капіталу у вітчизняний банківський сектор можна виділити такі:

- купівля повного (85-90 %) пакета акцій (продаж АБ “Ажіо”, АППБ “Аваль”, ЗАТ “КБ “НРБ-Україна”, АКБ “Мрія”, АКБ “Укрсоцбанк”, АТ “Індустріально-експортний банк” тощо);
- портфельна (10-20 %) купівля акцій (продаж 10 % акцій АКБ “Форум”, 20 % акцій АКБ “Мегабанку”, 18,9 % акцій АТ “Родовід Банк” тощо);
- залучення фінансового донора (продаж 51 % капіталу АКІБ “УкрСиббанк” банківському холдингу BNP Paribas та майже 27 % статутного фонду ВАТ “ВАБанк” нідерландському фінансовому холдингу TBIF Financial Service, який входить до багатопрофільної ізраїльської ФПГ Kardan [69]).

Результати розрахунку відношення ціни купівлі-продажу до капіталу по здійснених угодах (якщо не враховувати фактори недооцінки капіталу банків) дозволяють стверджувати, що цілями експансії іноземного капіталу в банківську систему України найчастіше є отримання ринкових переваг за

рахунок місткості вітчизняного ринку банківських послуг з урахуванням перспектив його розширення, а також приваблива дохідність операцій. Так, 93 % пакета акцій АППБ “Аваль” було продано з індексом ціни 3,9; 10 % акцій банку АКБ “Форум” – з індексом 2,9; 9,55 % акцій ВАТ “ВА Банк” – з індексом 2,1; 98 % АКБ “Мрія” – з індексом 1,7; 98 % акцій АТ “Індекс банк” – з індексом 6,5; 18,9 % акцій АТ “Родовід Банк” – з індексом 5,4; 90 % акцій ЗАТ “Рада банк” – з індексом 1,1).

Досвід укладання угод купівлі-продажу банківських установ на ринках інших країн, що розвиваються, дозволяє стверджувати, що найчастіше ціна угоди вдвічі або втричі перевищує капітал цих банків. Так, одна з найкрупніших угод на теренах СНД – продаж російського ВАТ “Імпексбанк” австрійській банківській групі Raiffeisen International Bank-Holding AG – відбулася з коефіцієнтом 2,75, французька група BNP Paribas придбала контрольний пакет ВАТ “Банк “Русский стандарт” (порівнянного за розмірами з АППБ “Аваль”) за 250 млн. дол.).

Завищення ціни при укладанні угод купівлі-продажу банків у країнах з нерозвиненим фондовим ринком можна пояснити таким чином:

- намагаючись закріпитися на українському ринку, інвестори переплачували на початковому етапі входження на ринок;
- всі перспективні ринки банківських послуг у країнах Центральної та Східної Європи вже поділені, найбільш привабливими для інвесторів залишаються ринки Росії та України;
- основною стратегією виходу іноземного інвестора на ринок банківських послуг іншої країни є розміщення дешевих ресурсів, а не залучення депозитів на ринках приймаючих країн. Це підтверджує той факт, що з коефіцієнтом, вищим ніж 3,0, були продані українські банки, які мають розгалужену мережу філій (АППБ “Аваль”, АКІБ “УкрСиббанк”, АКБ “Укрсоцбанк”, АТ “Індексбанк”). Крім того, частина банків з іноземним капіталом до 2008 р. не залучала депозитів населення, а інші пропонували не дуже привабливі процентні ставки по вкладах.

В останні роки загальна стратегія діяльності на вітчизняному ринку більшості банків з іноземним капіталом дещо змінилася. В основному банки з іноземним капіталом переорієнтувались на роздрібний ринок, зокрема, на сегменти споживчого та іпотечного кредитування населення, хоча на етапі входження іноземних банків на український ринок банківських послуг їх основна діяльність була спрямована на обслуговування цільових клієнтів з материнської країни, які мали вищу платоспроможність, ніж великі внутрішні компанії, а також на здійснення спекулятивних операцій з ОВДП.

Досліджуючи проблеми та загрози, пов'язані з експансією іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему, слід виокремити такі:

- підвищення ймовірності відтоку українського капіталу із країни;
- обмеження доступу національних позичальників до внутрішніх заощаджень, використання мобілізованих філіями іноземних банків ресурсів для зовнішніх активних операцій;
- ускладнення банківського нагляду за операціями філій іноземних банків;
- підвищення вразливості банківського сектора України від коливань на світових фінансових ринках;
- кошти іноземних банків не є надійним джерелом кредитування національної економіки, при настанні фінансової кризи вони залишають ринок приймаючої країни без спроби відшкодування своїх витрат;
- загроза експансії на вітчизняний ринок не тільки авторитетних та потужних іноземних банків, але й банківських установ, які не мають високих міжнародних рейтингів та достатніх обсягів капіталу;
- ймовірність зосередження діяльності іноземних банків на найприбутковіших операціях, операціях із відмивання “брудних” грошей та спекулятивних фінансових операціях;
- ймовірність посилення іноземного контролю за банківською системою України, що може негативно позначитися на економічній безпеці держави;
- загострення міжбанківської конкуренції, що створює тиск на вітчизняні банки та в подальшому може сприяти їхній ліквідації.

Досліджуючи проблему підвищення капіталізації банків, зауважимо, що досвід діяльності банків з іноземним капіталом свідчить про існування фактів незацікавленості в підвищенні їх капіталізації і нарощування активних операцій на існуючій капітальній базі. Так, для АБ “Ажіо” НБУ застосував обмеження на операції з валютними цінностями на міжнародному ринку, оскільки його шведські власники не збільшили капітал до рівня 72,18 млн. грн., необхідного для виконання спеціальних ліцензійних умов. Група Raiffeisen International Bank-Holding AG відмовилась від здійснення злиття своїх підконтрольних банків в Україні і здійснила продаж банку АКБ “Райффайзен Банк Україна”. Однак необхідно відмітити, що в основному цілі та особливості діяльності банків з іноземним капіталом не стикаються з площиною національних економічних інтересів, а підпорядковані стратегіям діяльності материнських компаній та холдингів. Зокрема, досить чітко на даному етапі простежуються стратегії захоплення “ніші” на ринку, стратегії “знімання вершків” – отримання високих доходів за рахунок кредитування платоспроможних компаній, активної діяльності в сегменті споживчого та іпотечного кредитування.

Наряду з цілим рядом очевидних проблем та загроз, пов'язаних з експансією іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему, можна виділити також і позитивні аспекти цього процесу, зокрема такі:

- прискорення процесу впровадження новітніх технологій ведення банківської діяльності;
- впровадження міжнародного досвіду банківського менеджменту;
- підвищення ефективності обслуговування клієнтів;
- розширення асортименту банківських послуг та підвищення їхньої якості;
- здешевлення вартості ресурсів через надходження на ринок України дешевих ресурсів та суттєве збільшення обсягів інвестицій;
- загострення конкуренції між іноземними та вітчизняними банками, між вітчизняними банками, що сприяє, зокрема, здешевленню кредитів і прискорить процес реформування банківської системи;

- створення умов для можливого повернення “вивезеного” українського капіталу;
- консолідація банків, витіснення з ринку економічно слабких банків, що сприятиме посиленню довіри до вітчизняної банківської системи юридичних та фізичних осіб, а також формуванню конкурентоспроможної та фінансово стійкої банківської системи;
- з точки зору оптимізації витрат гнучкість банків з іноземними інвестиціями забезпечує їм вищу прибутковість капіталу та активів, що вимагає від вітчизняних місцевих банків розробки адекватних механізмів зниження витрат;
- конкуренція з боку банків з іноземним капіталом, яка стимулює скорочення загальних витрат, позитивно впливає на доступність кредитів для кінцевого споживача, особливо враховуючи темпи збільшення витратності українських банків.

Наявність у банків з іноземним капіталом певних системних переваг наочно демонструють дані, наведені у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7 – Окремі характеристики діяльності банків з іноземним капіталом в Україні у 2005-2006 рр. [63] (у % до показників банківської системи загалом)

Показник	Рік	
	2005	2006
Регулятивний капітал	23,0	35,2
Загальні активи	24,0	45,1
Надані кредити	24,3	45,7
Зобов'язання	24,7	46,4
Кошти суб'єктів господарювання	24,1	42,3
Кошти фізичних осіб	21,8	38,9
Прибуток	19,7	43,5

Аналіз даних, поданих у таблиці 3.7, дозволяє зробити такі висновки:

- рентабельність активів (2,48 %) у банках з іноземним капіталом вище, ніж по системі в цілому (1,61 %);
- рентабельність капіталу (23,82 %) в банках з іноземним капіталом вище, ніж по системі в цілому (13,52 %);
- у загальних активах банків з іноземним капіталом меншою є частка недохідних активів, що у перспективі може істотно вплинути на структуру банківської системи України;
- за підсумками 2006 р. банки з іноземним капіталом отримали 43,5 % сукупного прибутку банківської системи України.

Для порівняння зазначимо, що в 2006 р. співвідношення процентних доходів і витрат по банківській системі України в цілому становило 1,82, загальних доходів і витрат – 1,12, кожен третій банк залишався низькорентабельним: рентабельність активів становила менше 1 %, а рентабельність капіталу – менше 7 %.

Перевагою банків з національним капіталом є врахування специфіки діяльності українських підприємств: штучної збитковості, тіньової діяльності, неофіційних виплат працівникам тощо, що дозволяє банківській системі демонструвати активне нарощування кредитних вкладень при збільшенні кількості офіційно збиткових підприємств. Ці факти неможливо поєднати з цивілізованими стандартами банківського менеджменту при визначенні кредитоспроможності клієнтів. У такій ситуації єдиний вихід для українських банків – інтенсивна реалізація стратегії пристосування до європейських стандартів банківської справи на основі перегляду своїх реальних шансів і ризиків у конкуренції з банками з іноземним капіталом.

Про важливість питання присутності банків з іноземним капіталом свідчить той факт, що в Європейському Союзі активно обговорюються питання щодо запровадження єдиних європейських ліцензій на банківську та страхову діяльність, а згодом і загальних ліцензій, які дадуть банкам змогу працювати в різних країнах, відкривати філії, надавати міжнародні банківські послуги за єдиним стандартом. Тому в Українсько-європейському консультативному центрі з

питань законодавства (UEPLAC) розроблена матриця показників ефективності адаптації українського законодавства до стандартів Європейського Союзу [52].

Підсумовуючи проведені дослідження, слід наголосити, що для підвищення інвестиційного потенціалу вітчизняної банківської системи та її стимулюючої ролі в соціально-економічному розвитку країни потрібен системний підхід до регулювання доступу іноземного капіталу в банківський сектор України. Він має базуватись передусім на заходах підтримки конкурентоспроможності банків з національним капіталом, використанні позитивних структурних і технологічних переваг банків з іноземним капіталом, інтенсифікації використання сучасних банківських технологій та банківського менеджменту, оптимізації інституційної структури вітчизняної банківської системи та наближення її до стандартів країн з розвинутою економікою.

ВИСНОВКИ

За результатами виконання науково-дослідної роботи за темою «Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу» авторами були сформульовані наступні висновки.

Протягом останніх п'яти років вітчизняна банківська система розвивається під значним впливом іноземного капіталу. Основними внутрішніми передумовами експансії іноземного капіталу в банківську систему України слід вважати: структурну розбалансованість вітчизняної банківської системи; обмежену кількість фінансово надійних банків в Україні; низьку конкурентоспроможність вітчизняної банківської системи. Основними зовнішніми передумовами зростання частки іноземного капіталу є: процеси фінансової глобалізації у світі; експансія банківського капіталу з перенасиченими ресурсами ринків промислово розвинутих країн; завершення перерозподілу ринків банківських послуг у країнах Центральної та Східної Європи.

Сучасний етап розвитку конкурентних відносин у банківському секторі України характеризується наступними параметрами діяльності банків: лібералізація державного регулювання, універсалізація, концентрація, нерівномірність територіального розподілу, розвиток інформаційних технологій, інтеграція в міжнародну фінансову систему та збільшення присутності іноземного капіталу. Посилення ролі іноземного капіталу не спричинило очікуваного стрімкого загострення цінової конкуренції та зниження вартості банківських продуктів. На нашу думку, це пов'язано як з внутрішніми особливостями організації діяльності в банках з іноземним капіталом так і з певними параметрами зовнішнього середовища. Наведені у роботі результати дослідження дають підстави стверджувати, що на вітчизняному фінансовому ринку сформувалися сприятливі умови для

динамічного підвищення ринкових позицій банками з іноземним капіталом без використання цінових методів конкуренції.

Поступове посилення конкуренції та прихід на український ринок першокласних іноземних банків розглядається як позитивний чинник стимулювання підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи. Це сприятиме підвищенню ресурсозабезпеченості банківського сектора та удосконаленню банківського менеджменту. З іншого боку, ризики та потенційні негативні моменти від проникнення іноземних банків стосуються не стільки ефективності банківської діяльності, скільки стабільності банківської системи та рівня економічного розвитку приймаючої країни. Співвідношення позитивних і негативних моментів від посилення впливу іноземного капіталу на банківську систему України, у значній мірі, залежить від конкретних форм присутності іноземного капіталу, надійності материнських банків-інвесторів та ефективності державного регулювання.

Проведений аналіз динаміки ринкової позиції банків першої групи за кредитами та коштами клієнтів за 2005-2009 роки, дав підстави сформулювати наступні висновки. Найвищими показниками зміни (більше 1%) характеризуються банки з іноземним капіталом та державні банки України. Найшвидшими темпами втрачає свої позиції Промінвестбанк, що пояснюється суттєвим погіршенням його репутації у результаті відомих подій. Динаміка ринкової позиції досліджуваних банків за коштами клієнтів протягом 2008-2009 років доводить, що незважаючи на глибоку кризу довіри до влади та уряду, суб'єкти господарювання виділили державні банки як надійні та варті довіри. Також дане зауваження стосується Приватбанку та Райффайзен банку Аваль. Враховуючи результати дослідження ринкових часток банків першої групи та вступ України до СОТ, що створює передумови до відкриття філій іноземних банків на території України, з одного боку, зростаюча частка іноземного капіталу у банківській системі України буде стимулювати оптимізацію параметрів функціонування вітчизняних банків, а з іншого – продукуватиме серйозні загрози їх ринковим позиціям.

Активність банків у сфері маркетингових комунікацій залежить як від конкурентного середовища, так і від розвитку медійного ринку країни. Протягом 2004-2008 рр. зростання обсягів рекламно-комунікаційного ринку України значно перевищувало загальний рівень зростання національної економіки. Однак, у 2009 році спостерігалася тенденція до зменшення медійного ринку, що пов'язано зі скороченням комунікаційних бюджетів компаній через фінансову кризу. Дана тенденція призводить до зростання конкуренції серед представників медійного ринку, що позитивно впливає на якість послуг та знижує ціни на деякі засоби маркетингових комунікацій.

На основі аналізу звітності банків сформульовано висновок щодо активної їх діяльності на рекламно-комунікаційному ринку у період 2004-2008 років. Витрати банків на комунікаційні заходи протягом визначеного періоду постійно зростали. Пониження у даних витратах зафіксовані лише у 2009 році та переважно були характерні для малих та середній банків.

Між зростанням витрат банку на маркетингові комунікації та зростанням його популярності серед споживачів існує тісний зв'язок. Серед найбільш пізнаваних споживачами ті банки, що відносяться до категорії «найбільші» та мають значні комунікаційні бюджети. Однак, рівень довіри та оцінка споживачами якості обслуговування в банках, свідчить про низький рівень надання послуг. Даний факт, з точки зору управління маркетинговими комунікаціями, може бути наслідком недостатнього розвитку окремих інструментів маркетингових комунікацій: особистий продаж, сервіс, образний імідж, Інтернет. Таким чином, проведений аналіз ринку банківських послуг та медійного ринку України дозволяє зробити висновок, що вплив іноземного капіталу обумовлює необхідність удосконалення методів й прийомів маркетингу, які впроваджуються у вітчизняних банківських установах.

Можна виділити три основні методи проникнення іноземного капіталу у вітчизняний банківський сектор. По-перше, придбання повного (85-90 %) пакета акцій: АБ «Ажіо», АППБ «Аваль», ЗАТ «КБ «НРБ-Україна», АКБ «Мрія», АКБ «Укрсоцбанк», АТ «Індустріально-експортний банк» і т.д. По-друге,

портфельна (10-20 %) купівля акцій: 10 % акцій АКБ “Форум”, 20 % акцій АКБ “Мегабанку”, 18,9 % акцій АТ “Родовід Банк” і т.д. По-третє, залучення фінансового донора: продаж 51 % капіталу АКІБ “УкрСиббанк” банківському холдингу BNP Paribas та майже 27 % статутного фонду ВАТ “ВАБанк” нідерландському фінансовому холдингу TBIF Financial Service, який входить до багатопрофільної ізраїльської ФПГ Kardan.

Результати розрахунку відношення ціни купівлі-продажу до капіталу за здійсненими угодами (якщо не враховувати фактори недооцінки капіталу банків) дозволяють стверджувати, що цілями експансії іноземного капіталу в банківську систему України найчастіше є отримання ринкових переваг за рахунок місткості вітчизняного ринку банківських послуг з урахуванням перспектив його розширення, а також приваблива дохідність операцій. Так, 93 % пакета акцій АППБ “Аваль” було продано з індексом ціни 3,9; 10 % акцій банку АКБ “Форум” – з індексом 2,9; 9,55 % акцій ВАТ “ВА Банк” – з індексом 2,1; 98 % АКБ “Мрія” – з індексом 1,7; 98 % акцій АТ “Індекс банк” – з індексом 6,5; 18,9 % акцій АТ “Родовід Банк” – з індексом 5,4; 90 % акцій ЗАТ “Рада банк” – з індексом 1,1.

Ресурсна складова є основою інвестиційного потенціалу банківської системи, оскільки саме обсяг капіталу визначає максимальний обсяг активів. Висококапіталізовані банки мають більш значні інвестиційні можливості, ефективніше виконують функцію перерозподілу ресурсів в економіці за рахунок економії на масштабах (економії витрат), є більш стійкими до проявів нестабільності у фінансових системах. Низький рівень капіталізації банківської системи спричиняє суттєві диспропорції в економіці, обмежує її можливості успішно розвиватися, не дозволяє банкам істотно розширити асортимент банківських послуг, спричиняє вищу вартість ведення бізнесу.

Сучасні умови трансформаційного періоду для економіки України (зміна траєкторії прискореного розвитку банківських систем і кредитних ринків, економічні потрясіння і спади, структурні диспропорції тощо) обумовлюють необхідність вирішення проблеми підтримки адекватних темпів нарощування

капіталу банків. У протилежному випадку національна банківська система буде деградувати і національний кредитний ринок може бути поглинутий іноземними банківським капіталом, економічні інтереси якого, як свідчить досвід, практично не збігатися з національними економічними пріоритетами.

Для підвищення інвестиційного потенціалу вітчизняної банківської системи та її стимулюючої ролі в соціально-економічному розвитку країни потрібен системний підхід до регулювання доступу іноземного капіталу в банківський сектор України. Він має базуватись передусім на заходах підтримки конкурентоспроможності банків з національним капіталом, використанні позитивних структурних і технологічних переваг банків з іноземним капіталом, інтенсифікації використання сучасних банківських технологій та банківського менеджменту, оптимізації інституційної структури вітчизняної банківської системи та наближення її до стандартів країн з розвинутою економікою.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Барановський О. Іноземний капітал на ринках банківських послуг України, Росії та Білорусі / О. Барановський // Вісник НБУ. – 2007. – №9. – С. 12–20.
2. Геєць В. Іноземний капітал у банківській системі України [Електронний ресурс] / В. Геєць // Дзеркало тижня. – 8-14 липня 2006. – №26(605)8 – Режим доступу до газети : <http://www.dt.ua/2000/2040/53895/>.
3. Заруба Ю. Особливості розвитку банківської конкуренції в Україні / Ю. Заруба // Банківська справа. – 2003. – №6. – С. 23–29.
4. Банковский сектор республики Беларусь. Краткая характеристика устойчивости функционирования. [Електронний ресурс] – 2010. – С. 4. – Режим доступу : http://www.nbrb.by/system/banksector/2010/bs_20100401.pdf
5. Интеграция требует хорошего сценария / [Амириди Ю., Булгаков К., Лукутина Е. та ін.] // Банковские технологии. – 2007. – №10. – С. 20– 29.
6. Информация о кредитных организациях с участием нерезидентов на 1 января 2010 года / [Електронний ресурс] // Вестник банка России. – 2010. – № 14(1183). – С. 17. – Режим доступу : <http://www.cbr.ru/publ/Vestnik/ves100304014.pdf>
7. Коробов Ю. И. Банковская конкуренция / Ю. И. Коробов // Деньги и кредит. – 1995. – №2. – С. 39–47.
8. Коробов Ю. И. Теория банковской конкуренции / Ю. И. Коробов. – Саратов, 1996. – 147 с.
9. Лазепка В. І. Спеціалізовані банки: напрями та перспективи розвитку в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / В. І. Лазепка. – Донецьк, 2005. – 36 с.
10. Лисьонкова Н.М. Основи методики побудови організаційних структур управління за допомогою соціально-економічних систем [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : http://eprints.ksame.kharkov.ua/5897/1/85-89_Лисьонкова_НМ.pdf. – Назва з екрана.
11. Маркетинг у банку: [навчальний посібник] / О. В. Дубовик, С. М. Бойко, М. А. Вознюк, Т. Д. Гірченко. – [2-ге вид.] – К. : Алеута, 2007. – 275 с.
12. Окремі дані про банки України / [підгот. В. М. Галь, Л. О. Майборода, В. М. Андрійчук] // Бюлетень Національного банку України. – 2007. – №2(167). – С. 179–180.
13. Основні показники діяльності банків України на 1 лютого 2009 року // Вісник Національного банку України. – 2009. – №3. – С. 48.
14. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України : офіц. текст : від 07.12.2000 №2121-III. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>.

- 15.Самойлов Г. О. Банковская конкуренция / Г. О. Самойлов , А. Г. Бачалов. – М. : Экзамен, 2002. – 256 с.
- 16.Хандруев А. 2007 год войдет в историю банковской системы как год продолжающейся консолидации / А. Хандруев // Банковские технологии. – 2007. – №12. – С. 18–24
17. Бюлетень Національного банку України : щомісячне аналітично-статистичне видання / Національний банк України. – 2009. – № 3.
- 18.Диба М. І. Вплив іноземного капіталу на економічні процеси в Україні / М. І. Диба, Є. С. Осадчий // Фінанси України. - 2009. - N 11. - С. 35-47
- 19.Коваленко В.В. Ефективність банківської системи в умовах глобальної конкуренції / В.В. Коваленко // Актуальні проблеми економіки.- 2008.- № 5.-С. 169-177
- 20.Кудіна О.В. Роль іноземного капіталу в банківській системі України в контексті світових інтеграційних та глобалізаційних тенденцій / О.В. Кудіна // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Вип. 22. - Суми: УАБС НБУ, 2007. - С.111-120
- 21.Слобода Л.Я. Класифікація ризиків зростання іноземного капіталу у банківській системі країни / Л.Я. Слобода, Ю.В. Банах // Вісник Української академії банківської справи. - 2008. - N 1. - С.97-105
- 22.Статистичні матеріали сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua/Statist/index.htm>. – Назва з домашньої сторінки
- 23.Попередні підсумки діяльності банків України на 01.01.2010 (за даними щоденного балансу) [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Publication/bank_sup/Results/2010/01012010.htm
- 24.Асоціація українських банків [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://aub.org.ua/>
- 25.Банки Украины [Электронный ресурс] / Проект «Банки Украины». Режим доступа : – <http://www.ukrbanks.info/>
- 26.Скільки коштують токсичні активи [Електронний ресурс] / Український діловий тижневик "Контракти". – 2009. - № 18. – Режим доступу : <http://www.kontrakty.com.ua/show/ukr/article/26/18200911751.html>
- 27.Городецький М. Асоціація банків відзвітувала за 2009 рік [Електронний ресурс] / М. Городецький // Інтернет-видання INTV. – Режим доступу : <http://www.intv.ua/article/187948/>
- 28.Прімерова О.К. Оцінка участі іноземного капіталу у банківській системі України [Текст] / О.К. Прімерова // Статистика України. – 2008. - № 4. – С. 54-58.
- 29.Люткевич О.М. Дослідження характеристик і показників функціонального впливу іноземного капіталу на ринок банківських послуг України [Текст] / О.М. Люткевич // Регіональна економіка. – 2008. - № 1. – С. 106-114.
- 30.Мальчик М. Іноземний капітал у банківській сфері України: переваги та недоліки. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/>

31. Украинские банки обходятся без маркетинговой стратегии [Электронный ресурс] / Реклама, Маркетинг, PR. – Режим доступа : <http://www.proreklamu.com/content/view/11686/229/>
32. Дослідницька компанія ДАГМА [Електронний ресурс] / – Режим доступу : [http://www.dagda.com.ua/issledovaniya\(2\)/](http://www.dagda.com.ua/issledovaniya(2)/)
33. Д'яконова, І.І. Роль і перспективи діяльності банків з іноземним капіталом в Україні / І. І. Д'яконова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник тез доповідей XI Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – Т. 1. – С. 76–78.
34. Шелудько Н.М. Іноземний капітал у банківському секторі України: проблеми і наслідки [Текст] / Н.М. Шелудько // Фінанси України. – 2006. – № 7. – С. 79-86.
35. Шаповалов А. Присутність іноземного капіталу в банківському секторі України [Текст] / А. Шаповалов // Вісник НБУ. – 2008. – № 4. – С. 2-7.
36. Про режим іноземного інвестування [Текст] : Закон України від 19.03.1996 р. № 94/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №19.
37. Рыкова И.Н., Фисенко Н.В. Кризисы ликвидности: опыт зарубежных стран // Финансы и кредит. - 2007. - № 45. - С. 70.
38. Хвостик Е. Bank of America взял ипотеку со скидкой. - Коммерсант. - 2008. - 14 January.
39. Кокшаров А. Худшее, конечно, впереди // Эксперт. - 2007. - № 43.
40. Матовников М. Функционирование банковской системы России в условиях макроэкономической нестабильности. - М: ГОПП, 2000. - С. 8.
41. Fama E. What is Different about Banks? // Journ. of Monetary Economics. - 1985. - 15 January.
42. Малинина Е.В. Финансовая глобализация и национальная валютная стратегия // Финансы и кредит. - 2008. - № 4. - С. 29.
43. Алексашенко, С. Банковский кризис: туман рассеивается? [Текст] / С. Алексашенко // Вопросы экономики. – 1999. – № 5. – С. 4–42.
44. Болдаков, В. Обов'язкове резервування як інструмент грошово-кредитної політики [Текст] / В. Болдаков // Вісник Національного банку України. – 1998. – № 1. – С. 52–53.
45. Бюлетень Національного банку України [Електронний ресурс]. – 2009. – № 6. – Режим доступу : <http://nbuportal.bank.gov.ua/>.
46. Васильченко, З. М. Комерційні банки: реструктуризація та реорганізація [Текст] / З. М. Васильченко. – К. : Кондор, 2004. – 528 с.
47. ВТБ продаст россиянам своих акций на 700 миллионов долларов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lenta.ru/news/ 2007/ 01/31/vtb>.
48. Геєць, В. М. Нестабільність та економічне зростання [Текст] / В. М. Геєць. – К. : Інститут екон. прогнозування, 2000. – 344 с.
49. Голышев, В. Т. Сделки в кредитной сфере [Текст] / В. Т. Голышев. – М. : МЗ Пресс, 2003. – 96 с.

- 50.Грюнинг, Х. Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском [Текст] / Х. Грюнинг, С. Братанович Брайович ; пер. с англ. – М. : Весь мир, 2003. – 304 с.
- 51.Дзюблюк, О. В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки [Текст] / О. В. Дзюблюк. – К. : Поліграфкнига, 2000. – 512 с.
- 52.Європейський стандарт банківських послуг [Текст] / К. Кінська // Урядовий кур'єр. – 2004. – № 18. – С. 3–6.
- 53.Исследование информационной прозрачности банков Украины в 2006 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.standardandpoors.ru>.
- 54.Исследование информационной прозрачности российских банков: Новые лидеры на фоне умеренного роста и улучшения раскрытия структуры собственности [Электронный ресурс] / Ю. Кочетыгова, Р. Кирдань, О. Швырков // Standard & Poor's. RatingsDirect. – 2006. – Режим доступа : <http://www.standardandpoors.ru>.
- 55.Лян, А. Опыт зарубежных стран, переживших интервенцию иностранных банков [Электронный ресурс] // Информационный банковский сайт Кыргызстана. – Режим доступа : http://www.bankir.kg/ru/home/general_bankiram/analiz/swot.
- 56.Международная конвергенция измерения капитала и стандартов капитала: новые подходы [Электронный ресурс] // Сайт Центрального банка России. – Режим доступа : http://www.cbr.ru/analitics/bank_system.
- 57.Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України [Електронний ресурс] // Схвалені Постановою НБУ від 28.03.2007 № 98. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/Bank_supervision/korp_uprav/METHOD40.pdf.
- 58.Мишкін, Ф. С. Економіка грошей, банківської справи та фінансових ринків [Текст] / Ф. С. Мишкін ; пер. з англ. – К. : Основи, 1998. – 963 с.
- 59.Міщенко, В. Реорганізація та реструктуризація комерційних банків [Текст] / В. Міщенко, А. Шаповалов, В. Салтинський, І. Вядрова. – К. : Знання, 2002. – 216 с.
- 60.Моисеев, С. Эффективность российских банков [Текст] / С. Моисеев, Ю. Буйнов // Банковский рынок. – 2007. – № 6. – С. 72–73.
- 61.Новиков, В. Ф. Нацбанк принял критерии прозрачности [Электронный ресурс] / В. Ф. Новиков // Экономические известия. – 2007. – № 2. – Режим доступа : <http://www.eizvestia.com>.
- 62.Основні засади грошово-кредитної політики на 2002-2008 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
- 63.Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- 64.Офіційний сайт Standard & Poor's. – Режим доступу : <http://www.standardandpoors.ru/>.

65. Пирогов, К. Ф. Продаже Ощадбанка помешали социалистические обязательства [Электронный ресурс] / К. Ф. Пирогов. – Режим доступа : <http://www.kommersant.ua/doc.html>.
66. Позарбазіолу, Дж. Зміцнення українського банківського сектора: принципи участі держави [Електронний ресурс] / Дж. Позарбазіолу, М. Кайзер // Дзеркало тижня. – № 19. – Режим доступу : <http://www.dt.ua/2000/2040/66272/>.
67. Прохоров, О. Втрачені інвестиції [Текст] / О. Прохоров // Профіль України. – 2004. – № 1. – С. 49–56.
68. Раєвський, К. Ліквідація банків. Організація процедури [Текст] / К. Раєвський, М. Зубок // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 4. – С. 11–17.
69. Рейтинг надежности украинских банков [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.expert.ua>.
70. Реструктурирование кредитных организаций в зарубежных странах [Текст] / ред. А. Г. Грязновой, М. А. Федотовой, В. М. Новикова. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 416 с.
71. Сніжко, О. Фінансова консолідація у стратегії розвитку банківського сектора України [Текст] / О. Сніжко // Банківська справа. – 2003. – № 4. – С. 66–82.
72. Степаненко, А. І. Банківський нагляд в Україні [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.04.01 / Степаненко Анатолій Іванович. – 2004. – 18 с.
73. Степаненко, А. І. Теорія і практика реорганізації та реструктуризації банків [Текст] / А. І. Степаненко // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 3. – С. 4–8.
74. Тігіпко, С. Світовий економічний простір: стратегія для України [Текст] / С. Тігіпко // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 10. – С. 4–5.
75. Українська фінансова система відповідає 25 з 30 принципів Базельського комітету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua>.
76. Ференин, А. Финансовые риски [Текст] / А. Ференин, Ю. Мельников // Бизнес. – 2006. – № 31. – С. 46–51.
77. Финансирование роста: выбор методов в изменчивом мире [Текст] : научный доклад о политике Всемирного банка ; пер. с англ. – М. : Весь мир, 2002. – 256 с.
78. Шумило, І. Теоретичні і практичні аспекти аналізу стану фінансової системи економіки [Текст] / І. Шумило, В. Міщенко, Р. Лисенко // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 3. – С. 6–12.
79. International Financial Statistics. Yearbook 2004 [Text] / Prepared by the IMF Statistics Department. – Washington, 2004. – 682 p.
80. Офіційний сайт міжнародного фонду Блейзера - <http://www.bleyzerfoundation.org>

Додаток А.

Динаміка депозитних та кредитних операцій банків іноземним капіталом за перший квартал 2009 року

Банк	Іноземний власник, країна	Кредити, млн. грн.	Приріст кредитів, %	Депозити, млн. грн.	Приріст депозитів, %
АЛЬФА-БАНК	AVN Ukraine Limited, Росія	24764	-11,7	16227	-15,3
ВТБ БАНК	ВТБ, Росія	23358	-6,2	5431	7,6
СБЕРБАНК РОСІЇ	Сбербанк, Росія	3448	-8,6	1977	-5,7
БАНК РЕНЕСАНС КАПІТАЛ	RCF Europe NV, Росія	670	-46,4	742	-17,9
БМ БАНК	АКБ «Банк Москви», Росія	2296	-2,9	1341	-7,3
ЕНЕРГОБАНК	Національна резервна корпорація, Росія	947	-8,7	730	-8,6
ПЕТРОКОМЕРЦБАНК Україна	Петрокомерцбанк, Росія	651	-5,4	651	8,6
РУСКИЙ СТАНДАРТ	Руский стандарт	162	-38,6	23	-18,1
РАДАБАНК	Веб-інвест банк, Росія	53	83,2	47	79,3
БАНК ТРАСТ	Громадяни РФ, Росія	261	-5,4	45	147,9
РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	Raiffeisen International, Австрія	49007	-10,5	25845	-5,1
ЕРСТЕ БАНК	Erste Group, Австрія	6167	-7,8	1135	131,1
ФОЛЬКСБАНК	Volksbank International, Австрія	2299	-11,4	420	-5,0
УКРСОЦБАНК	UniCredit, Італія	40004	-8,4	12303	-13,8
УНІКРЕДИТ БАНК	UniCredit, Італія	7956	-12,5	1654	-0,6
ПРАВЕКС-БАНК	Intensa San Paolo, Італія	5174	-13,1	3673	-4,0
УКРСИББАНК	BNP Paribas, Франція	44048	-12,6	14754	-12,6
КАЛПОН БАНК УКРАЇНА	Credit Agricole, Франція	2950	-21,3	2758	-3,0
ІНДЕКС-БАНК	Credit Agricole (Suisse) SA, Франція	3009	-20,8	2219	7,7
ПРОФІНБАНК	Societe Generale consumer Finance, Франція	53	-58,8	77	-48,6

Додаток Б

Динаміка фінансових показників банків I-ої групи у розрізі вітчизняних банків та банків з іноземним капіталом

Показники	Рік	Приватбанк	Укоексімбанк	Промінвестбанк	Ощадбанк	Фінанси та кредит	Перший український міжнародний банк	Кредитпромбанк	Брокбізнесбанк	Укрпромбанк	середнє значення	ВТБ банк	Райффайзен банк Аваль	Укрсиббанк	Укрсоцбанк	ОТП банк	Альфа-банк	Форум	Надра	середнє значення
		вітчизняні банки										банки з іноземним капіталом								
Прибутковість капіталу, %	2002	27,44	3,19	9,46	0,75	12,19	2,71	7,36	4,08	3,45	7,85	`-	0,73	4,53	7,35	4,99	0,38	6,89	6,36	3,9
	2003	6,33	6,85	16,32	1,1	3,11	8,91	7,39	5,84	2,11	6,44	`-	1,29	8,76	10,99	2,92	12,69	5,37	4,34	5,8
	2004	11,25	14,67	10,48	0,39	3,46	8,73	6,88	3,19	2,09	6,79	`-	1,4	5,32	9,42	6,48	0,57	8,38	6,72	4,79
	2005	20,93	16,92	16,17	2,6	3,01	11,2	8,37	3,14	3,73	9,56	0,75	1,1	5,92	11,42	13,38	1,39	8,7	4,79	5,93
	2006	15,39	20,01	14,16	8,11	14,57	8,35	8,72	5,87	5,77	11,22	7,18	10,52	3,43	14,91	33,73	3,67	3,62	14,09	11,4
	2007	28,47	19,55	8,74	9,42	15,66	2,49	2,22	3,06	6,42	10,67	1,46	11,25	6,59	11,34	17,71	2,83	3,9	19,86	9,37
	2008	15,76	13,81	3,04	1,98	5,76	0,38	`-	3,02	0,93	5,58	2,22	7,09	8,78	15,30	3,08	4,78	0,54	1,41	5,4
Прибутковість активів, %	2002	2,43	0,42	1,53	0,04	0,92	0,66	1,32	0,48	0,53	0,93	`-	0,07	0,41	1	0,56	0,07	0,85	0,8	0,47
	2003	0,62	0,79	2,24	0,05	0,3	2,34	0,89	0,5	0,24	0,89	`-	0,12	0,56	1,17	0,17	1,56	0,65	0,31	0,57
	2004	1,12	1,7	1,15	0,03	0,29	1,77	1,05	0,44	0,54	0,90	`-	0,15	0,69	1,21	0,52	0,11	1,01	0,63	0,54
	2005	2,16	1,74	1,52	0,21	0,33	1,54	0,98	0,4	0,57	1,05	0,11	0,1	0,53	1,09	1,19	0,13	0,85	0,45	0,56
	2006	1,5	1,97	1,27	1,25	1,39	1,35	0,8	0,92	0,83	1,25	1,41	1,22	0,31	1,64	2,87	0,29	0,38	1,81	1,24
	2007	2,73	1,75	0,9	1,07	1,91	0,39	0,2	0,59	0,78	1,15	0,1	1,32	0,53	1,16	1,3	0,29	0,36	1,64	0,84
	2008	1,61	1,29	0,36	0,53	0,77	0,06	`-	0,49	0,11	0,65	0,20	0,81	0,77	1,59	0,23	0,49	0,05	0,08	0,53
Ринкова позиція за	2001	10,52	5,28	9,04	4,80	1,32	2,74	1,39	1,82	0,24	4,13	`-	7,67	3,16	4,13	2,56	0,30	0,90	2,46	3,03
	2002	10,88	4,56	9,58	3,74	1,38	1,71	1,4	1,57	0,36	3,91	`-	9,99	3,08	4,17	2,62	0,72	1,03	2,54	3,02

кредитами, %		Продовження дод. Б																																																																																																																																																																																																																																																																									
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008																																																																																																																																																																																																																																																												
		11,66	11,22	11,31	11,72	9,7	9,81	6,04	12	11,36	12,22	11,54	12,26	11,96	13,07	3,89	4,49	5,2	5,7	5,2	5,17	3,23	4,4	3,89	3,52	3,5	3,8	3,76	4,25	8,55	9,02	7,95	5,9	4,92	3,25	7,23	10,2	9,43	9,97	8,79	7,58	6,58	3,44	2,92	2,17	1,4	1,82	2,06	4,70	6,20	9,36	7,75	4,67	5,63	4,16	4,37	3,94	1,83	1,97	2,25	2,42	2,66	2,12	1,04	1,9	1,8	1,78	2,15	2,48	2,82	2,36	1,14	1,13	1,33	1,43	1,99	2,08	1,68	1,9	1,18	1,32	1,62	1,96	1,59	1,71	1,34	1,16	1,28	1,95	1,96	1,44	0,58	1,24	1,12	1,02	1,19	1,84	1,76	1,96	2	2,07	1,98	1,87	1,67	-	1,41	2,01	2,44	2,09	2,31	2,1	1,87	1,96	1,26	2,29	2,61	2,28	2,15	1,69	0,09	0,36	1,17	1,65	2,18	2,36	2,56	2,34	3,84	3,95	3,92	3,90	3,59	3,78	3,06	4,82	4,46	4,25	4,32	4,28	4,14	4,13	-	-	0,22	0,45	2,12	3,36	-	-	-	-	0,13	0,27	1,22	1,16	10,83	9,78	8,95	8,85	8,66	7,38	8,96	10,98	11,1	9,4	6,29	5,71	7,23	6,24	4,08	4,29	5,53	7,42	7,16	6,80	1,85	3,2	4,05	3,64	3,76	3,41	3,63	3,86	4,6	4,77	5,1	5,17	5,62	5,89	3,61	5,21	5,92	6,28	5,68	5,42	5,09	3,27	3,6	3,92	4,23	3,99	3,63	4,21	0,58	0,71	1,08	2,3	2,35	2,01	2,08	6,49	0,59	0,7	1,09	1,98	2,7	3,78	0,11	0,24	0,25	0,44	0,54	1,31	1,65	4,38	1,17	1,47	1,67	2,07	2,24	2,27	0,44	0,89	1,03	1,13	1,56	2,1	2,43	1,80	2,84	3	3,02	2,95	3,39	3,29	1,20	1,82	2,05	2,29	2,32	2,78	3,63	3,38	3,46	3,49	3,73	4,11	4,44	4,62	2,39	2,88	3,19	3,19	2,83	2,88	3,37	3,82

Ринкова
позиція за
коштами
клієнтів, %

Додаток В

Показники інформаційної прозорості банків України у 2006 р., %

Місце	Назва банку	Рівень інформаційної прозорості			
		Загальний бал	за окремими напрямками		
			структура власності, корпоративна структура	фінансова та операційна інформація	структура та процеси у наглядових радах і менеджменті
1	Укрексімбанк	62,0	74,2	65,3	42,1
2	Хрещатик	61,6	61,7	69,5	40,2
3	ТАС-Комерцбанк	61,5	76,5	60,1	47,3
4	Кредобанк	56,8	60,5	66,4	26,8
5	Вабанк	54,0	52,6	62,5	32,7
6	Укрсоцбанк	53,6	62,2	55,1	37,7
7	УксибБанк	53,3	59,0	57,5	34,8
8	Форум	50,8	60,0	58,2	20,5
9	Надра	49,2	53,3	51,7	37,5
10	Перший український міжнародний банк	48,9	54,8	53,6	28,5
11	Кредитпромбанк	46,8	48,1	53,2	28,3
12	Південний	46,7	48,7	55,0	22,1
13	Укргазбанк	45,5	46,1	50,1	32,1
14	Індексбанк	44,5	45,4	53,0	20,7
15	ПриватБанк	42,7	45,5	53,3	10,7
16	Фінанси і кредит	40,4	36,2	54,8	6,4
17	Укрпромбанк	36,9	21,8	53,2	9,6
18	Мрія	36,9	52,6	33,2	25,3
19	Ощадбанк	36,2	46,4	42,6	10,4
20	Родовід	34,4	37,6	35,6	27,4
21	Індустріалбанк	34,0	38,4	34,2	28,3
22	Правекс-банк	33,4	40,6	35,3	19,3
23	Брокбізнесбанк	31,7	30,5	42,0	5,7
24	ОТП Банк	31,5	45,8	34,3	7,6
25	Альфа-банк	31,1	30,8	34,0	23,8
26	Райффайзен Банк Аваль	30,6	55,4	17,9	33,3
27	ING банк Україна	29,8	37,0	35,6	5,7
28	Донгорбанк	26,7	5,1	43,6	7,6
29	Промінвестбанк	22,9	4,0	34,3	14,9
30	Імексбанк	21,2	20,6	23,2	16,4
Середнє значення		41,9	45,0	47,3	23,5
Стандартне відхилення дартное отклонение		11,7	17,2	13,1	12,0

Джерело: [53]

Додаток Г

Розподіл країн світу на групи у відповідності до оцінки ризиків національних банківських систем (BICRA)¹.

Група 1	Група 2	Група 3	Група 4	Група 5
Австралія	Німеччина	Австрія	Чехія	Бахрейн
Бельгія	Гонконг	Чилі	Греція	Бразилія
Канада	Італія	Японія	Ізраїль	Естонія
Данія	Нова Зеландія	Португалія	Південна Корея	Ісландія
Фінляндія	Норвегія	Саудівська Аравія	Кувейт	Мальта
Франція	Сінгапур		Малайзія	Оман
Ірландія			Мексика	Словаччина
Люксембург			Катар	Словенія
Нідерланди			Тайвань	ПАР
Іспанія			ОАЕ	
Швеція				
Швейцарія				
Великобританія				
США				
Група 6	Група 7	Група 8	Група 9	Група 10
Болгарія	Сальвадор	Аргентина	Білорусія	Болівія
Китай	Латвія	Колумбія	Коста-Рика	Камбоджа
Хорватія	Гуреччина	Єгипет	Гватемала	Домініканська
Кіпр	Румунія	Індонезія	Ліван	Еквадор
Угорщина	Росія	Йорданія	Нігерія	Ямайка
Індію		Казахстан	В'єтнам	Суринам
Литва		Марокко		Україна
Панама		Пакистан		Венесуела
Перу		Філіппіни		
Польща		Туніс		
Таїланд		Уругвай		
Тринідад і Тобаго				

¹ Україна: оцінка валових проблемних активів удосконалена, банківська система знову віднесена до групи 10 по рівню странових та отраслевих ризиків. - <http://vwww.standardandpoors.ru/>

Додаток Д

Обчислення обмінного курсу гривні до долара США на основі паритету купівельної спроможності (ПМС)².

Показник	Роки								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Індекс інфляції в Україні	-0,6	8,2	12,2	10,3	11,6	16,6	22,3	15,0	13,0
Індекс інфляції в США	2,6	1,9	3,2	3,7	2,2	4,1	0,8	-0,1	0,1
Індекс інфляції в країнах - основних торговельних партнерах (ОТП)	9,7	7,4	7,2	6,4	5,9	8,0	7,6	5,5	4,4
Індекс інфляції в країнах, валюта яких є основною в зовнішньоторговельних операціях України (ВЗТ)	5,0	3,8	4,7	4,7	3,1	5,0	2,6	1,4	1,3
Фактичний обмінний курс гривні до дол. США	533	5,33	5,31	5,05	5,05	5,05	7,70		
Δ індексів інфляції в Україні та США	-3,1	6,2	8,7	6,3	9,2	12,0	21,4	15,1	12,9
Δ індексів інфляції в Україні та країнах ОТП	-9,4	0,8	4,7	3,7	5,4	7,9	13,6	8,9	8,2
Δ індексів інфляції в Україні та країнах ВЗТ	-5,3	4,3	7,2	5,4	8,3	11,1	19,2	13,4	11,6
ПКС, 2002 =100									
Співвідносний рівень цін в Україні та США	100	106,2	115,5	122,7	134,1	160,1	182,2	209,8	236,9
Реальний обмінний курс - США		5,7	6,2	6,5	7,1	8,0	9,7	11,2	12,6
Співвідносний рівень цін в Україні	100	100,8	105,5	109,3	115,2	124,4	141,3	154,0	166,6
Реальний «ефективний» обмінний курс - країни ОТП		5,4	5,6	5,8	6,1	6,6	7,5	8,2	8,9
Співвідносний рівень цін в Україні та країнах ВЗТ	100	104,3	111,8	117,8	127,5	141,6	168,8	191,4	213,6
Реальний «ефективний» обмінний курс - країни ВЗТ		5,6	6,0	6,3	6,8	7,6	9,0	10,2	11,4

² Офіційний сайт НБУ www.bank.gov.ua, база даних МВФ "Міжнародний економічний прогноз" (квітень 2009) доступно з офіційного сайту МВФ <http://www.imf.org>, Міжнародний фонд Блейзера <http://www.bleyzerfoundation.org>